

25

Σ

ΠΡΩΤΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

17519

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ,
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ - ΘΕΑΤΡΟΝ - ΚΑΛΑΙ ΤΕΧΝΑΙ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ - ΔΙΚΑΙΟΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ - ΦΥΣΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ - ΙΑΤΡΙΚΗ - ΕΚΠΑΙ-
ΔΕΥΣΙΣ - ΙΣΤΟΡΙΑ - ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΕΘΝΟΛΟΓΙΑ - ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ - ΤΛΕΙ-
ΔΙΑ - ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ - ΕΜΠΟΡΙΟΝ - ΒΙΟΜΗΧΑ-
ΝΙΑ - ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ - ΟΙΚΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ - ΠΟΙΚΙΛΑ.

Η «Γενική Βιβλιοθήκη» δημοσιεύει μηνιαίως
3-5 τόμους, θα περιλάβη δὲ ὅλους τοὺς κλάδους τῶν ἀν-
θρωπίνων γνῶσεων, ἀποτελοῦσα οὕτω πλήρη
ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑΝ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ
συντετασσομένην ὑπὸ τῶν ἐξοχωτέρων Ἑλλήνων
καὶ ξένων συγγραφέων.

ΚΑΡΟΛΟΥ ΖΙΔ

CHARLES GIDE

Καθηγητοῦ τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας
Ἐπιτίμου Καθηγητοῦ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τῶν Παρισίων

ΠΡΩΤΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Μετάφρασις Ε. Ι. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ

17579

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ",

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1923

Σπύρος Ι. Παπασπύρου
Ζωγράφος
Καθηγητής Εφαρμογών ΤΕΙ/ΗΠ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Δὲν σκοποῦμεν νὰ παρουσιάσωμεν διὰ τῆς συγγραφῆς τοῦ μικροῦ τούτου βιβλίου περίληψιν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἢ ἐγχειρίδιον διὰ τοὺς σπουδαστάς—ἀλλ' ἀπευθυόμενοι εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δὲν ἐμελέτησαν ποτὲ Πολιτικὴν Οἰκονομίαν,—ἐπιθυμοῦμεν νὰ προκαλέσωμεν παρ' αὐτοῖς τὸν πόθον τῆς σπουδῆς αὐτῆς.

Ὁ ἀναγνώστης λοιπὸν δὲν θὰ εὔρῃ ἐν αὐτῷ τῷ βιβλίῳ, σχεδὸν καθόλου, ὁρισμοὺς ἢ συζητήσεις, ἢ ἀνάπτυξιν τῶν ἐπικαίρων ζητημάτων, ἀλλὰ μόνον μερικὰς παρατηρήσεις σχετικὰς μετὰ τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀρχηγόνων κοινωνιολογικῶν γνώσεων—μιας δωδεκάδος κατ' ἀνώτατον ὅρον, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὰς θεμελιώδεις βάσεις τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας—θὰ μάθῃ ὅμως πῶς αἱ γνώσεις αὗται μικρὸν κατὰ μικρὸν διεμορφώθησαν διὰ τῆς σκέψεως καὶ ἐφηρημόσθησαν διὰ τῶν θεωριῶν.

CHARLES GIDE

3070409H

ΓΝΩΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Αἰ ἀνάγκαι καὶ ἡ ἐργασία.

Ἡ νέα γενεά, ἐκείνη ἣτις ἐπανερχεται ἀπὸ τὸν πόλεμον, κατέχεται ἀπὸ μέγαλον πόθον ὅπως μορφωθῇ, τοῦλάχιστον εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας, διότι θὰ ἠδύνατό τις νὰ παρατηρήσῃ μετὰ λύπης του, ὅτι ὑπάρχει σχετικὴ ἀδιαφορία πρὸς τὴν γενικὴν μόρφωσιν καὶ τὰ θεωρητικὰ θέματα.

Τὸ μικρὸ τοῦτο βιβλίον, ὡς τὸ φανερῶναι ὁ τίτλος του, δὲν ἔχει ἄλλην ἀξίωσιν παρὰ νὰ δώσῃ τὰς στοιχειώδεις γνώσεις τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Φαίνεται, ὅτι εἶναι εὐκολώτερον νὰ ἀποκτήσῃ τις γνώσεις ἀναφερομένους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, παρὰ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐπιστήμην, διότι τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα μᾶς θίγουσι ἀμεσώτερον καὶ εἶναι ἀναμεμιγμένα μὲ τὰ γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς μας.

Ἐν τούτοις δὲν ἔχει οὕτω ἐν τῇ πραγματικότητι. Τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα περιεπλάκησαν διὰ τῆς ἐξελίξεως κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε σήμερον ἀποτε-

λοῦσιν ἓνα «κουβάρι» τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐκτυλιχθῇ διότι εἶναι πάρα πολὺ δύσκολον ν' ἀνακαλυφθῇ τὸ ἄκρον τοῦ νήματος. Διὰ τοῦτο ἡ καλυτέρα μέθοδος τὴν ὁποίαν πρέπει ν' ἀκολουθήσωμεν, εἶναι ἡ ἀναδρομὴ εἰς τὴν ἀρχικὴν καταγωγὴν τῶν οἰκονομικῶν τούτων γνώσεων.

Συνηθίζουν συχνά, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν, νὰ ἐπαναλαμβάνουν τὴν ἱστορίαν τοῦ Ροβινσῶνος. Καίτοι δὲ μερικοὶ οἰκονομολόγοι καὶ ἄλλοι ἐμπαίζουν τὰς «Ροβινσωνιάδας», ὅπως τὰς ὀνομάζουν, ἐν τούτοις δὲν εἶναι περιφρονητέαι, ὅταν πρόκειται ν' ἀνακαλύψωμεν τὰ εἰδικὰ ἀποτελέσματα ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς αἰτίας. Εἶναι ἓνας τρόπος διὰ τοῦ ὁποῖου ἀντικαθιστῶμεν τὸν πειραματισμόν, ὅστις ἀπέδωκε τόσον θαυμάσια ἀποτελέσματα εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ὃ ὁποῖος ὅμως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας. Τοιοῦτοτρόπως ἐφαρμόζομεν πείραμα ὄχι πραγματικὸν ἀλλὰ ὑποθετικόν. Λαμβάνομεν ἓνα ἄνθρωπον, τὸν θέτομεν ἐπὶ μιᾶς νήσου καὶ ζητοῦμεν νὰ μάθωμεν πῶς θὰ τὰ καταφέρῃ ἐν αὐτῇ.

Ἀλλὰ προκειμένου νὰ ἀνέλθωμεν πρὸς τὰς πηγὰς τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ἡ νῆσος τοῦ Ροβινσῶνος δὲν θὰ μᾶς διδάξῃ μεγάλα πράγματα, διότι ὁ Ροβινσῶν δὲν ἦτο καθόλου πρωτόγονος. Μετέφερεν εἰς τὴν νῆσόν του ὅλας τὰς γνώσεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀποκτήσει, καὶ μάλιστα πολλὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα εἶχε περισώσει ἀπὸ τὸ ναυάγιον.

Πιθανὸν τὰ παιδιὰ—τὰ μικρὰ παιδιὰ — θὰ ἡδύναντο νὰ μᾶς διδάξουν καλύτερον. Ἡ παιδικὴ ψυχολογία θὰ ἦτο ἐκτάκτως χρήσιμος διὰ νὰ διαφωτίσῃ μερικὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα καὶ νομίζω, ὅτι ἔχουν ἄδικον οἱ ἀμελοῦντες νὰ τὴν σπουδάσουν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς. Καίτοι τὸ μικρὸ παιδί εὐρίσκεται καὶ αὐτὸ ὑπὸ ὄρους ἐξ ἴσου μὲν ὑποθετικούς, ἀλλ' ἀντιστρόφους πρὸς τοὺς τοῦ Ροβινσῶνος. Διότι δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι ἓνα παράσιτον, ἓνα ἀγαπημένον παράσιτον, ἐὰν θέλετε, ἐν τούτοις ὅμως τὸ παιδί εὐρίσκεται ἐν τῇ καταστάσει, τὴν ὁποίαν ἡ λέξις αὐτὴ ἐκφράζει λαμβάνει ὅλα καὶ δὲν δίδει τίποτε ὡς ἀντάλλαγμα παρὰ μόνον τὸ μειδιάματά του ἢ τὰ φιλήματα τοῦ, ὅπερ ὅμως ἐν τῇ οἰκονομικῇ τάξει εἶναι ἀνεπαρκές.

Ἄς στρέψωμεν τὸ βλέμμα ἀλλαχοῦ: πρὸς τὰ ζῶα. Παρ' αὐτοῖς θὰ εὕρωμεν τὰς πρώτας ἀρχὰς τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ αὐτῶν τῶν οἰκονομικῶν νόμων, οἱ ὅποιοι διέπουσι τοὺς ἀνθρώπους, καθόσον ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἔχει τὰς ρίζας αὐτῆς καλὰ ἐν τῇ βιολογίᾳ. Τοῦτο ὅμως ἀποτελεῖ ἐν τῶν κεφαλαίων τῆς φυσικῆς ἱστορίας, τὸ τοῦ γένους τοῦ ἀνθρώπου.

Αἱ ἀνάγκαι. Εἰς ὅλα τὰ ζῶα εὐρίσκομεν ὅτι ὑπάρχουν ἀνάγκαι, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὸ σημεῖον τῆς ὅλης ἀπαρχῆς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Εἰς τὰ ζῶα αἱ ἀνάγκαι δὲν εἶναι πολυάριθμοι, περιορίζονται μάλιστα εἰς δύο, ἥτοι τὴν ἀνάγκην τῆς τροφῆς, ἡ ὁποία

κατέχει μοναδικήν σχεδόν θέσιν εἰς τὴν ζωὴν των, καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς κατοικίας. Αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστὸς εἶπεν: «Αἱ ἀλώπεκες φωλεὰς ἔχουσι καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις.» Δὲν ὑπάρχει πραγματικῶς ζῶον, τὸ ὁποῖον νὰ στερῇται κατοικίας, ἢ ὁποία ὅσον καὶ ἂν εἶναι μετρία ἀνταποκρίνεται ὁμως εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ.

Ἄς μὴ ὑπερηφανευώμεθα δέ, διότι αἱ ἴδιαι αὐταὶ ἀνάγκαι καταλαμβάνουν τὴν μεγαλυτέραν θέσιν ἐν τῇ ζωῇ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν παρατηρήσῃτε τοὺς προϋπολογισμοὺς τῶν ἐργατικῶν οἰκογενειῶν, θὰ ἴδετε ὅτι ἡ τροφή ἀντιπροσωπεύει τὰ δύο τρίτα σχεδὸν τοῦ ὅλου προϋπολογισμοῦ — ἀπὸ 60 ἕως 55 % ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς εὐρωσιᾶς ἐκάστης οἰκογενείας. Ἡ κατοικία ἀπερρόφα ἄλλοτε ἀπὸ 15 ἕως 16 % (καὶ αὖριον ποῖος ἡξεύρει πόσα περισσότερά!) τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς ἐργατικῆς οἰκογενείας, εἰς τρόπον ὥστε αἱ δύο μαζὶ ἀντιπροσωπεύουν 80% ἕως 90% τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Τί ἀπομένει εἰς αὐτὰς διὰ πάσας τὰς ἄλλας ἀνάγκας, αἱ ὁποῖαι ἀνυψώνουν τὸν ἄνθρωπον ὑπεράνω τοῦ ζῴου;

Φυσικὰ εἰς τὰ ζῶα δὲν ὑπάρχει ἡ ἀνάγκη τῶν ἐνδυμάτων, διότι δὲν ὑποχρεοῦνται νὰ κατασκευάσωσι τοιαῦτα, ἀφοῦ ἡ φύσις προέβλεψε καὶ τὰ ἐνέδυσσε θαυμάσια, τόσον μάλιστα μεγαλοπρεπῶς, ὥστε ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι (καὶ πρὸ παντὸς αἱ κυραὶ) ζῶμεν μὲ τ' ἀπογδύματα τοῦ ζωϊκοῦ κόσμου, τὸ δέρμα των, τὰ μαλλιά των, τὴν γούναν των, τὰ πτερά των καὶ τοὺς

παλαιούς ὁδόντας των (τοὺς ὁποίους ὀνομάζομεν ἔλεφαντόδοντας), ἐπὶ τέλους ἀπὸ ὅσα ἔφερον ταῦτα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς των.

Ἐν τούτοις, ὅταν παρατηρῇ τις τὰ ζῶα ἐκ τοῦ πλησίον βλέπει ὅτι ὑφίστανται καὶ παρ' αὐτοῖς ἐπίσης μερικαὶ καλαισθητικαὶ ἀνάγκαι, διότι ὑπάρχουν μεταξὺ αὐτῶν εἶδη τινά, τὰ ὁποῖα ἀρέσκονται εἰς τὰ λάμποντα ἀντικείμενα. Ὑπάρχει μία πέρδικα ἐν Ἀσίᾳ, ἡ ὁποία διακοσμεῖ τὴν κατοικίαν της διὰ μικρῶν υελοσυρρημάτων, τὰ ὁποῖα κατορθώνει νὰ εὗρῃ καὶ ν' ἀναρτᾷ εἰς τὰ δένδρα τὰ περὶ τῆς φωλεᾶς της. Ἐκεῖνο δέ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄξιον πολλῆς παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ἡ ἀνάγκη αὕτη τοῦ διακόσμου, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τὸ τελευταῖον μόνον στάδιον τῆς ἐξελίξεως, ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὰς ἀνάγκας τῆς τροφῆς καὶ τῆς κατοικίας καὶ πρὸ τῆς τοῦ ἐνδύματος, ὡς ἀποδεικνύουσιν οἱ ἄγριοι, οἵτινες ἀπασχολοῦνται διὰ τὸν διακόσμον πρὶν σκεφθῶν νὰ ἐνδυθῶν καὶ δύναται τις μάλιστα νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν ἐνδύονται παρὰ διὰ ν' ἀκκινοθῶν.

Ἴδου αἱ ἀνάγκαι τῶν ζώων, αἱ ὁποῖαι καίτοι εἶναι ἀρκετὰ περιορισμέναι ἐπαρκοῦν εἰς τὸ νὰ ἐκπληροῦν τὸν προορισμόν των. Ὁφείλομεν γὰρ συναγαγόμεν ἐκ τούτου τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔπρεπε γὰρ περιορίσων ἐπίσης τὰς ἀνάγκας των εἰς τὸ ἐλάχιστον; Τοῦτο θ' ἀπειλεῖ θέμα πραγματείας, ἡ ὁποία θὰ ὑπερέβαινε κατὰ πολὺ τὰ ὅρια τοῦ τομι-

δίου τούτου. Ἄς προφυλαχθῶμεν μόνον ἀπὸ μιᾶς παρεξηγήσεως. Βέβαια ἡ «ἀπλῆ ζωὴ» δὲν εἶναι μόνον ἠθικὸν ἰδεῶδες, εἶναι, εἰδικῶς μάλιστα κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, καὶ καθήκον οἰκονομικὸν ἐπιτακτικόν. Προσέξατε ὅμως μὴ τὴν σύστασιν ταύτην ὑπὲρ τῆς ἀπλῆς ζωῆς ἐκλάβητε ὥς συμβουλήν ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ζωὴν τῶν ζώων διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἀναγκῶν μας μόνον εἰς τὴν τροφήν καὶ τὴν κατοικίαν. Τὸ νὰ ζῶμεν ἀπλᾶ δὲν σημαίνει ὅτι ἀφιερώνομεν ὅλην τὴν ζωὴν μας εἰς τὸ ν' ἀσχολούμεθα διὰ τὴν τράπεζάν μας καὶ διὰ τὸν οἶκόν μας. Ἀντιθέτως, σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ περιορίσωμεν εἰς τὸ ἐλάχιστον ὅλας τὰς ζωώδεις αὐτὰς ἀνάγκας, πρὸ παντὸς τὴν πρώτην καὶ νὰ ἀντικαταστήσωμεν αὐτὰς διὰ τῶν ἀναγκῶν ἀνωτέρας σημασίας, πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀπαιτοῦν μεγάλης δαπάνης οὐδὲ μεγάλην πολυτέλειαν, ἀλλὰ δύνανται ν' ἀσχοιοῦν καλύτερά τὴν ζωὴν. Ἡ ἀπλῆ ζωὴ δὲν σημαίνει κατάργησιν τῆς πολυτελείας, ἀλλ' ἀντικατάστασιν τῆς ὕλικῆς πολυτελείας διὰ τῆς πνευματικῆς, τοῦτο δὲ δὲν ἔχει οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὴν οἰκονομίαν τῶν ζώων.

Ἔργασία. Τώρα ἄς ἴδωμεν πῶς τὰ ζῶα ἱκανοποιοῦν τὰς ἀνάγκας των. Μήπως διὰ τῆς ἐργασίας; Ὁχι ὅλα, διότι δὲν θὰ ἠδύνατό τις νὰ τὸ ὑποστηρίξῃ ὥς πρὸς τὰ χορτοφάγα ἐπὶ παραδείγματι. Ἡ βοσκή δὲν εἶναι ἐργασία. Δύναται ἐν ταύτοις κάλλιστα νὰ εἴπῃ τις ὅτι ἐργάζονται ὅσα ζοῦν ἀπὸ σπόρους, καρποὺς

ἢ ρίζας καὶ ὑποχρεοῦνται νὰ διεισδύουν πανταχοῦ διὰ νὰ ἐπιτύχουν μίαν συλλογὴν πλουσίας τροφῆς. Πάντως πρέπει νὰ τὸ παραδεχθῶμεν διὰ τὰ σαρκοφάγα τὰ ὁποῖα ἐργάζονται ἐν τῇ ἀκριβεῖ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Ὁλὴ ἡ ζωὴ των ἀφιεροῦται εἰς τὸ κυνήγι καὶ τὸ ψάρευμα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν πραγματικὰς ἐργασίας καὶ μάλιστα ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦν φυσικὰς προσπαθείας μεγάλας. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐπὶ χιλιετηρίδας δὲν ἡσχολήθη εἰς ἄλλας ἐργασίας παρὰ εἰς τὰς τρεῖς αὐτάς: συλλογὴν, κυνήγι καὶ ψάρεμα. Ἐὰν δὲ ἀπὸ τὴν τροφήν μεταβῶμεν εἰς τὴν κατοικίαν, βλέπομεν ὅτι ἡ ἀνάγκη αὐτὴ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὰ ζῷα ὄχι μόνον ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ πραγματικὴν τέχνην ποικίλλουσαν θαυμασίως. Τὰ πτηνὰ ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι πολὺ περισσότερον προχωρημένα ἀπὸ τὰ μαστοφόρα. Γνωρίζετε μὲ πόσῃν τέχνῃν καὶ πόσῃν ἀγάπῃν κτίζουν τὴν φωλεάν των καὶ πόσον ποικίλλουν αἱ φωλεαὶ τῶν πτηνῶν. Ὑπάρχουν μάλιστα πτηνὰ, τὰ ὁποῖα κτίζουν τὰς φωλεάς των, καθὼς τὸ Φλῶρι, διὰ τῆς συρραφῆς φύλλων δένδρων.

Πρὸ πάντων ὅμως θαυμάζομεν τὴν ποικιλίαν τῶν ἐπαγγελμάτων εἰς τὸν ὑπέροχον κόσμον τῶν ἐντόμων. Τὰ μὲν εἶναι σκαφεῖς, τὰ δὲ κατεργάζονται τὸ ξύλον, ἄλλα τὴν γην, ἄλλα τοὺς λίθους· ὑπάρχουν μεταξὺ αὐτῶν νεκροθάπται-νεκροφόροι. Μία μέλισσα ποικίλλει τὴν φωλεάν της μὲ πέταλα ἀνθέων. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἐπαγγελμάτων τῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐκτὸς ὅτι ἕκαστον εἶδος ἐξ αὐτῶν

ἔχει ἓνα μόνον ἐπάγγελμα, ἐνῶ τὸ ἀνθρώπινον γένος τὰ συγκεντρώνει ὅλα.

Ἐν τούτοις μεταξὺ τῆς ἐργασίας τῶν ζώων καὶ τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου φαίνεται ὅτι ὑπάρχει μία ἄλλη διαφορὰ καὶ μάλιστα οὐσιώδης, ὥστε νὰ γεννηθῇ τὸ ἐρώτημα, ἐὰν ἡ ἐργασία τῶν ζώων ἀξίζη καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο. Τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ αἰῶνας εἶναι ἡ προσπάθεια, ὁ κόπος. «Θὰ ἐργασθῇς μὲ τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου σου.» Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ ζῶα ἐργάζονται μὲ τὸν ἰδρώτα τοῦ μετώπου των; Ἡ φράσις φαίνεται ἀνόητος ὅχι μόνον ἐν τῇ μεταφορικῇ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πραγματικῇ αὐτῆς σημασίᾳ. Ἡ ἐργατικότης των δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ τὸν χαρακτήρα μιᾶς προσπάθειας, ὅπως συμβαίνει εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐμφανίζεται ὡς μία λειτουργία φυσική. Τὸ πτηνὸν φαίνεται ὅτι κατασκευάζει τὴν φωλεάν του ἐνῶ κελαῖδει, ἡ δὲ μέλισσα ὅτι παράγει τὸ μέλι της ἐνῶ βομβεῖ· μὴ δὲν τὴν παριστάνουν λέγουσαν καθ' ἑαυτὴν ἐκάστην προΐαν: ἂς μεταβῶ νὰ ἐκπληρώσω τὴν καθημερινήν μου προσπάθειαν!! Ἡ ἐργασία δι' αὐτὰ φαίνεται ὡς μία ἄσκησις, εἰς τρόπον τῆς ζωῆς, ὅ,τι θὰ ἦτο, κατὰ τὴν Βίβλον τῆς Γενέσεως, καὶ ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τῆς πτώσεώς του εἰς τὸν κήπον τῆς Ἑδέμ, ὅπου δὲν ἠσχολεῖτο παρὰ εἰς τὴν συλλογὴν τῶν καρπῶν τῶν δένδρων· ὡς δὲ νὰ μὴ συμπεριελήφθησαν τὰ ζῶα εἰς τὴν πτώσιν, διετήρησαν τὸ θείον προνόμιον τῆς χαρούμενης ἐργασίας. Διὰ τὸν υἱὸν ὅμως τοῦ Ἀδὰμ ἀ-

πωλέσθη αὐτή καὶ οὐχὶ ἀδίκως ἐχαρκτηρίσθη ὁ ἄνθρωπος ὡς ζῶον ὀκνηρόν.

Ὁ ἄνθρωπος ὅμως συνεχῶς ἐπαναλαμβάνει ὅτι τὰ ζῶα εἶναι ὀκνηρά. Θὰ ἦτο ἴσως τοῦτο ἀληθές ὡς πρὸς τὰ κατοικίδια ζῶα, τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις θὰ ἦσαν συγχωρητέα, ἀφοῦ δὲν εἶναι παρὰ σκλάβοι καὶ δὲν ἔχουν νὰ προσφέρουν παρὰ ἐργασίαν ἐνὸς σκλάβου. Ἀλλὰ ὁποῖα ἀδικία καὶ δι' αὐτὰ ἀκόμη! Ἀρκεῖ νὰ σκεφθῇ τις τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ σκύλου εἰς τὸ κυνῆγι, τρέχοντος καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀσθμαίνοντος διὰ νὰ μεταφέρῃ τὸ θήραμα εἰς τὸν κύριόν του, ἢ τοῦ βοῦ εἰς τὸ ἄροτρον, ἢ τοῦ ἵππου ὑπὸ τὸ σάγμα! Ποῖος δὲν θὰ ἦτο σήμερον εὐτυχής, ἐὰν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐργάτας, οἱ ὁποῖοι νὰ μὴ εἶναι περισσότερον ὀκνηροὶ ἀπὸ τοὺς ἀφωσιωμένους τεύτους συντρόφους τῆς ἐργασίας μας.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἄγρια ζῶα, εἶναι βέβαιον ὅτι, ὅταν ἔχουν προμνησθευθῇ ὅτι χρειάζεται διὰ τὰς ἀνάγκας των, αἱ ὁποῖαι εἶναι πολὺ ἀπλαῖ, καθὼς τὸ ἐλέγομεν πρὸ μικροῦ, δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ υποβληθοῦν εἰς προσπάθειάς συμπληρωματικάς. Κατὰ συνέπειαν ἀναπαύονται καὶ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι ὀκνηρά, ἀλλ' ὅτι δὲν κάμνουν παρ' ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γίνῃ.

Ὑπολείπεται νὰ γνωρίσωμεν πῶς ἡ ἐργασία δὲν εἶναι ἐξ ἴσου εὐχάριστος καὶ εὐκόλος εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅσον εἰς τὸ ζῶον. Διὰ τοῦτο φέρει τὸν χαρακτήρα τῆς καταδύκης; Αὐτὸ ἐξηγεῖται πολὺ καλά,

ὅταν πρόκειται περὶ τῆς ἐργασίας, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐστέναξε τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐπὶ αἰῶνας, τῆς ἐργασίας τοῦ σκλάβου, τῆς ἐργασίας τοῦ δουλοπαροίκου, καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ μέχρι μιᾶς χρονολογίας προσφάτου, τῆς ἐργασίας τοῦ ἐργάτου. Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον περιπλέκει τὸ πρόβλημα, εἶναι ὅτι τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ διὰ τὴν ἐλευθέραν ἐργασίαν. Ἀπόδειξις εἶναι αὐτὸς ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας. Εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ ἀρχαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἀνεκάλυψαν τὴν δουλείαν, ἦσαν ἄνθρωποι ἐλεύθεροι, καὶ ἂν συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ ὑποχρεώσουν ἄλλους ἀνθρώπους νὰ ἐργασθοῦν δι' αὐτούς, τοῦτο προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι ἀπεστρέφοντο τὴν ἐλευθέραν ἐργασίαν!

Τοῦτο ἐγίνετο διὰ ν' ἀπαλλαχθῶσιν ἀπὸ μίαν ἀγχαρείαν, καθὼς πρὸ ἡμίσεος αἰῶνος, ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς στρατολογίας, οἱ πλούσιοι ἐπλήρωνον ἀναπληρωτάς, οἱ ὁποῖοι ἐξεπλήρουν ἀντ' αὐτῶν τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν των.

Ἐξήτασάν τινες, ἐὰν δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ μετὰβάλουν κατὰ τινα τρόπον τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀνθρώπου εἰς κανονικὴν εὐχάριστον ἐνεργητικότητα Ὁ Sully-Prudhomme εἶπε :

«... Ἐὰν ἡμῖν Θεὸς θὰ ὠρίμαζον ὥραϊα φρουῖτα χωρὶς φλοῦδα. Ἡ ἐργασία δὲν θὰ ἦτο παρὰ παιγνίδι. Καὶ δὲν θὰ ἐκινούμεθα πλέον παρὰ διὰ νὰ αἰσθανθῶμεν τὰς δυνάμεις μας.»

*Ε! λοιπόν, ἐὰν ἡμῖν Θεὸς θὰ ἐπρόσεχα πολὺ

πρὶν ἐκπληρώσω τὴν εὐχὴν αὐτὴν τοῦ ποιητοῦ. Δὲν θὰ ἦμην βέβαιος, ὅτι θὰ ἐξυπηρετοῦν τὴν ἀνθρώπινην διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐργασίας εἰς «πα-γνίδι» καὶ μάλιστα διὰ τῆς μεταβολῆς αὐτῆς εἰς ἀπλὴν φυσικὴν λειτουργίαν, ὥς συμβαίνει εἰς τὰ ζῶα.

Ἄς προσέξωμεν, ἡ ἰδέα αὕτη πράγματι τοῦ κόπου, τοῦ ἐξαναγκασμοῦ, ἀκολουθοῦσα τὴν ἐργασίαν ὑπῆρξεν ἡ πηγὴ αὐτοῦ τούτου τοῦ πολιτισμοῦ. Ὑπῆρξεν ὁ παγκόσμιος νόμος, διότι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀγαπᾷ τῷ ὄντι τὴν ἐργασίαν καὶ διὰ τοῦτο ἐζήτησε δι' ὅλων τῶν μέσων—χρησιμοποίησεως τῶν φυσικῶν νόμων, μηχανῶν, συνεταιρισμῶν, διαιρέσεως τῆς ἐργασίας—να ἑλαττώσῃ τὸν κόπον του (ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὀνομάζουν νόμον τῆς ἥσσανος προσπαθείας, ἢ καθ' ὅρισμὸν πλέον ἐπιστημονικόν, ἀρχὴν ἡδονιστικὴν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ βάσις ὅλης τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας). Ὅπως λίαν ἐπιτυχῶς ἐλέχθη, ὁ ἄνθρωπος ἐργάζεται ὑπερβολικὰ διὰ ν' ἀπομακρύνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἐργασίαν, ἀκριβῶς ὅπως θὰ ἠκούσατε νὰ λέγεται ὅτι ἔκαμαν τὸν παρόντα πόλεμον διὰ ν' ἀποφύγουν ἐν τῷ μέλλοντι τὸν πόλεμον, ἀλλὰ δὲν φαίνεται ὅτι καὶ ἐν τούτῳ ἐπέτυχαν περισσότερον. Παίξει τοιούτο-τρόπως, καθὼς φαίνεται, ὁ ἄνθρωπος τὸν ῥόλον τοῦ ἐμπαιζομένου, ἀναλαμβάνων Ἡρακλείους ἀθλοὺς διὰ νὰ ἑλαττώσῃ τὸν κόπον του. Ἀλλ' ὁ ῥόλος αὐτός, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ φύσις τὸν ὠθεῖ, εἶναι μία εὐλογία. Εἶναι εὐτύχημα ἡ διάψευσις τοῦ σκοποῦ τούτου, τοῦ φεύγοντος διαρκῶς ἔμπροσθεν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ σκο-

πὸς οὗτος θὰ ἐξέλειπε τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἡ ἐργασία δὲν θὰ ἦτο πλέον παρὰ ὁ βόμβος τῆς μελίσης ἢ τὸ κελάδημα τοῦ πτηνοῦ, ἢ ὅ,τι εἷς σοσιαλιστής, ὃν πολὺ ἠγάπησα, ὁ Φουριέ, ἠθέλησε νὰ πραγματοποιήσῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς «ἐλκυστικῆς ἐργασίας.»

Ἄς μὴ λυπούμεθα λοιπόν, ὅτι εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἡ ἐργασία εἶναι ἄλλο τι ἢ εἰς τὰ ζῶα, ὅτι αὕτη ἔπαυσε νὰ εἶναι δι' αὐτὸν μία ἀπλῆ φυσικὴ λειτουργία, μηδὲ νὰ εὐχόμεθα νὰ λάβῃ αὕτη μορφήν παιγνιδίου, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θ' ἀπέβαινε ἀνωφελής. Ἄς τὴν παρακολουθήσωμεν ὅμως μετὰ συμπαθείας εἰς τὴν μακρὰν καὶ κοπιώδη πρόοδον αὐτῆς, εἰς ἓνα ἕκαστον σταθμὸν τῆς ὁποίας ἐξευγενίζεται. Μὴ γνωρίζουσα κατ' ἀρχὰς ἄλλο ἐλατήριο παρὰ μόνον τὸ μαστίγιον, ἔπειτα τὸν ἐξανασκασμόν, λαμβάνει βραδύτερον μορφήν ἡπιωτέραν μὲν, ἢ ὁποία ὅμως δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ προέρχεται ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ κέρδους τοῦ ἡμερησίου ἄρτου, ἔπειτα κινεῖται ἀπὸ τὸ προσωπικὸν συμφέρον, τὸ ὁποῖον διεκδικεῖ καθημερινῶς μερίδα μεγαλυτέραν ἐκ τῶν καρπῶν τῆς ἐργασίας. Ὄταν δ' ἡ ἐργασία ἐπὶ τέλους θὰ φθάσῃ εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀξίας τῆς κοινωνικῆς ὑπηρεσίας, τότε πλέον δὲν θὰ ἔχῃ ἄλλο ἐλατήριο παρὰ τὸ κοινὸν καλὸν καὶ τὸ καθήκον τῆς ἀλληλεγγύης.

Ἄλλως τε, ἡ ἐξέλιξις αὕτη τῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία κατέστη κοινωνικὴ ὑπηρεσία, φαίνεται ἤδη ὡς πραγματοποιηθεῖσα εἰς τινὰς κοινωνίας ζώων. Τοῦτο βέβαια δύναται νὰ λεχθῇ περὶ τῆς μελίσης, ἡ ὁποία

δὲν ἐργάζεται δι' ἑαυτήν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἑσμὸν καὶ ἔχει ἀναμφισβητήτως συνείδησιν τοίτου.

Τὸ κεφάλαιον. Ταῦτα περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς ἐργασίας· εἰς τὰ ζῶα ὅμως ἀνευρίσκομεν καὶ ἄλλην γνῶσιν, τὴν τῆς ιδιοκτησίας. Ἰδιοκτησία εἶναι λέξις πολὺ μεγάλη ἐν προκειμένῳ, διότι εἶναι ὑπερβεβαρημένη ἀπὸ ἐννοίας προαιωνίας ἐξελίξεως, ἃς τὴν εἰπωμεν λοιπὸν ἀπλῶς ιδιοποίησιν, ἥτοι τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ζῶν ὀργανισμὸς βλέπει ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ ἀντικείμενά τινα τὰ ὁποῖα ἀνταποκρίνονται εἰς τὰς ἀνάγκας του, τὰ ὁποῖα ἐξεγείρουν τὴν ἐπιθυμίαν του καὶ τὰ ὁποῖα ἐπιτυγχάνει νὰ ιδιοποιηθῇ, «νὰ κάμῃ ἰδικά του» ἐν τῇ ἀκριβεῖ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Ἡ πρώτη λοιπὸν πρᾶξις τῆς ιδιοποιήσεως, τῆς μεταβολῆς ἀντικειμένου τινὸς εἰς ἴδιον, εἶναι ἡ ἀπορρόφησις, ἡ κατανάλωσις.

Ἄρκεϊ νὰ παρατηρήσῃ τις τὰ μικρὰ παιδιά. Πῶς σφίγγουν εἰς τὰς μικράς των χεῖρας τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα δίδουν εἰς αὐτά, καὶ πῶς φωνάζουν ἢ κλαῖουν, ὅταν θελήσῃ τις νὰ τοὺς τ' ἀφαιρέσῃ! Ἔχουν τὸ ἐνστικτὸν τῆς ιδιοποιήσεως εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμόν. Πῶς τὸ ἐκδηλώνουν; Φέροντα τὸ ἀντικείμενον εἰς τὸ στόμα διὰ νὰ τὸ καταπίουν, διότι δὲν ὑπάρχει ἀσφαλέστερον μέσον ιδιοποιήσεως ἐνὸς πράγματος παρὰ ἡ ἀπορρόφησις, ἡ κατάποσις. Τοῦτο γίνεται καὶ ἀπὸ τὰ ζῶα. Γνωρίζουν ἐπίσης τὴν ιδιοποίησιν ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀμέσου καταναλώσεως.

Ἴδου τί λέγει Ἕλληνας φυσιοδίφης, ὁ Θόμψων Σέλτον, περὶ τῶν συνηθειῶν τῶν ζώων :

«Διασιεδάζων μίαν ἡμέραν ἔρριπτα φουντούκια εἰς σκιούρους· τὸ φουντούκι ἔπιπτε ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ δὲν ἀνῆκε ἀκόμη εἰς κανένα. Οἱ σκιουροὶ ἔτρεχαν συγχρόνως διὰ νὰ τὸ ἀρπάσουν. Ἄλλ' ὁ πρῶτος, ὅστις τὸ κατελάμβανε καὶ τὸ ἐκράτει διὰ τῶν ὀδόντων του, ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ νόμιμος ἰδιοκτήτης. Ἐντὺς ὀλίγων δευτερολέπτων τὸ δικαίωμά του δὲν ἐτίθετο πλέον ὑπὸ ἀμφισβήτησιν.» Ἔως ἐδῶ ἀκόμη ἡ οἰκειοποίησις δὲν παρουσιάζεται παρὰ μόνον ὑπὸ μορφὴν καταναλώσεως. Ἴδου ὅμως ἓνα βαθμὸν περισσότερον. Εἶναι δυνατόν ἓνα ζῷον νὰ μὴ καταναλώσῃ ἀμέσως τὸ ἀντικείμενον καὶ νὰ τὸ βάλῃ κατὰ μέρος. Ὑπάρχουν ζῷα, τὰ ὁποῖα τὸ κάμνουν, ἰδίως ὁ σκιουρος καὶ ὁ σκύλος. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς, καθ' ἣν πρόκειται περὶ τοῦ ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ καταναλωθῇ ἀμέσως, ἄρχεται ἡ ἀληθὴς κατοχή, ἐν ταύτῃ τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ἀναφέρεται εἰς ἀντικείμενόν τι δυνάμενον νὰ εἶναι χωρισμένον ἀπὸ τοῦ κυρίου αὐτοῦ εἰς ἀπόστασιν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μεγάλην.

Ἄς ἀκούσωμεν καὶ πάλιν τὸν Ἀγγλον φυσιοδίφην: «Ἐὰν ὁ σκιουρος ἐπείνα, ἔτρωγε πάραυτα τὸ φουντούκι. Ἐὰν δὲν ἡσθάνετο ἀνάγκην νὰ λάβῃ τροφήν, τὸ περιέστρεφε τρεῖς ἢ τέσσαρας φορὰς εἰς τὸ στόμα του καὶ τὸ μετέφερε, ὅπως τὸ κρύψῃ εἰς τὴν χειμερινήν του ἀποθήκην.»

Πρὸς τίνα δὲ σκοπὸν τὸ περιέστρεφε τρεῖς ἢ τέσσαρας φορὰς ἐντὺς τοῦ στόματός του; Ἀκριβῶς ὅπως τὸ μικρὸ παιδί, περὶ οὗ ὠμίλουν πρὸ ὀλίγου, τὸ ὁ-

ποῖον φέρει τὸ ἀντικείμενον εἰς τὸ στόμα του, διότι θὰ ἤθελε νὰ τὸ καταπῇ. Πάντως ὁ σκίουρος εἶναι εὐφυέστερος τοῦ μικροῦ παιδίου. Γνωρίζει ὅτι δὲν δύναται νὰ καταπῇ τὸ φουντοῦκι χωρὶς νὰ τὸ σπάσῃ. Τὸ βάζει λοιπὸν εἰς τὸ στόμα του διὰ νὰ πάρῃ τοῦτο τὴν ὁσμὴν τοῦ στόματός του, τοιουτοτρόπως δὲ θὰ εἶναι εὐκόλον νὰ τὸ ἀναγνωρίσουν οἱ ἄλλοι καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὅταν θὰ τὸ κρύψῃ εἰς τὴν κρύπτην, ὅπου βραδύτερον θὰ τὸ ἀναζητήσῃ. Θέτει ἐν αὐτῷ τὴν σφραγίδα τῆς ιδιοκτησίας του, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ λῆψιν κατοχῆς (*inancipatio*, ὥς θὰ εἰποῦν βραδύτερον οἱ νομοδιδάσκαλοι τῆς Ῥώμης).

Ἴδου πῶς ἡ ιδιοποίησις ἀρχίζει ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν χωρίζεται ἀπὸ τὴν κατανάλωσιν ἐν τῇ κυριολεξίᾳ τῆς λέξεως, διὰ νὰ συνεχισθῇ ὑπὸ μορφὴν ἀποταμιεύσεως, προμηθείας.

Ἡ ιδιοκτησία ὅμως ἐπιβεβαιοῦται ἀκόμη παρὰ τοῖς ζῳοῖς καὶ ὑπὸ ἄλλην μορφὴν, ἡ ὁποία εἶναι ἐξ ἴσου ἀνθρωπίνη, τὴν τῆς κλοπῆς. Τὰ ζῶα κλέπτονται συχνὰ ἀμοιβαίως. Οἱ ἄλιευτικοὶ ἰέρακες κλέπτουν τὸ ψάρι, τὸ ὁποῖον ἔχει συλληφθῇ ὑπὸ τινος ἐξ αὐτῶν, τοιουτοτρόπως δὲ εἰδικεύονται εἰς τὸν παρασιτισμόν, ὅπως εἰς τὸν κόσμον τῶν ἐντόμων ὁ κηφήν. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἔννοιαν τῆς πολὺ χαρακτηριστικῆς ιδιοκτησίας. Γνωστὸς ὁ περίφημος ὁρισμὸς τοῦ Proudhon: ἡ ιδιοκτησία εἶναι κλοπή. Ὁ χαρακτηρισμὸς δύναται βέβαια νὰ συζητηθῇ, ἀλλὰ καθίσταται ἀσυσζή-

τητος εἰν ἀνατρέψωμεν αὐτόν καὶ εἰπωμεν: κλοπὴ εἶναι ἡ ἰδιοκτησία. Εἶναι φανερόν, τῷ ὄντι, αἶν δὲν ὑπῆρχον ἰδιοκτῆται, δὲν θὰ ὑπῆρχον κλέπται. Τὰ ζῶα συνελπῶς συναισθάνονται τελείως ὅτι τὸ ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον ἔκλεψαν, εἶναι ἡ ἰδιοκτησία τοῦ ἄλλου.

Τὰ ζῶα δὲν ἔχουν μόνον τὸ αἰσθημα τῆς ἰδιοποιήσεως τῶν εἰδῶν τῆς καταναλώσεως. Τὸ ἔχουν ἐπίσης καὶ ὡς πρὸς τὴν κατοικίαν των· ἡ μέλισσα ἀμύνεται ὑπὲρ τῆς κυρέλης της, τὸ πτηνὸν ὑπερασπίζει τὴν φωλεάν του, ὁ σκύλος ἀμύνεται ὑπὲρ τῆς κοίτης του, καὶ χωρὶς νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον ὑπερασπίζεται τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ κυρίου του. Ἐχουν ἐπίσης τὴν ἀντίληψιν τῆς συλλογικῆς ἰδιοκτησίας. Εἶναι λίαν γνωστὴ ἡ ἱστορία τῶν σκύλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοὺς ὁποίους οἱ Νεότουρκοι ἐξώρισαν εἰς μίαν νῆσον διὰ νὰ τοὺς κάμουν ν' ἀποθάνουν τῆς πείνης, ὅπερ ἀποτελεῖ μίαν τῶν προστυχωτέρων πράξεων ἀφ' ὅσας διέπραξαν. Οἱ σκύλοι αὐτοὶ εἶχον τὰς ἰδιαιτέρας των συνοικίας καὶ ἦτο ἀπηγορευμένον εἰς τὸν κάτοικον μιᾶς συνοικίας νὰ ὑπάγῃ εἰς ἄλλην. Ἐὰν ἐτόλμα νὰ μεταβῇ, ὅλον τὸ «κοπάδι» τῆς συνοικίας ἐτίθετο εἰς καταδίωξιν τοῦ παρεισάκτου καὶ τὸν κατεδίωκε μέχρι τῶν συνόρων του, ὅπου καὶ ἔσταμάτα, διότι ἀνεγνώριζεν ὅτι ἐκεῖ ἦσαν τὰ ὅρια τῆς περιφερείας των, καίτοι δὲν ἐφαίνοντο.

Παρ' ἡμῖν, παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἡ ἰδιοκτησία λαμβάνει κατὰ γενικὸν κανόνα τὴν μορφήν τοῦ κε-

φαλαίου. Ἡ ἔννοια αὕτη τοῦ κεφαλαίου μήπως συναντᾶται καὶ παρὰ τοῖς ζώοις; Ναὶ καὶ ὄχι. Ναί, ἐὰν μείνη τις εἰς τὸ κεφάλαιον ὑπὸ τὴν ἀπλουστέραν μορφήν, ἥ ὁποία εἶναι ἡ προμήθεια ἡ τεθεῖσα ἐν διαθεσιμότητι καὶ προωρισμένη νὰ καταγαλῶθῃ κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς ὠρισμένου χρονικοῦ διαστήματος. Ὁ σκύρος ἔχει κρύπτας, ὅπου ἐναποθέτει τὰ λεπτοκάρυά του. Ἐφαρμόζει μάλιστα καὶ τὴν θορήν, ἣν ἔχουν παρ' ἡμῖν οἱ κεφαλαιοκράται πατέρες οἰκογενείας, καθ' ἣν δὲν πρέπει νὰ τίθενται «ὅλα τὰ αὐγὰ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ καλάθου», τουτέστιν δὲν πρέπει νὰ τοποθετῇ τις ὅλα τὰ κεφάλαια αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν. Ὁ σκύρος ἔχει περισσοτέρας κρύπτας, μὲ τὸν σκοπὸν, ἐὰν χάσῃ μίαν ἐξ αὐτῶν, νὰ τοῦ μείνουν αἱ λοιπαί. Ἐν τούτῳ ἐνυπάρχει αἴσθημα προνοητικότητος πολὺ χαρακτηριστικόν. Μήπως χρειάζεται νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς κυψέλης τῆς μελίσης καὶ περὶ τῆς προμηθείας τοῦ μέλιτος, τὸ ὁποῖον συνάγει; Ἡ περὶ τῶν σιταποθηκῶν τοῦ μύρμηκος; Ὡμιλούσαμεν πρὸ ὀλίγου περὶ ὀκνηρῶν ζώων, ἡ γνώμη ὅμως τοῦ Σολομῶντος εἶναι ἀντίθετος, ὅταν λέγῃ εἰς τὰς παροιμίας: «ὀκνηρέ, πῆγαινε νὰ εὔρης τὸν μύρμηκα καὶ θὰ σὲ διδάξῃ.»

Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὸ κεφάλαιον, εἶναι ὅτι ὁ ἀποταμιευθεὶς πλοῦτος προορίζεται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς παραγωγὴν νέου πλούτου.

Ἄς ἐπανέλθωμεν πρὸς στιγμὴν εἰς τὸν Ῥοβινσῶνα. Ὅταν ὁ Ῥοβινσῶν ἐφρόντιζε περὶ τῶν προμη-

θειῶν του, ὅπως ὁ σκίουρος, ἡ μέλισσα ἢ ὁ μύρμηξ, τοῦτο δὲν ἔκαμνε ἐπὶ τῇ προβλέψει μόνον τῆς καταναλώσεως διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος καὶ διὰ τὰς φυλάξῃ διὰ τὰς πονηρὰς ἡμέρας, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἵνα διευκολυνθῇ δι' αὐτῶν εἰς τὴν κατασκευὴν ἐργαλείων, π. χ. νὰ κατασκευάσῃ τὴν βάρκαν του. Διότι καθ' ὃν χρόνον θὰ κατεσκευάζεν αὐτήν, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ μεταβῇ εἰς τὸ κυνήγι, συνεπῶς καὶ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ τὴν κατασκευάσῃ, ἐὰν δὲν εἶχε προμηθείας ἐκ τῶν προτέρων, αἱ ὁποῖαι ἀπληθυέrouν αὐτὸν τοῦ ἡμεῶνσιού τουτοῦ ἔργου. Ἰδοὺ διατί αἱ προμήθειαι τοῦ Ῥοβινσῶνος ἦσαν πράγματι κεφάλαιον, τουτέστιν μέσον παραγωγικόν.

Δὲν φαίνεται ὅμως ὅτι τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ζῷα· αἱ προμήθειαι τοῦ σκίουρου, τῆς μέλισσας ἢ καὶ τοῦ μύρμηκος ἀκόμη δὲν φαίνονται νὰ εἶναι παρὰ ἀποθησαυρισμός, τουτέστιν πλοῦτος ὁ ὁποῖος ἐτέθη κατὰ μέρος μόνον καὶ μόνον διὰ τὰ καταναλωθῇ.

ῬΥπάρχει καὶ ἄλλη ἀκόμη ἔννοια τοῦ κεφαλαίου· εἶναι τοῦτο τὸ σταθερὸν κεφάλαιον, ὡς τὸ ἀποκαλοῦν ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κυκλοφοροῦν κεφάλαιον, περὶ οὗ ὠμιλήσαμεν), τουτέστιν τὰ ἐργαλεῖα, αἱ μηχαναί, τὰ καλλιτεχνήματα. Συναντῶμεν αὐτὰ εἰς τὰ ζῷα; Λέγεται, γενικῶς, ὅτι ὄχι. Δίδεται μάλιστα εἰς τὸν ἄνθρωπον ὁ ὀρισμὸς τοῦ κατασκευαστοῦ ἐργαλείων (tool-maker). Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ ζῷον δὲν κατεσκεύασεν ἐργαλεῖα, ἀλλὰ τοῦτο ὀφείλεται πιθανῶς εἰς τὸν αὐτὸν λόγον, τὸν ὁποῖον

ὑπεδείκνυνον πρὸ μικροῦ σχετικῶς μὲ τὰ ἐνδύματα : τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην αὐτῶν. Τῷ ὄντι διὰ τὸ κυνηγι, τὴν μόνην βιομηχανίαν εἰς ἣν ἐπιδίδονται τὰ ζῶα, ἡ φύσις τὰ ἐπρωίκισε θαυμασίως μὲ ὄπλα, τόσον τὰ μαστοφόρα καὶ τὰ πτηνά, ὅσον καὶ τὸ πολυάριθμον βασίλειον τῶν ἐντόμων. Ὡς πρὸς τὴν βιομηχανίαν τῆς κατοικίας, ἐὰν εἶναι ἀκριβὲς ὅτι ἡ φύσις δὲν ἔδωκε παρὰ μόνον ὄνυχας εἰς τὰ ὀρύσσοντα μαστοφόρα ζῶα ἢ ῥάμφος ἀρκούντως ἀκατάλληλον εἰς τὰ πτηνά, τοῦναντίον ἐπρωίκισε τὰ ἔντομα μὲ ἐργαλεῖα πολὺπλοκα, ἅτινα ὑπερβάλλουν καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ὑπάρχει τρύπανον, πρίων, σύριγξ, βελόνη, ἡ ὁποία νὰ μὴ εὗρεται εἰς τὸ φοβερόν αὐτὸ βασίλειον καὶ ἡ ὁποία νὰ μὴ χρησιμοποιῇται εἰς ἀπειρίαν ἐργασιῶν. Πρὸς τίνα λοιπὸν σκοπὸν θὰ ἐχρησίμευεν εἰς αὐτὰ ἡ ἐφεύρεσις καλυτέρων ; Ἐν τούτοις δὲν εἶναι καθόλου ἀκριβὲς ὅτι δὲν ὑπάρχουν ζῶα γνωρίζοντα νὰ κατασκευάζουν ἐργαλεῖα· πολλὰ ἐξ αὐτῶν ὀφείλουν νὰ κατασκευάζουν παγίδας διὰ νὰ συλλαμβάνουν τὰ θηράματά των. Μήπως ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τοῦ ἱστοῦ τῆς ἀράχνης ; Οὗτος δὲν εἶναι οὔτε ἔνδυμα οὔτε κατοικία, εἶναι παγίς, ὡς τὸ δίκτυον τοῦ κυνηγοῦ καὶ τοῦ ἀλιέως. Ὑπάρχει καὶ ἄλλο παράδειγμα: ὁ λάκκος τὸν ὁποῖον ἀνασκάπτει ὁ μυρμηκολέων, ἡ καταπακτὴ αὐτῇ, ἐν τῇ ὁποίᾳ γνωρίζει οὗτος νὰ ῥίπτῃ τὸ θήραμα, τὸ ὁποῖον διέρχεται πλησίον αὐτοῦ.

Ἐὰν λοιπὸν θέλωμεν νὰ θέσωμεν ὄριον χωρίζον

τὰ ζῶα ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, δὲν θὰ ζητήσωμεν αὐτὸ εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἐργαλείων, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ πυρός.

Εἶναι κᾶτι περίεργον, ὅτι τὰ ζῶα δὲν ἀνεκάλυψαν ποτὲ τὸ πῦρ, τόσον περισσότερον μάλιστα, καθόσον τὸ ἀγαποῦν πολύ. Δὲν ἔχει τις παρὰ νὰ ἰδῇ πῶς ἓνας σκύλος ἢ ἓνας γάτος καμαρώνει εἰς τὴν θερμάστραν τοῦ σαλονιοῦ ἢ εἰς τὴν ἐστίαν τοῦ μαγειρίου καὶ πῶς ὅταν τὰ καραβάνια διατρέχουν τὴν ἔρημον ἢ τὸ δάσος, τὰ ἄγρια ζῶα στιβάζονται πέριξ τῆς πυρᾶς, μολονότι αὕτη τὰ φοβίξει. Ἀλλὰ οὔτε μεταξὺ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα θερμαίνονται πέριξ τῆς ἐστίας, οὔτε μεταξὺ ἐκείνων, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ὁποίων μετὰ τῶν λάμψεων τοῦ πυραύνου ἀντανakλῶνται καὶ ὅλοι οἱ φόβοι τοῦ ἀγνώστου, δὲν εὗρεθῇ οὐδεὶς Προμηθεύς.

Λέγεται συχνὰ ὅτι δὲν ὑπάρχει καπνὸς χωρὶς πυρᾶν· δύναται ὅμως ἀκόμη καλύτερον νὰ λεχθῇ ὅτι δὲν ὑπῆρξε ποτὲ πυρὰ χωρὶς ἀνθρώπων. Τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν εἰς τινὰ γωνίαν τῆς Ἀφρικῆς θὰ εὗρεθῇ ὁμὰς πιθήκων καθημένη πέριξ πυρᾶς, τὴν ὁποίαν θὰ εἶχον αὐτοὶ οὗτοι ἀνάψει, τὴν ἡμέραν αὐτὴν ὁ ἀνθρώπος θὰ δυνηθῇ νὰ χαιρετίσῃ τοὺς πιθήκους ὡς ἀδελφούς του. Ἄλλ' ἕως τότε τὸ πρῶτον πῦρ, τὸ ὁποῖον ἐξηλθε ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Προμηθέως, θὰ λάμπῃ ἐπὶ ὅλης τῆς ἀνθρωπίνης φυλῆς, καθὼς ἡ δέσμη ἐκείνη τοῦ φωτός, τὴν ὁποίαν αἱ παραδόσεις τῆς Ἀνατολῆς θέτουσιν ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν δαιμονίων.

Ἦδη εἶναι καιρὸς νὰ ἐγκαταλίπωμεν τὰ ζῶα, τὰ

ὅποῖα μᾶς ἐχρησίμευσαν διὰ τὴν προεισαγωγὴν εἰς τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

Ἡ μύησις των εἰς τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν δὲν προχωρεῖ περισσότερον. Μένουν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, καὶ ἐν ᾧ τὸ ἀνθρώπινον γένος χωροῦν πρὸς τὰ ἐμπρὸς θὰ καταστῇ πλούσιον, αὐτὰ θὰ παραμένουν «πτωχὰ κακόμοιρα» (pauvres diables).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ἀνταλλαγή καὶ ἡ ἀξία.

Δὲν εἴμεθα ἀκόμη παρὰ εἰς τὴν ἀπαρχὴν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, διότι αὕτη ἐν τῇ κυριολεκτικῇ αὐτῆς σημασίᾳ ἄρχεται ἀφ' ἧς οἱ ἄνθρωποι σχηματίζουν κοινωνίας.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία, ὡς ἡ λέξις αὕτη τὸ φανερώνει, δὲν εἶναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀπομεμονωμένου ἀνθρώπου. Εἶναι ἐπιστήμη κοινωνική. Ἡ λέξις «πολιτικὴ οἰκονομία» ἐν τῇ ἐτυμολογίᾳ αὐτῆς προέρχεται ἀπὸ τρεῖς ἑλληνικὰς λέξεις : οἰκία, νόμος, πόλις. Ἡ πόλις κατὰ τοὺς Ἕλληνας ἦτο ταυτόσημος μὲ τὸ ἔθνος, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἐπὶ λέξις μετάφρασις θὰ ἦτο : οἱ νόμοι τῆς ἐθνικῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας.

Πῶς μορφοῦται ἡ ἀνταλλαγή. Ἵνα ἀρχίσουν σχέσεις οἰκονομικαί, ἀρκεῖ νὰ εὑρεθοῦν δυὸ ἄνθρωποι ἀπέναντι ἀλλήλων. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ὁ Παρασκευᾶς ἔρχεται νὰ εὔρη τὸν Ῥοβινσῶνα εἰς τὴν νῆσον του, γνωρίζετε πόσον ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης τὸ μυθιστόρημα γίνεται πλέον ἐνδιαφέρον· τοῦτο δέ, διότι πλησιάζει περισσότερον πρὸς τὴν ζωὴν.

Διατί; Διότι μόνον μεταξὺ δύο προσώπων δύ-

νεται νὰ λάβῃ χώραν ἡ πρώτη ἐκείνη πράξις — ἡ ἀνταλλαγή — ἡ ὁποία εἶναι τὸ μέγα γεγονός τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, τὸ ὁποῖον μάλιστα κατὰ τινὰς συγγραφεῖς ἀποτελεῖ αὐτὴν ταύτην ὁλόκληρον.

Δὲν θὰ ἡδύνατο ὅμως ἡ ἀνταλλαγή νὰ γεννηθῇ καὶ ἀπ' αὐτὸ ἀκόμη τὸ μεμονωμένον ἄτομον ; Δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὅταν ἀκόμη εἶναι μόνος, πᾶσα πρᾶξις παραγωγῆς εἶναι, ἐν τινι ἐννοίᾳ, ἀνταλλαγή, ἀφ' οὗ διὰ τῆς ἡμετέρας ἐργασίας ἀνταλλάσσομεν τὸν κόπον μας, τὸν χρόνον μας ἀντὶ ἐνὸς ἀναμενομένου ἀποτελέσματος, προεξοφληθέντος ; Ὑπάρχουν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἐπώλησε τὴν ψυχὴν του εἰς τὸν διάβολον. Καὶ τοῦτο ἐπίσης εἶναι εἶδος ἀνταλλαγῆς, ἐὰν θέλετε. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι παρὰ λεπτολογία συλλογισμοῦ, τὸν ὁποῖον, μετὰ τὸ τετελεσμένον γεγονός, ἵνα οὕτως εἴπωμεν, προβάλλομεν εἰς ἡμᾶς ἑαυτούς, διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν εἰκόνα τῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα δανειζόμεθα ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον.

Ἄς ἐπανέλθωμεν λοιπὸν εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν ἐν τῇ οἰκονομικῇ τῆς ἐννοίᾳ. Αὕτη δὲν ἄρχεται πράγματι παρὰ μόνον ὅταν πρόκειται περὶ ἀντικειμένου ἰδιοποιημένου. Ὁ πρῶτος «πλοῦτος», ἃς τοῦ δώσωμεν τὸ ἀληθὲς αὐτοῦ ὄνομα, δὲν φαίνεται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅπως τὸ μέλι τῆς κυψέλης ἢ τὰ λεπτοκάρυα τοῦ σκιούρου — παρὰ μόνον ὅταν ἀποσπᾶται ἀπὸ τὸ ἄτομον καὶ σχηματίζεται ἐν ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀποκτήσῃ τρίτος. Τὰ

ἀγαθὰ δὲ ταῦτα καθίστανται ἀμέσως ἀντικείμενα ἐπιθυμητὰ διὰ πάντας ἐκείνους, ἀνθρώπους ἢ ζῶα, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ἐξ αὐτῶν καθόλου. Ἀλλὰ πῶς τὰ ὄντα αὐτὰ, τὰ ὅποια ἐπιθυμοῦν νὰ ἀποκτήσουν τὸ ἀγαθὸν τοῦτο, θὰ τὸ κατορθώσουν; Θὰ τὸ κλέψουν. Ἡ κλοπὴ εἶναι ἡ πρώτη οἰκονομικὴ πράξις, καὶ ἀπόδειξις εἶναι ὅτι ἡ ἀνταλλαγὴ εἶναι ἄγνωστος εἰς τὰ ζῶα, καίτοι ἡ κλοπὴ ἀσκεῖται παρ' αὐτῶν; ὅπως ἤδη τὸ εἴπομεν. Δὲν ὁμιλῶ περὶ τῆς κλοπῆς, τὴν ὁποίαν τὰ κατοικίδια ζῶα ἐνεργοῦν εἰς βάρος τῶν κυρίων των, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀμοιβαίας κλοπῆς, τῆς μεταξὺ συναδέλφων, μεταξὺ ὅλων τῶν εἰδῶν τῶν ζώων, ἡ ὁποία εἶναι ἄκρως συχνή. Τὰ μικρὰ ἀγαθὰ τῶν ζώων, τὸ ὅσοι τὸ κρυμμένον ἀπὸ τὸν σκύλον ἐντὸς τοῦ οἰκίσκου του, τὸ μέλι τὸ συγκεντρωμένον ἐντὸς τῆς κυψέλης, ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενον τοῦ φθόνου τῶν ἄλλων ζώων καὶ διὰ νὰ τὰ ἀποκτήσωσιν αὐτὰ δὲν γνωρίζουν παρὰ ἓν μέσον, ὅπερ εἶναι τὸ ἀπλούστερον.

Δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ σᾶς εἰπῶ ὅτι τὸ ἴδιον συμβαίνει εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὅτι ἀπ' αὐτὴν ἤρχισεν, ὅτι εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἡ κλοπὴ προηγήθη κατὰ πολὺ τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ ὅτι ὑπῆρξεν εἰς τὰς ἀνθρωπίνας κοινωνίας ληστὰι καὶ πειραταὶ πολὺ παλαιότερον πρὶν ὑπάρξουν ἔμποροι. Μάλιστα δὲ ὅταν οἱ τελευταῖοι ἀνεφάνησαν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς σκηνῆς, ἦτο ἐνίοτε ἀρχετὰ δύσκολον νὰ τοὺς διαχωρίσουν ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι προηγήθησαν αὐτῶν. Ἡ κλοπὴ

εἶναι ἤδη ἓνας τρόπος τῆς ἰδιοποιήσεως ἢ τῆς ἀπαλλοτριώσεως, ἐὰν θέλετε, ἢ ὁποία εἶναι ἔμφυτος, ἐνστικτος παρὰ τοῖς ζῴοις, καθὼς τὸ ἔλεγα πρὸ μικροῦ, ἐν ᾧ τοῦναντίον ἡ ἀνταλλαγή δὲν εἶναι ποσῶς πρᾶξις ἐξ ἐνστίκτου. Εἶναι πρᾶξις λελογισμένη, ἢ ὁποία δὲν εἶναι τῆς δυνάμεως μιᾶς πρωτογόνου εὐφυΐας. Ἰδοὺ διατί: ἡ ἀνταλλαγή προϋποθέτει μίαν ἐκ τῶν πρωτέρων ἐκουσίαν ἀποστέρησιν. Πρέπει ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θέλει ν' ἀνταλλάξῃ, ν' ἀποστερηθῇ τῆς ἰδιοκτησίας του, διὰ νὰ τὴν παραχωρήσῃ εἰς τρίτον. Λοιπὸν αὐτῇ ἡ ἀποστέρησις ἀποτελεῖ θυσίαν, ἢ ὁποία εἶναι ἀπεχθὴς διὰ τὴν φύσιν. Δὲν εἶναι ἀνάγκη παρὰ νὰ παρατηρήσῃ τις, ἐὰν μικρὸν παιδίον ἀποστερηθῇ ἐθελουσίως ἐκείνου, τὸ ὁποῖον τοῦ ἐδόθη. Ματαίως θὰ τοῦ εἰποῦν: Δὸς μου το, θὰ σοῦ δώσω ἄλλο πρᾶγμα. Δὲν θέλει τίποτε ν' ἀκούσῃ καὶ μάλιστα ἐὰν ἀποφασίσῃ τέλος νὰ τὸ ἀφήσῃ, ἀμέσως κατόπιν ζητεῖ νὰ τὸ πάρῃ ὀπίσω.

Πόσον δὲ καλὰ δύναται πᾶς τις νὰ ἐννοήσῃ τὴν ἀπέχθειαν ταύτην πρὸς τὴν ἀποστέρησιν, ὅταν ἀνατρεῖται εἰς τὰς πηγὰς καὶ σκεφθῇ ὁποίας ἐργασίας, ὁποίου κόπου ἦτο προϊὼν εἰς τὸν πρωτογενῆ ἄνθρωπον τὸ ἀντικείμενον, ὅπερ ἔχει ἀποκτήσει! Εἶναι ἡ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς του! Ἐὰν τοῦ ζητήσῃ τις νὰ παραιτηθῇ αὐτῆς, ἡ πρώτη του κίνησις θὰ εἶναι ἀρνητική.

Διὰ νὰ ἐννοήσῃ τις τὴν ψυχικὴν αὐτὴν κατάστασιν, πρέπει νὰ τὴν ἀναζητήσῃ εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν

τῆς ἐξελίξεως, ὅχι εἰς τοὺς ἀγρίους, ἀλλὰ εἰς τοὺς καλλιτέχνας. Διηγοῦνται περὶ τοῦ Ἰταλοῦ καλλιτέχνου Μπενβενούτου Τσελλίνη, ὅτι ἦτο τόσον ζηλότυπος διὰ τὰ ἔργα του, γεγλυμμένα μὲ στοργήν, κύπελλα ἢ λαβὰς ξιφῶν, ὥστε τοῦ συνέβη νὰ ὑπάγῃ νὰ κτυπήσῃ διὰ μαχαίρας ἐκεῖνον, εἰς ὃν εἶχε πωλήσει ἓνα ἐξ αὐτῶν, διὰ νὰ τὸ πάρῃ ὀπίσω.

Ἄλλως τε ὑπάρχουν πολλὰ ἀντικείμενα, ἅτινα ἡμεῖς αὐτοὶ δὲν θὰ ἠθέλομεν νὰ πωλήσωμεν, καὶ εἰς καλὰς ἀκόμη τιμάς, ὅπως εἶναι τὰ βιβλία ἢ τὰ ἔπιπλα τὰ ὁποῖα ἀγαπῶμεν.

Χωρὶς ἀμφιβολίαν εἰς τὸν πρωτογενῆ ἄνθρωπον λέγουν: Δὲν στερεῖσαι τοῦ κατεχομένου παρὰ διὰ νὰ γίνῃς κύριος καλυτέρου. Ἀλλὰ τὸ καλύτερον τοῦτο, τὸ ὁποῖον τοῦ προσφέρουν εἰς ἀντάλλαγμα, εἶναι τὸ ἄγνωστον. Γνωρίζει ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κατέχει καὶ τοῦ ὁποίου θὰ στερηθῇ, ἀγνοεῖ ὅμως ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θ' ἀποκτήσῃ. Εἶναι κατὰ συνέπειαν ὑπόχρεως νὰ σταθμίσῃ καθ' ἑαυτόν, νὰ θέσῃ εἰς τὸ ἓνα μέρος, εἰς τὸν ἓνα δίσκον τοῦ ζυγοῦ, τὴν θυσίαν, τὴν ὁποίαν θὰ ὑποστῇ καὶ εἰς τὸ ἄλλο, εἰς τὸν ἄλλον δίσκον, τὴν ἀπόλαυσιν, τὴν ὁποίαν περιμένει. Σκληρὸν δίλημμα! Ἐκλογὴ ἀγωνιώδης! Ἐξ ἴσου ἀγωνιώδης μὲ ἐκείνην τοῦ ναυαγοῦ, ὅστις εἶναι κρεμασμένος ἀπὸ ἓνα ναυάγιον, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον συνιστοῦν νὰ τὸ ἀφήσῃ, διὰ νὰ πιασθῇ ἀπὸ τὸν κάλων· οὗτος ὅμως προτιμᾷ νὰ φθάσῃ μᾶλλον εἰς τὸ βάθος τοῦ πυθμένος παρὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ναυάγιον. Δίλημμα, τὸ

ὅποιον συναντᾶται εἰς ὅλας τὰς μορφὰς καὶ εἰς ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς ἀνταλλαγῆς, ἀπὸ τοῦ κατωτέρου μέχρι τοῦ ἀνωτέρου, μέχρις ἐκείνου, τὸ ὅποιον τίθεται ὑποχρεωτικῶς αὐτὴν τὴν στιγμήν ἐνώπιον τῆς Ἰταλίας, ν' ἀφῇσῃ τὴν Δαλματίαν διὰ ν' ἀποκτήσῃ τὸ Φιοῦμε.

Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ἀνταλλαγή — ὑπὸ τὴν ἀπλὴν μορφήν τὴν ὁποίαν περιεγράψαμεν πρὸ μικροῦ, τὸ τρὸκ — θὰ ἐγεννήθῃ ὑπὸ ὅρους ἀπολύτως εἰδικούς καὶ ἐξαιρετικούς : παραδείγματος χάριν, ὅταν τὸ προσφερόμεν πρὸς ἀνταλλαγὴν ἀντικείμενον ἐξήγειρεν εἰς τὴν ψυχὴν ἐκείνου, ὃ ὁποῖος δὲν τὸ κατεῖχε, μίαν ἀνάγκην ἐντελῶς νέαν, πρὸ τῆς ὁποίας ὑποκύπτει οὗτος. Ὅπως τοῦτο συμβαίνει εἰς ἓνα ἄγριον, εἰς τὸν ὅποιον προσφέρουν πυροβόλον ὄπλον ἢ καὶ μόνον παιδικόν τι ἀντικείμενον, ἢ ἓνα φωνόγραφον ἢ μίαν φιάλην οἰνοπνεύματος, ἐνῶ μέχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς δὲν εἶχε παρὰ ἓν τόξον καὶ τινα βέλη. Τὰ θαυμάσια αὐτὰ πράγματα θὰ πείσουν τὸν μαῦρον Ἀφρικανὸν νὰ λάβῃ τὴν ἀπόφασιν νὰ παραχωρήσῃ ὅ,τι δήποτε διὰ νὰ τὰ ἀποκτήσῃ.

* Ἄλλος ὅρος, ὃ ὁποῖος δύναται νὰ καταστήσῃ τὴν ἀνταλλαγὴν δυνατὴν, εἶναι ὅταν τὸ ἀντικείμενον, τὸ ὅποιον ζητεῖται νὰ παραχωρηθῇ ἀπὸ τὸν κάτοχον αὐτοῦ, θεωρῇται ὑπὸ τούτου περιττόν· τοῦτο δὲ συμβαίνει, ἐὰν οὗτος κατέχῃ δύο ἢ τρία ὅμοια πρὸς αὐτό. Ὡμίλου περὶ τῶν παίδων, τὰ ὁποῖα δὲν ἀγαποῦν οὔτε ν' ἀνταλλάξωσιν οὔτε νὰ παραχωρήσουν — ἀλλ'

ὅταν πρόκειται περὶ τοῦ γυμνασιόπαιδος, οὗτινος ἡ νέα ψυχὴ ἔχει ἤδη ὠριμάσει διὰ τῆς ἐπαφῆς μὲ τοὺς συμμαθητάς του, τὸ δὲ συμφέρον καὶ ἡ ἀπληστία ἐνεθρονίσθησαν ἤδη ἐν αὐτῇ, αὐτὸς πλέον μανθάνει ν' ἀνταλάσῃ γραμματόσημα. Τὸ ἐμπόριον τῶν γραμματοσήμων εἶναι τυπικὸν παράδειγμα, διότι ἐν γραμματόσημον εἰς διπλοῦν δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἀξίαν, ἕκτος μόνον διὰ τὰ χρησιμεύσῃ ὡς μέσον ἀνταλλαγῆς. Ἐνας ἄγριος ἐν τῷ κύκλῳ αὐτοῦ θὰ κάμῃ τὸ ἴδιον. Ἐὰν ἔχῃ ἀντικειμένον τι διπλοῦν, ὡς δυνηθῇ, ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις αὐτάς, νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν. Ἀλλὰ εἰς τὸν ἄγριον δὲν συμβαίνει συχνὰ νὰ κατέχῃ πρᾶγμα τι εἰς διπλοῦν. Εἶναι τόσον πτωχὸς ὥστε δὲν δύναται νὰ ἔχῃ περισσεύματα· πῶς θὰ ἡδύνατο λοιπὸν νὰ εἶναι διατεθειμένος εἰς ἀνταλλαγὴν;

Ἄς σταματήσωμεν τὴν προσοχήν μας ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἐκείνου γεγονότος, ὅπερ ἀνεφέραμεν πρὸ μικροῦ, παρενθετικῶς. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους νόμους τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ὁ περιορισμὸς τῶν ἀναγκῶν (*limitation des besoins*).

Πάγματι πᾶσα ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου περιορίζεται κατὰ τοῦτο ὅτι ἀποσβέννυται εὐθὺς ὡς ἱκανοποιηθῇ, εἴτε δι' ἑνὸς καὶ μόνου ἀντικειμένου, εἴτε διὰ ποσότητός τινος ἀντικειμένων, τοσούτῳ δὲ μᾶλλον ταχύτερον, ὅσῳ ἡ ἀνάγκη εἶναι ἀπλουστέρα καὶ φύσεως πρωτογενοῦς. Ἡ δίψα σβέννυται δι' ἑνὸς ποτηρίου ὕδατος καὶ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προσφερθοῖν εἰς τὸν μὴ πλέον διψῶντα ἑκατοντάδες ποτηρίων χωρὶς τοῦτο.

νὰ προκαλέσῃ εἰς αὐτὸν καμμίαν εὐχαρίστησιν. Διὰ τὸν ἡμερήσιον ἄρτον συμβαίνει περὶ τοῦ αὐτοῦ.

Ὅλως ἰδιαιτέρως παρὰ τοῖς ἀγροίοις αἱ ἀνάγκαι εἶναι ἀπλαῖ, εἰς τρόπον ὥστε ὁ κορεσμὸς ἐπέρχεται πολὺ ταχύτερον· ὅταν ἔχουν πᾶν ὅ,τι τοῖς χρειάζεται, δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχουν περισσότερα.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐφ' ὅσον αἱ ἀνάγκαι εἶναι πεπισσότερον «ῥαφίναρισμέναι» τὸ ὄριον ἐπίσης ἐπεκτείνεται, καθίσταται σχεδὸν εἰς ἄκρον ἐλαστικόν. Δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν πόσα κοσμήματα, δανιέλλαι, χρειάζονται εἰς μίαν γυναῖκα διὰ νὰ κορεσθῇ· καὶ ὁμοίως ὁ ῥηθὲς νόμος ὑφίσταται.

Ἡ ἀνταλλαγή διευκολύνεται καὶ δι' αὐτὸν τὸν πρωτόγονον ἄνθρωπον— μάλιστα δι' αὐτὸν—καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν, ὅταν ἡ χρησιμότης τοῦ κεκτημένου πράγματος δὲν εἶναι ἄμεσος, δὲν εἶναι δὲ πραγματοποίησιμος παρὰ εἰς χρόνον περισσότερον ἢ ὀλιγότερον ἀπομεμακρυσμένον. Τότε ἡ ἑλλειψὶς προβλεπτικότητος ἐκ μέρους τοῦ πρωτογενοῦς ἀνθρώπου συντελεῖ ὥστε νὰ τὸ θεωρῇ ὡς περιττὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος. Συμβαίνει συχνὰ οἱ ἰθαγενεῖς τοῦ Ἀλγερίου, τοῦ Μαρόκου ἢ τῆς Ἀνατολῆς νὰ παραχωροῦν σχεδὸν δωρεὰν τὸν σῖτον, τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ φυλάξουν διὰ τὴν σποράν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιοῦνται παρὰ μετὰ ἓν ἔτος, σκέπτονται ὅτι τὸ πρᾶγμα αὐτὸ δὲν ἔχει μεγάλην χρησιμότητα εἰς αὐτοὺς. Διηγοῦνται μάλιστα ὅτι παρὰ τισι φυλαῖς ἀγρίων τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀμαζῶνος, ἡ ἀπροβλεψία εἰ-

ναι τσαούτη, ὥστε ἐὰν θέλῃ τις ν' ἀγοράσῃ παρά τι νος τὸ κρεμμιστὸν κρεββάτι του, αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ κοιμηθῇ, δύναται νὰ τὸ ἀποκτήσῃ ζητῶν τοῦτο παρὰ τοῦ κυρίου του πολὺ πρῶτ', διότι τὸ ἐσπέρας ὅπερ ἐπέρχεται εἶναι δι' αὐτὸν ἐξ ἴσου μακρόν, ὅσον εἶναι δι' ἡμᾶς τὸ ἔτος 2000, ἀντιθέτως δὲ θ' ἀρνηθῶσι τὴν πώλησιν, ἐὰν ἐπικείται ἡ ὥρα τοῦ ὕπνου των! Τέλος ἃς σημειώσωμεν ἀκόμη καὶ ἄλλην περίπτωση ἢ ὁποία διευκολύνει τὴν ἀνταλλαγὴν. Τοῦτο συμβαίνει, ὅταν ὁ ἔχων τὸ πρᾶγμα ὑπακούῃ εἰς ἐλαττηριόν τι εἴτε ἐλευθεριότητος εἴτε ἀλτρουϊσμοῦ. Ἐδῶ λοιπὸν ἐνυπάρχει αἴσθημα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι προνόμιον τῶν πολιτισμένων, διόλου. Εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς ὑπῆρξεν εἰς Κάιν καὶ εἰς Ἀβελ, οἵτινες συγκατοικοῦν εἰς πᾶσαν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ὁ δὲ Ἀβελ δὲν φρονεῖται πάντοτε ὑπὸ τοῦ Κάιν, καίτοι ἐκεῖνος κατὰ γενικὸν κανόνα κοιμᾶται. Τοῦτο δὲ ἐξηγεῖ τὴν παράδοξον αὐτὴν παρατήρησιν ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐξελίξει ὅτι τὸ δῶρον φαίνεται νὰ προηγήθῃ τῆς ἀνταλλαγῆς, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀπεφάσισεν εὐκολώτερον νὰ παραχωρήσῃ δωρεὰν τὸ ἀντικείμενον, ὅπερ κατεῖχε, παρὰ νὰ παραχωρήσῃ αὐτὸ ἐπὶ πληρωμῇ.

Ὡμίλουν πρὸ μικροῦ περὶ τῆς κλοπῆς, ἢ ὁποία προηγήθῃ τῆς ἀνταλλαγῆς, ὥς εἴπομεν τὸ ἴδιον καὶ περὶ τοῦ δώρου, γεγονὸς ὅτι ἐρ σώζει τὴν τιμὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἰσως μάλιστα τοῦτο ἀληθεύει καὶ δι' αὐτὰ τὰ ζῶα. Δὲν γνωρίζω, εἰν δὲν θὰ ἡδύνατό τις νὰ ἀποδώσῃ εἰς αὐτὰ τὸν ἔπαινον ὅτι καὶ

αὐτὰ γνωρίζουν τὸ δῶρον, τοῦλάχιστον εἰς τὰς οἰκογενειακὰς τῶν σχέσεις· ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσῃ τις τὴν γενναιοδωρίαν μιᾶς ὀρνιθὸς πρὸς τὰ μικρὰ τῆς, ὅταν αὕτη εὗρῃ μερικὸν σπόρον.

Τὸ δῶρον θὰ χρησιμεύσῃ ὡς νέα ὁδός, ἡ ὁποία θὰ φέρῃ εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν, θὰ μᾶς ἀγάγῃ εἰς αὐτὴν εὐθέως ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ δῶρον γίνεται ἀμοιβαίως, διότι κατὰ τί τὸ ἀμοιβαῖον δῶρον διαφέρει τῆς ἀνταλλαγῆς; Κατ' οὐδέν, εἰμὴ μόνον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πρόθεσιν. Λοιπὸν τὸ ἀμοιβαῖον δῶρον εἶναι πολὺ συχνὸν ἐν τῷ πρωτογόνῳ πολιτισμῷ, ἀποτελεῖ μάλιστα τὸν κανόνα· δὲν ἔχετε παρὰ νὰ ἀναγνώσετε τὰς περιγραφὰς τῶν ἐξερευνητῶν τῆς Ἀφρικῆς. Τί πράττουν; Ὅταν φθάσουν πλησίον φυλῆς τινοῦ, ὃ ἀρχηγὸς ὑπέικων εἰς τοὺς κανόνας τῆς εὐπρεπείας καὶ τῆς φιλοξενίας ὅλων τῶν ἀγρίων λαῶν, στέλλει εἰς αὐτοὺς ἀναλόγως τοῦ πλούτου αὐτοῦ ἓνα βοῦν ἢ ὀρνιθας. Ἀλλ' ἀναμένει καὶ δῶρον πρὸς ἀνταπόδοσιν. Καθὼς εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸν νόμον τῆς ἐθιμοτυπίας ὅταν ὁ ξένος φιλοξενούμενος κυρίαρχος ἔκαμε τὴν ἐπίσκεψίν του, πέντε λεπτὰ κατόπιν ὁ Πρόεδρος τὴν ἀποδίδει εἰς αὐτόν, ὁμοίως κατὰ τὴν ἐθιμοτυπίαν τοῦ μαύρου βασιλίσκου ἀπαιτεῖται ἡ ἰδία ἀμοιβαιότης. Διὰ τοῦτο καὶ πᾶς ἐξερευνητῆς φροντίζει νὰ ἔχῃ εἰς τὰς ἀποσκευὰς του παντὸς εἶδους ἀντικείμενα προωρισμένα εἰς τὸ νὰ χρησιμεύσουν—θὰ ἔλεγα εἴτε ὡς πληρωμὴ εἴτε ὡς δῶρον;—τὸ ἐν ὁμοιάζει πρὸς τὸ ἄλλο. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ φθάσωμεν τόσον μακράν.

Εἰς τινὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ὀλίγον τι ἀπομεμονωμένας, ὅπου δὲν ὑπάρχει ξενοδοχεῖον, τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ ἀμοιβαίου δώρου εἶναι ἐν ἐφαρμογῇ. Ἐγὼ ὁ ἴδιος ἔκαμα χρῆσιν αὐτοῦ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ὅταν ἐταξείδευα ἐν Ἀραγωνίᾳ τῆς Ἰσπανίας. Εἰς τι μικρὸν χωρίον, ὅπου δὲν ὑπῆρχε ξενοδοχεῖον, οἱ ξένοι καταλύουν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἱερέως. Σᾶς παρέρχει κατοικίαν, σᾶς διατρέφει δωρεάν. Ἐννοεῖται διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ θὰ ἦτο λίαν ἀπρεπές, ἐὰν τὴν ἐπομένην τὸ πρωῒ, ὅταν ἀναχωρῇτε, δὲν τοῦ δώσητε τοῦλάχιστον τὸ ἱσότιμον ἐκεῖνου, τὸ ὅποιον ἐλάβετε.

Κατὰ τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον τὸ δῶρον ὀρίζεται ὡς ἑξῆς: δίδω, ἵνα δώσῃς (δῶρον ἀντὶ δώρου). Τοῦτο ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς ἐξελίξεως, τὴν ὁποίαν ἐξεθέσαμεν δι' ὀλίγων. Εἶναι ἄλλως τε τὸ αὐτὸ μὲ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὁ μικρὸς μαθητὴς λέγει ἀσυνειδήτως εἰς τὸν συμμαθητὴν του: δῶσε μου ὅ,τι ἔχεις καὶ θὰ σοῦ δώσω ὅ,τι ἔχω.

Τὸ νὰ σκέπτεται τις δὲ ὅτι ἡ ἀνταλλαγὴ ἐγεννήθη καὶ ἐκ τοῦ δώρου, ὅχι δὲ μόνον ἐκ τῆς κλοπῆς, ὅπως τὸ ἐλέγαμεν πρὸ μικροῦ, τοῦτο εἶναι ἐνθαρρυντικόν. Εἶναι ἀληθές ὅτι, ἐὰν ἡ ἀνταλλαγὴ προέρχεται ἐκ τοῦ ἀνταποδοτικοῦ δώρου, πολλάκις ὁμως καταλήγει καὶ νὰ ἐκφυλίζεται εἰς κλοπὴν ἀμοιβαίαν· τοῦτο ὁμως εἶναι ἄλλο ζήτημα, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω.

Ἡ στιγμή, καθ' ἣν ἡ ἀνταλλαγὴ ἐν τῇ κυρίᾳ σημασία

τῆς λέξεως καθιερώθη, ἀποτελεῖ πράγματι στιγμὴν ἐπίσημον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ἀξία. Διότι ἰδοὺ τί θὰ συμβῇ. Πᾶν πρᾶγμα ἀποκτηθὲν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου—ὡς εἰπωμεν πᾶς πλοῦτος, ἀφ' οὗ ὅσον δῆποτε ταπεινὸν καὶ ἂν εἶναι τοῦτο, ἔχει δικαίωμα εἰς τὸ ὄνομα πλοῦτος—πᾶς πλοῦτος λοιπὸν θὰ λάβῃ ἐφεξῆς διπλοῦν χαρακτῆρα. Κατ' ἀρχὰς μὲν θὰ μείνῃ ὅ,τι ἦτο ἐν ἀρχῇ, ἦτοι μέσον ἀπολαύσεως, ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν, ὅπως τὸ ἐκφράζει καλῶς ἡ λατινικὴ λέξις bona (τὰ ἀγαθὰ), ἢ ὅπως λέγουν οἱ Ἀγγλοὶ goods (τὰ καλὰ).

Κατόπιν ὅμως θὰ προσλάβῃ νέον χαρακτῆρα, θὰ καταστῇ μέσον κτήσεως, τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει εἰς τὸν κύριον αὐτοῦ νὰ προμηθευθῇ ὅ,τι θὰ ἐπιθυμήσῃ, εἴτε ἄλλα ἀγαθὰ εἴτε καὶ αὐτὴν τὴν ἐργασίαν τοῦ ὁμοίου αὐτοῦ, τὰς ὑπηρεσίας ἐκείνων, οἵτινες δὲν ἔχουν τὸν πλοῦτον αὐτοῦ. Τὸ δεύτερον τοῦτο προσὸν τείνει νὰ λάβῃ τὴν ὑπεροχὴν ἐπὶ τοῦ πρώτου μικρὸν κατὰ μικρὸν καθ' ὅσον ἀναπτύσσεται ὁ πολιτισμός.

Διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν ἐπὶ παραδείγματος, ὡς φαντασθῶμεν εἰς μίαν κοινωνίαν πρωτογενῇ τὸν πρῶτον πλοῦτον, τὸν σίτον. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἐγέμισε διὰ τοῦ προϊόντος τούτου τὸν σιτοβολῶνα αὐτοῦ, δύναται νὰ θεωρήσῃ τὸν πλοῦτον αὐτὸν ἀπὸ τῆς διπλῆς ἀπόψεως, τὴν ὁποίαν ἤδη ὑπέδειξα. Δύναται νὰ εἴπῃ ὡς ὁ πλούσιος τοῦ Εὐαγγελίου: «Ψυχὴ μου, χαίρου, ἔχεις ἀγαθὰ ἐν ἀφθονίᾳ καὶ δύνασαι νὰ ζήσης ἐπὶ ἔτος χωρὶς ν' ἀνησυχῇς διὰ τὴν ἐπομένην». Δύναται!

ὅμως καὶ νὰ εἰπῇ: «Τὸν σῖτον αὐτόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐδῶ, θὰ τὸν μεταχειρισθῶ διὰ νὰ κάμω ἄλλους ἀνθρώπους νὰ ἐργασθοῦν δι' ἐμέ. "Όσοι δὲν ἔχουν ἄρτον θὰ εἶναι πολὺ εὐτυχεῖς νὰ ἔλθουν νὰ πάρουν τὸν ἰδικόν μου καὶ νὰ μοὶ προμηθεύσουν, εἰς ἀντάλλαγμα, τὴν ἐργασίαν αὐτῶν. Θὰ ἐργασθῶσιν ὑπὲρ ἐμοῦ, θὰ εἶναι οἱ δοῦλοί μου». "Όστε ὁ πλοῦτος ὀφείλει εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν μίαν δύναμιν διευθυντικὴν. Ἡ δύναμις δ' αὕτη ὀνομάζεται διὰ μιᾶς λέξεως, τῆς σημαντικωτέρας ἐξ ὅλων τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, τῆς λέξεως «ἀξία».

Μεταχειρίζονται τὴν λέξιν αὐτὴν ἀκόμη καὶ εἰς τὴν πρώτην σημασίαν, ἣν ἔδωκα πρὸ μικροῦ εἰς τὴν λέξιν πλοῦτος, ἀλλὰ τοῦτο ἀποτελεῖ οἰκονομικὴν πλάνην. "Όταν οἱ οἰκονομολόγοι τὴν μεταχειρίζονται ἐφαρμοζόντες αὐτὴν εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς ἀπολαύσεως, λαμβάνουσι τὴν πρόνοιαν νὰ τροποποιήσουν αὐτὴν ὁμιλοῦντες πλέον περὶ «ἀξίας τῆς χρήσεως», ἀλλ' ὅταν λέγουν «ἀξία ἀνταλλακτικὴ» ἢ ἀπλῶς «ἀξία», ἐπὶ τὸ συντομώτερον, τοῦτο ἀνταποκρίνεται μόνον εἰς τὴν δευτέραν σημασίαν τῆς λέξεως πλοῦτος καὶ εἰς τοῦτο συνίσταται μία οὐσιώδης διαφορὰ. Ὑπάρχουν ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἀξιζοῦν πλήρως τοῦ ὀνόματος τῶν ἀγαθῶν ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ἔχουν διὰ τὸν κτήτορά των χρησιμότητα ἄπειρον, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν οὐδεμίαν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν. Διὰ τὸν μῦωπα λ. χ. δίσοπτραι ἔχουν χρησιμότητα πρώτης τάξεως, καίτοι ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία αὐτῶν εἶναι μηδαμινή, διότι καὶ

ἂν ἔτι δεχθῶμεν ὅτι θὰ ἡδύνατο νὰ μεταπωλήσῃ αὐτὰς εἰς τὴν ἀξίαν, εἰς ἣν τὰς ἐπλήρωσεν εἰς τὸν ἔμπορον, ὅπερ ἀπίθανον, τοῦτο δὲν θὰ ἦτο ἴσον πρὸς τὴν ἀπώλειαν, τὴν ὁποίαν θὰ ὑφίστατο. Εἰς ξύλινος ποῦς δι' ἓνα ἐστερημένον τοῦ ποδὸς πόσον χρήσιμος εἶναι καὶ ὁμῶς ποία θὰ εἶναι ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τοῦ ποδὸς τούτου ;

Ἡ λέξις αὕτη «ἀξία» εἶναι λέξις τόσον πλήρης σημασίας, ὥστε ἀπὸ αἰώνων, ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, οἱ οἰκονομολόγοι τὴν ἀνατέμνουσαν χωρὶς νὰ δυνηθῶν ἀκόμη νὰ τὴν ἐρμηνεύσουν καλῶς, ἢ τοῦλάχιστον χωρὶς νὰ τῆς δώσουν ἐρμηνείαν ἢ ὁποία νὰ τοὺς ἱκανοποιῇ. Δὲν ἔχω λοιπὸν καὶ ἐγὼ τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα τὴν ἐσωτερικὴν σημασίαν τῆς ἀξίας, ἀλλὰ τὴν κοινὴν ἔννοιαν, τὴν κοινῶς ἐν χρήσει. Ὅθεν δύναται τις νὰ τὴν συνοψίσῃ οὕτω πῶς : εἶναι «ἡ κτητικὴ δύναμις», ἐν τῇ σημασίᾳ ὅτι ἡ ἀξία δὲν ὑπολογίζεται ἀναλόγως τῆς ἐπιθυμίας τοῦ κατόχου τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνων οἱ ὅποιοι δὲν τὸ ἔχουν καὶ τὸ ποθοῦν, οἱ ὅποιοι θὰ ἠθέλαν νὰ τὸ ἀποκτήσουν καὶ εἶναι διατεθειμένοι νὰ παραχωρήσωσι ὅ,τι δήποτε, διὰ νὰ τὸ ἀποκτήσουν. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ ἀντικείμενον, ὅπερ κέκτημαι, ἔχει μεγάλην ἀξίαν. Αὕτη εἶναι ἀνάλογος τοῦ μέτρου τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἄλλου, ἐπιτρέπει δὲ νὰ ἀσκῶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πίεσιν ἀνάλογον τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν καὶ νὰ ζητῶ παρ' αὐτῶν νὰ προσφέρουν ὅ,τι δήποτε διὰ ν' ἀποκτήσωσι τὴν ἀξίαν, ἣν ἐγὼ κατέχω.

“Όταν δεικνύω τεμάχιον ζαχάρεως εἰς ἓνα κύνα καὶ τοῦ λέγω: «Στάσου σοῦζα» ἢ «Κάμε μιὰ τοῦμπα» ὑποβάλλεται οὗτος εἰς οἰανδήποτε ἄσκησιν διὰ νὰ τὸ ἀποκτήσῃ. Ἡ ἀξία ἔχει τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Ὡστε τὴν ἀξίαν τὴν δημιουργεῖ ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἄλλου.

Ὑπάρχει συνεπῶς μία ῥίζα ἀνθητικότητος ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἀξίᾳ. Διότι ἐὰν ἡ οἰκονομικὴ ἀξία εἶναι τὸ μέσον, ὅπερ μᾶς ἐπιτρέπεται ν’ ἀσκήσωμεν ἐπιβολὴν ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἐκμεταλλευόμενοι τὸν πόθον, ὃν ἡ ἀξία αὕτη ἐξεγείρει παρ’ αὐτῷ, πόσον ἐμφανίζεται αὕτη διάφορος ἀπὸ τὴν ὀνομαζομένην ἠθικὴν ἀξίαν! Δὲν πρέπει ν’ ἀπατηθῶμεν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας τῆς αὐτῆς λέξεως. Αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι ἔχουν τοῦτο τὸ ὑπέρροχον, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ μεταδοθῶν εἰς ὅλους δωρεάν καὶ ὅτι πάντες δύνανται νὰ τὰς ἀπολαύσων χωρὶς νὰ στερηθῇ αὐτῶν ἐκεῖνος, ὅστις κατέχει αὐτάς.

Τὸ ἐμπόριον. Ἡ ἀνταλλαγὴ ὑπὸ μορφὴν τοῦ τρὸς μένει μία περίπτωσις ἐξαιρετικὴ ἐπὶ τόσον περιοσσότερόν χρόνον ἐφ’ ὅσον δὲν ὑπάρχουν ἄλλαι περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι εἰνούν νὰ εὐρύνουν τὸ πεδίον τῆς δράσεως αὐτοῦ. Διὰ νὰ μεταβληθῇ τὸ τρὸς τοῦ ἀγρίου εἰς τὴν κίνησιν αὐτὴν τῆς κανονικῆς ἀνταλλαγῆς, ἡ ὁποία ὀνομάζεται «ἐμπόριον», πρέπει νὰ διέλθωμεν διὰ σειρᾶς σταθμῶν, τοὺς ὁποίους θ’ ἀπαριθμήσωμεν λίαν συνοπτικῶς.

Κατ’ ἀρχὰς ἵνα ἡ ἀνταλλαγὴ γενικευθῇ, ἀνάγκη νὰ ἐξαφανισθῇ ἡ ἀποστρεφὴ αὐτὴ πρὸς τὴν ἀπαλλο-

τρίωσιν τοῦ κεκτημένου πράγματος, τὴν ὁποίαν πρὸ μικροῦ ἀνέφερα. Πῶς τοῦτο θὰ γίνη; Ἡ ἀποστροφὴ αὕτη θὰ ἐξαφανισθῇ καθ' ἣν ἡμέραν ἀντικείμενά τινα θὰ παραχθῶσιν μὲ τὴν πρόθεσιν ὅχι νὰ φυλλαχθῶσι διὰ νὰ ἐπαρκέσουν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ παραγωγοῦ, ἀλλὰ μὲ τὴν πρόθεσιν τοῦναντίον νὰ καταναλώσῃ αὐτὰ ὁ παραγωγὸς διὰ τῆς παραχωρήσεως. Λοιπὸν ἡ κατάστασις αὕτη τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐργαζομένου πλέον οὐχὶ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀναγκῶν, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ προσῶπῃ τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἄλλου, ὀνομάζεται ἔργον ἢ, ἂν θέλετε, ἐπάγγελμα. Ἐὰν ὀδηγήσῃ τις παῖδα, ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζει ἀκόμη τίποτε ἐκ τῶν τοῦ κόσμου, εἰς ἀρτοποιεῖον ἢ εἰς ὑποδηματοποιεῖον, θ' ἀναφωνήσῃ: «Τί θὰ κάμῃ αὐτὸς ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος ὅλα αὐτὰ τὰ ψωμιὰ ἢ ὅλα τὰ ὑποδήματα; Ὀλίγα ἀπ' αὐτὰ θὰ τοῦ ἦταν ἀρκετά». Τότε ὁ συνοδὸς του θὰ εἶναι ὑπόχρεως νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ ὅτι οἱ ἄρτοι αὐτοὶ ἢ τὰ ὑποδήματα αὐτὰ δὲν ἐγένοντο παρὰ τοῦ ἀρτοποιοῦ διὰ νὰ φαγωθοῦν ἀπὸ τὸν ἴδιον οὐδὲ ὑπὸ τοῦ ὑποδηματοποιοῦ διὰ τὴν ἰδίαν του ὑπόδυσιν, ἀλλ' ὅτι κατεσκευάσθησαν διὰ ν' ανταλλαχθῶσι, ν' ἀποκτήσῃ δ' ὁ κατασκευάσας διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὸν πλοῦτον, τοῦ ὁποῖου ἔχει ἀνάγκην. Τὸ ἐπάγγελμα τοιουτοτρόπως ἀποβαίνει περιστροφικὸν ἢ κυκλωτικὸν μέσον κτήσεως. Ἀντὶ νὰ ἐνεργήσῃ ὥς ὁ πρωτόγονος, ὅστις ἐργάζεται διὰ τὰς ἰδίας του μόνον ἀνάγκας, διὰ τὸν ἄρτον του, διὰ τὰ ἐνδύματά του, ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος λέγει καθ' ἑαυτὸν: «Θὰ

παραγάγω δι' ανάγκας, αἱ ὁποῖαι ἀμέσως μὲν ἐμὲ δὲν ἐνδιαφέρουν παντάπασι, τοῦτο δ' ὅμως θὰ μοὶ χρησιμεύσῃ ὥς μέσον νὰ ἐπαρκέσω εἰς τὰς ἰδίαις μου ἀνάγκας κατὰ τρόπον πολὺ περισσότερον συμφέροντα, παρὰ ἐὰν ἐδοκίμαζα νὰ ἐπαρκέσω ἐγὼ αὐτὸς εἰς αὐτὰς ἀμέσως. Τοῦτο καλεῖται ἐκλέγειν ἔργον, ἐπάγγελμα, ἢ καὶ στάδιον ἐὰν πρόκειται περὶ ἔργου ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως. Τοῦτο ἐπίσης καλεῖται «καταμερισμὸς τῶν ἔργων», ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ ἓνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων νόμων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης καὶ ὁ ὁποῖος μάλιστα, ἀκριβῶς ὅπως καὶ ὁ νόμος τῆς «ἐλάσσονος προσπαθείας» (τῆς ὁποίας ἄλλως τε δὲν εἶναι παρὰ ἐπακολούθημα) ὑπερπηδᾷ τὰ ὅρια τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἵνα χρησιμεύσῃ ὥς βάσις τῆς κοινωνιολογίας.

Ἡ ἀνταλλαγή δὲν λαμβάνει μεγάλην ἐπέκτασιν παρὰ μόνον ἀφ' ἧς ἤρχισαν τὰ ἐπαγγέλματα. Τότε μόνον ἡ ἀπαλλοτριώσεις, περὶ ἧς ὠμίλησα ἀνωτέρω, δὲν συνεπάγεται οὐδὲν εἶδος στερήσεως, ἀφ' οὗ τὰ προϊόντα αὐτὰ δὲν ἐγένοντο παρὰ διὰ νὰ πωληθῶσι. Ὁμίλησα ἤδη περὶ τῶν καλλιτεχνῶν ἐκείνων, οἵτινες δοκιμάζουν ἄλλος ὅταν χωρίζονται τῶν ἔργων αὐτῶν διὰ νὰ τὰ πωλήσουν, καὶ περὶ τοῦ Μπειβενούτου Τσελλίνη, ὅστις ἐκτύπα ἐνίοτε τοὺς ἀγοραστὰς του διὰ μαχαίρας διὰ νὰ πάρῃ ὀπίσω τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον εἶχε πωλήσει εἰς αὐτούς. Ἀλλὰ δὲν θὰ εὗρεθῇ κανεὶς ὑποδηματοποιὸς τόσον τρελλός, ὥστε νὰ κλαίῃ, ὅταν εἰς πολίτης μεταβαίῃ παρ' αὐτῷ διὰ ν' ἀγοράσῃ ἀπὸ τὰ ὑποδήματά του, πολὺ δ' ὀλιγώτερον νὰ τρέξῃ ὀπισθεν αὐτοῦ διὰ νὰ τὰ πάρῃ ὀπίσω !!

Τὰ ἐπαγγέλματα δημιουργοῦνται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀποχωριζόμενα τοῦ ἀρχικοῦ πυρῆνος, ὃν καλοῦμεν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, τουτέστιν τῆς καταστάσεως καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος, ἢ τοῦλάχιστον ἡ ἀνθρώπινος οἰκογένεια, παρῆγε οἴκοι πᾶν ὅ,τι ἦτο ἀναγκαῖον εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῆς.

Δὲν χρειάζεται ν' ἀνατρέξωμεν εἰς προϊστορικοὺς χρόνους διὰ νὰ ἴδωμεν τὴν καταγωγὴν τῶν ἐπαγγελμάτων. Ἐγὼ ὁ ἴδιος εἶδα τὴν γέννησιν πολλῶν. Εἰς τὴν μικρὰν πόλιν, ὅπου διῆλθον τὴν νεοιτητά μου, ἔβλεπα ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ νὰ κατασκευάζουν τὰ γλυκά—ἦτο μία ἡμέρα τοῦ ἔτους σπουδαία διὰ τὸν βίον μου,—τοὺς ἀλλᾶντας, ἐπίσης δὲ νὰ πλύνουν. Εἰς δὲ τὴν ἀγροικίαν εἶδα νὰ ζυμώνουν τὸν ἄρτον. Ἀλλὰ τί συνέβη ἔκτοτε; Ἡ κατασκευὴ τοῦ γλυκοῦ, ἡ πλύσις, ἡ ἄρτοποιία, ἡ ἀλλαντοποιία μετενάστευσαν ἐκ τῆς οἰκίας καὶ τῆς ἀγροικίας καὶ ἤνοιξαν ἐπὶ τινος ὁδοῦ κατάστημα διὰ τὸ κοινόν. Δηλαδὴ ἐσχηματίσθησαν εἰς ἀνεξάρτητα ἐπαγγέλματα. Ἀνατρέχοντες παλαιότερον, χωρὶς ὅμως ν' ἀνατρέξωμεν «εἰς τὴν ἐποχὴν ὅπου ἡ βασιλίςσα Βέρθα ἔκλωθε», θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἴδωμεν εἰς παλαιότερας οἰκογενείας νὰ κλώθουν. Ἡ κλώσις κατέστη ἤδη οὐ μόνον ἰδιαίτερον ἔργον, ἀλλὰ μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας βιομηχανίας τοῦ κόσμου.

Οὕτω μικρὸν κατὰ μικρὸν ἡ οἰκογένεια, ἡ πρότογονος οἰκογένεια, ἀντὶ νὰ ἐργασθῇ διὰ νὰ ἐλαρξῇ εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς ἀνάγκας, εἶδε νὰ μεταναστεύουν, ν' ἀποχωρίζονται ἀπ' αὐτὴν αἱ βιομηχανίαι καὶ ἐρ-

γασίαι, ἐκάστης τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα σκοπὸν εἶχον τὴν ἀνταλλαγὴν. Καὶ ὅμως, ἵνα ἡ ἀνταλλαγὴ δυνηθῇ νὰ λάβῃ τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν, τὴν ὁποίαν γνωρίζετε πάντες, ἐχρειάσθη ἀκόμη καὶ ἄλλο τι. Ἐχρειάσθη ἵνα τὰ ἐπαγγέλματα αὐτὰ ἐνισχυθοῦν διὰ μιᾶς ἄλλης τάξεως ἀκόμη περισσότερον εἰδικευμένης ἐν τῇ ἀνταλλαγῇ, τῆς τάξεως τῶν ἐμπόρων, οἱ ὅποιοι ἐπαιξάν ἐν τῷ πολιτισμῷ ῥόλον πρωτεύοντα· οἱ ἔμποροι τῆς Τύρου καὶ τῆς Σιδῶνος, οἱ ἔμποροι τῆς Καρχηδόνης καὶ βραδύτερον αἱ ἡρωϊκαὶ φυλαὶ τῶν ἐμπόρων τῆς Ὀλλανδίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, οἱ ὅποιοι ἐξεπολίτισαν, ἀπώκισαν, ἐκαλλιέργησαν, ἐπλούτισαν καὶ ἐπὶ πλέον καὶ διέφθειραν τὸν κόσμον.

Ὁ ἔμπορος ἐνεφανίσθη ὑπὸ μορφὴν ἀπλὴν κατ' ἀρχάς, ἐκείνην τὴν ὁποίαν εἶδομεν, τὴν ὁποίαν βλέπει τις ἀκόμη εἰς τινα χωρία, τὴν τοῦ πλανοδίου ἐμπόρου, τοῦ γεωλόγου, ὁ ὁποῖος φέρει ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ τὸ δέμα ἢ ὁδηγεῖ τὸ ἀμαξάκι του ἀπὸ ἀγροικίας εἰς ἀγροικίαν, ἐκθέτει τὸ ἐμπόρευσμά του καὶ ἐμβάλλει εἰς πειρασμὸν νέας καὶ νέους. Ἐχρειάσθησαν δὲ πολλοὶ σταθμοὶ διὰ νὰ φθάσωμεν ἀπὸ τοῦ πλανοδίου ἐμπόρου εἰς τὸ μέγα κατάστημα τῶν νεωτερισμῶν, ἡ καλύτερον ἀκόμη εἰς τοὺς οἴκους ἐκείνους τοὺς ἀμερικανικοὺς, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν οὔτε κατάστημα οὔτε ἐμπορεύματα, ἀλλὰ εἰς τοὺς ὁποίους ὅλαι αἱ ἀγοραὶ γίνονται μόνον δι' ἀλληλογραφίας. Ἀλλὰ οἱ τελευταῖοι οὗτοι δὲν εἶναι παρὰ ἐπιχειρηματῆται (business men), ἐν ᾧ οἱ πρῶτοι ἔμποροι ἦσαν ἥρωες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Τὸ Νόμισμα.

Ἐὰν ἡ ἀνταλλαγὴ ἀνυψώσῃ ἤδη τὸν ἄνθρωπον εἰς θέσιν πολὺ ἀνωτέραν τῆς τῶν ζώων, ἐν τούτοις ἡ εἰς εἶδος ἀνταλλαγὴ, ἥτοι ἐμπόρευμα ἀντὶ ἐμπορεύματος—τὸ *τρέζ*—εἶναι μέθοδος λίαν στενόχωρος, διότι εἶναι πολὺ σπανία ἡ περίπτωσις τῆς ἐπακριβοῦς συμπτώσεως τῶν ἀναγκῶν τῶν δύο ἐναλλασσομένων, καθ' ἣν τὸ ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον θέλω νὰ μεταβιβάσω, νὰ προσαρμόζεται εἰς τὰς ἀνάγκας ἐκείνου ἀκριβῶς, ὃ ὁποῖος εἶναι κάτοχος τοῦ πράγματος, τὸ ὁποῖον θὰ ἤθελα νὰ ἀποκτήσω.

Τὸ *τρέζ*. Ἴδου παράδειγμα, τὸ ὁποῖον δανειζόμεθα ἀπὸ μίαν διήγησιν τοῦ ἀνὰ τὴν Ἀφρικὴν ταξειδεύον τοῦ ὑπολοχαγοῦ Καμερούν: «Εἶχα ἀνάγκην μιᾶς βάρκας, ἀλλὰ ὁ κύριός της ἤθελε νὰ πληρωθῇ μὲ ἐλεφαντόδοντα, ἐγὼ δὲ δὲν εἶχα τοιοῦτον. Ἐξήλθον τινά, ὃ ὁποῖος νὰ δύναται νὰ μοὶ παραχωρήσῃ ἐλεφαντόδοντα. Μοὶ ὑπέδειξον τὸν Μωαμέτ Ἰμπν-Σελίμπ, ὅστις εἶχε μὲν, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ μοὶ τὸν παραχωρήσῃ παρὰ μόνον ἀντὶ ὑφάσματος· ἀλλὰ ἐγὼ οὐδὲ ὑφασμα εἶχον, ὥστε ἡ θέσις μου δὲν ἐβελτιοῦτο. Τό-

τε ἤρχισα νὰ ζητῶ τὰ εὔρω τρίτον τινά, ἔχοντα ὕφασμα, εὔρον δὲ πράγματι τὸν Ἴμπν Γκερίμπ, ὁ ὁποῖος εἶχε τοιοῦτο καὶ συγκατετίθετο νὰ μοὶ τὸ παραχωρήσῃ ἀντὶ χαλκίνων συρμάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶχα ἐν ἀφθονίᾳ. Ἐσώθην! Πράγματι ἔδωκα τὸ σύρμα εἰς τὸν Ἴμπν-Γκερίμπ, ὅστις μοὶ ἔδωκεν ὕφασμα. Ἐδωκα τὸ ὕφασμα εἰς τὸν Ἴμπν-Σελίμπ, ὅστις μοὶ ἔδωκεν ἑλεφαντόδοντα. Ἐδωσα τὸν ἑλεφαντόδοντα εἰς τὸν κύριον τῆς βάρκας, οὕτω δ' ἀπέκτησα αὐτὴν!.

Ἐὰν ἡ δυσκολία τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ὑλικῶν προϊόντων, τῶν ἐμπορευμάτων εἶναι τόσον μεγάλη, ὁποῖα θὰ ἦτο προκειμένου περὶ τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς, περὶ τῶν ὑπηρεσιῶν; Ἐὰν διὰ ν' ἀποκτήσω ἄρτον ἢ ὑποδήματα ὀφείλον νὰ δώσω μαθήματα πολιτικῆς οἰκονομίας, θὰ ἠδυνάμην νὰ τρέξω πολὺ μακράν, ἕως οὔτου εὔρω ἓνα ἔμπορον, ὅστις νὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ συνάψῃ τὴν ἀγοραπωλησίαν αὐτήν. Τί θὰ ἐχρειάζετο λοιπὸν διὰ νὰ λύσωμεν τὴν δυσχέρεϊαν αὐτήν; Θὰ ἔπρεπε νὰ εὔρωμεν ἔμπόρευμα, τὸ ὁποῖον νὰ προσαρμόζεται εἰς ὅλους, πράγματι τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἀνταποκρίνεται εἰς μίαν μόνον ἰδιαιτέραν ἀτομικὴν ἀνάγκην, ἀλλ' εἰς γενικὴν τοιαύτην! Ὑπάρχουν τοιαῦτα ἀντικείμενα; Μάλιστα. Ὑπάρχουν ἔξ αὐτῶν πανταχοῦ καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς πρωγόνους κοινωνίας, (δυνάμεθα μάλιστα νὰ εἰπωμεν, ὅτι ὑπάρχουν πρὸ πάντων εἰς αὐτὰς). Παραδείγματος χάριν τροφίμα τινα ἐν Ἰαπωνίᾳ, ὅπου ὅλοι, πλούσιοι

καὶ πτωχοί, ζοῦν μὲ τὸ ρῦξι, πάντα τὰ ἀντικείμενα, μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1868, τὰ ἐμπορεύματα, οἱ μισθοὶ τῶν ὑπαλλήλων ἐπληρώνοντο μὲ ρῦξι. Εἰς ἄλλους τόπους, εἰς τὴν περιφέρειαν π. χ. τοῦ Κόλπου Οὐδσωνος, ἀπὸ μακρὸν χρόνον τὰ γουναρικά ἐχρησίμευον ὡς ἐνδιάμεσα ἐμπορεύματα, διότι εἰς τὸν πολικὸν τοῦτον τόπον ὅλος ὁ κόσμος φορεῖ τοιαῦτα. Εἰς τὰς παλαιὰς κοινωνίας, κατὰ τὴν ποιμενικὴν ἀκόμη ἐποχὴν, τὰ ζῶα ἦσαν τὰ χρησιμεύοντα ὡς μέσον ἀνταλλαγῆς, ὁ βοῦς π. χ. καὶ τὸ πρόβατον. Χωρὶς δὲ ν' ἀνατρέξωμεν τόσον μακράν, μὴ δὲν εἶδομεν κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς ἐν Παρισίοις νὰ μεταχειρίζονται γραμματόσημα ὡς ὑποκατάστασιν τῶν μικρῶν ἀργυρῶν νομισμάτων, ἅτινα εἶχον φυγαδευθῇ; Οὐδεὶς ἐδυσκολεύετο νὰ τὰ δεχθῇ, διότι ὅλος ὁ κόσμος ἔχει ἀνάγκην γραμματοσήμων.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον τῆς γενικῆς χρήσεως τὰ ἐμπορεύματα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ χρησιμεύσουν πρὸς ἀνταλλαγὴν· ὑπάρχουν ἐπίσης τὰ σπάνια ἀντικείμενα, ὅταν ταῦτα ἀνταποκρίνονται εἰς πολὺ ζωηρὰν ἐπιθυμίαν καὶ δὲν εὐρίσκονται παρὰ ἐν μικρῷ ἀριθμῷ, ὅπως οἱ πολύτιμοι λίθοι καὶ τὰ πολύτιμα μέταλλα — ἄλλοτε ἦσαν τὰ μέταλλα ἐν γένει πολύτιμα, διότι ἦσαν πολὺ σπάνια. Βλέπομεν εἰς τὴν Ἰλιάδα ὅτι κατὰ τοὺς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι ἐγίναν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ θανάτου τοῦ Πατρόκλου, ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπένειμεν ὡς ἐπαθλὸν εἰς τὸν νικητὴν σιδηροὺς πελέκεις!

Ἐξ ὅλων τῶν μετάλλων ἓν πρὸ πάντων παλαιότερον ἀπετέλει τὴν χαρὰν ἢ τὸν φθόνον τῶν ἀνθρώπων, ὁ χρυσός. Ὁ χρυσός δὲν εἶναι μόνον τὸ ὡραιότατον τῶν μετάλλων, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον οἱ ἄνθρωποι ἐγνώρισαν πρῶτα ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Διὰ τί; Διότι ἡ φύσις τὸ ἐπροΐκισε μὲ τὴν ἰδιότητα νὰ μὴ ὀξειδωθῇ, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι μένει ἀμετάβλητον, τὸ εὐρίσκουν δὲ εἰς καθαρὰν κατάστασιν, ὅπερ δὲν συμβαίνει εἰς τὰ ἄλλα μέταλλα, οὔτε εἰς αὐτὸν τὸν ἄργυρον. Μέταλλον ἀληθῶς βασιλικὸν ἕνεκα τῆς λάμψεώς του, τοῦ ὑπερόχου χρώματός του, καὶ θὰ ἔλεγον ἀκόμη καὶ ἕνεκα τῆς μὴ χρησιμότητός του, ἐν ταύτῃ τῇ ἐννοίᾳ, ὅτι δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ παρὰ μόνον ὡς μέσον πολυτελείας καὶ ὄχι εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς βιομηχανίας. Δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ οὔτε ὡς ὄπλον οὔτε ὡς ἐργαλεῖον, δὲν δύναται νὰ κατασκευάσῃν ἐξ αὐτοῦ οὔτε μίαν σπάθην οὔτε ἓνα ὑνὶ ἄροτρον. Φαίνεται πράγματι ὅτι ἔχει εἰδικὸν προορισμὸν ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς νόμισμα καὶ ἐντεῦθεν καταστῇ τὸ σύμβολον τοῦ πλούτου.

Ἡ πώλησις. Ἐὰν ἴδωμεν ποίᾳ τροποποιήσεις θὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν ἢ χρῆσιν ἑνὸς ἐνδιαμέσου ἐμπορεύματος. Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ θελήσῃ νὰ ἐμπορευθῇ τὸ ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον κατέχει, ἀντὶ νὰ ἀναζητῇ τινα (ὅπως ἐκεῖνος ὁ ταξειδιώτης τῆς Ἀφρικῆς, οὗτινος σᾶς διηγούμην τὴν περιπέτειαν), ὁ ὁποῖος θὰ δυνήθῃ νὰ τοῦ παραχωρήσῃ ἐκεῖνο τοῦ ὁποῖου ἔχει ἀνάγκην, θὰ ζητήσῃ νὰ εὕρῃ, ἀπλούστατα,

τὸν ἔχοντα τὸ ἐν χρήσει ἐνδιάμεσον ἐμπορεύμα· τοῦτο δὲν θὰ εἶναι δύσκολον, θ' ἀνταλλάξῃ δὲ τὸ πρᾶγμα τοῦ ἀντὶ τοῦ ἐμπορεύματος τούτου, ἀντὶ τοῦ χρυσοῦ· τοῦτο θὰ ὀνομασθῇ «πώλησις».

Ἐπειτα, ὅταν θὰ λάβῃ εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ παραχωρηθέντος εἵδους τὸ ἐνδιάμεσον ἐμπορεύμα, τὸν χρυσὸν τοῦτον, θὰ τεθῇ εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον ἐπιθυμεῖ, καὶ θὰ τὸ ἀνταλλάξῃ μὲ τὸν χρυσόν, τὸν ὁποῖον ἔλαβε. Τοῦτο δὲ θὰ ὀνομασθῇ «ἀγορά».

Τοιοιουτρόπως, διὰ τῆς χρήσεως τοῦ ἐνδιαμέσου τούτου ἐμπορεύματος, τὸ τὸν εὐρίσκεται χωρισμένον εἰς δύο διαδοχικὰς πράξεις ἀλλὰ στενῶς συνδεδεμένας, τὴν πώλησιν καὶ τὴν ἀγοράν.

Ἐν τούτοις ἀπομένει ἀκόμη μία πρακτικὴ διαφορὰ πρὸς ὑπερλήθησιν. Καὶ μὲ τὸ χρῆμα ἀκόμη εἰς χεῖρας δὲν εἶναι πάντοτε εὐκόλον νὰ ἀγοράσωμεν, δηλαδὴ νὰ εὕρωμεν ὅ,τι θέλομεν παρὰ τινι, ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ τὸ παραχωρήσῃ· εἶναι δὲ ἀκόμη ὀλιγώτερον εὐκόλον νὰ πωλήσωμεν, δηλαδὴ νὰ εὕρωμέν τινα, ὁ ὁποῖος νὰ συγκατατίθεται νὰ μᾶς δώσῃ νόμισμα εἰς ἀντάλλαγμα ἐκείνου, τὸ ὁποῖον κατέχομεν.

Διὰ νὰ λάβωμεν ὡς παράδειγμα ἐν ἀντικείμενον, ὅπερ μας εἶναι οἰκεῖον, τὰ βιβλία, δὲν θὰ ἤρκει νὰ ἔχωμεν τὸ ταμεῖόν μας ἀρκετὰ πλήρες διὰ νὰ προμηθευθῶμεν τὰ βιβλία τὰ ὁποῖα ἐπιθυμοῦμεν, ἐάν δὲν θὰ ὑπῆρχον πρὸς τοῦτο βιβλιοπῶλαι. Ἀντιστρόφως δὲ ὅσοι θέλουν νὰ πωλήσουν βιβλία γνωρίζουν ὅτι δὲν εἶναι τοῦτο εὐκόλον, καὶ ὅταν ἀκόμη πρόκειται περὶ

σπανίων βιβλίων, ἐν ᾧ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν θὰ ἐξή-
τουν ν' ἀγοράσουν τοιαῦτα θὰ ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ τὰ
πληρώσουν πολὺ ἀκριβά.

"Οθεν, ἵνα ἡ ἀνταλλαγή ἀποβῇ εὐκολος, δὲν ἀρ-
κεῖ νὰ ἀνακαλυφθῇ ἐνδιάμεσόν τι ἐμπόρευμα, ἀλλὰ
προσασκαίτεται νὰ δημιουργηθῇ καὶ μία κοινωνικὴ
τάξις ἔχουσα τὸ κοινωνικὸν λειτουργημα, νὰ συλλέγῃ,
ἐὰν δύναται νὰ ἐκφρασθῶ οὕτω, τὰ ἀντικείμενα, τὰ
ὁποῖα περισσεύουν εἰς τοὺς κατόχους αὐτῶν καὶ τὰ
ὁποῖα οὗτοι θέλουν νὰ καταναλώσουν, διὰ νὰ τὰ πα-
ραχωρήσουν ἔπειτα εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔχουν
ἀνάγκην νὰ τὰ ἀποκτήσουν. Τοὺς ἀνθρώπους τούτους
συνηγήσαμεν ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ : εἶναι
οἱ ἔμποροι. Ἐν τῷ παραδείγματι, τὸ ὁποῖον σὰς ἀνέ-
φερα πρὸ μικροῦ τῶν βιβλίων, ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θέλει
νὰ πωλήσῃ τὰ βιβλία του, ὀφείλει νὰ ζητήσῃ ἓνα βι-
βλιοπώλην ἢ ἓνα παλαιοβιβλιοπώλην, τουτέστιν ἓνα,
ὁ ὁποῖος ἀκριβῶς μετέρχεται τὸ ἐμπόριον τῶν μετα-
χειρισμένων βιβλίων. Ἴδου λοιπὸν πῶς φθάνομεν συ-
νεπείᾳ τῆς περιπλοκῆς εἰς τὴν ἀπλοποίησιν. Τοιοῦτο-
τρόπως ἄλλως τε συμβαίνει συχνάκις εἰς τὰ κοινω-
νικο-οἰκονομικὰ προβλήματα. Πρέπει νὰ ἔχη τις μη-
χανὰς περιπλόκους διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἐργασίαν ἀπλῆν.

Τὸ νόμισμα. Ἐχομεν προσφέρει ἤδη συχνάκις τὴν
λέξιν νόμισμα, ἡ ὁποία εἶναι μία τῶν μεγαλυτέρων τῆς
πολιτικῆς οἰκονομίας.

Ὑπάρχει ἐν αὐτῷ τι μυστηριώδες καὶ μαγικόν
Ἐνθυμοῦμαι καθαρά ὅτι τὸ μυστήριον αὐτὸ τοῦ νο-

μίσματος εἶναι τὸ προσελκύσαν διὰ πρώτην φοράν τὴν προσοχὴν μου εἰς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν, ὅταν ἦμιν γυμνασιόπαις. Παῖς ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν μαγικῶν διηγημάτων, γνωρίζων δ' ἀπὸ στήθους τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλαδίνου καὶ τῆς θαυμασίας λάμπας του, τὴν ὁποίαν ἤρκει νὰ ἐγγίσῃ τις διὰ νὰ ἔχῃ ὅλα τὰ πλούτη, ἐσκεπτόμην: Μήπως μὲ τὸ νόμισμα δὲν δύναται τις νὰ ἀποκτήσῃ πᾶν ὅ,τι ἐδίδεν ἡ λάμπα! Γεύματα πολυτελεῖ, πολυτίμους λίθους, ἀνάκτορα βασιλικά, μαύρους ἢ λευκοὺς σκλάβους, ὅσους καὶ ἐὰν θέλῃ τις, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ αὐτὴν ἀκόμῃ τὴν χεῖρα τῆς περιγηπίσης.

Τὸ παιδί γνωρίζει ἀπὸ ἐνωρίς ὅτι μὲ «μικρὰ πεντάλεπτα» προμηθεύεται τις πᾶν ὅ,τι θέλει. Θὰ ἦτο ἐνδιαφέρον ἀπὸ ἀπόψεως παιδικῆς ψυχολογίας νὰ καθορίσωμεν τὴν ἡλικίαν, καθ' ἣν τὸ παιδί ἀντὶ νὰ ἱκανοποιηθῇ δι' ἐνὸς δώρου εἰς εἶδος, μὲ μίαν κιβωτὸν τοῦ Νῶε ἢ μὲ μίαν κοῦκλαν, ἱκανοποιεῖται κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ περισσότερον ἀκόμῃ ὅταν λαμβάνῃ ἐν νόμισμα ἀργυροῦν, ἢ χρυσοῦν ἄλλοτε, σήμερον ἐν χαρτονόμισμά τι, ἀκούῃ δὲ νὰ τοῦ λέγουν: Θ' ἀγοράσῃς μ' αὐτὰ ὅ,τι σοῦ κάνει εὐχαρίστησιν.

Οἱ ἄγριοι ἐπίσης δὲν ἔχουν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ αἰσθημα τοῦτο. Ὑπάρχουν πολλαὶ φυλαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐὰν προσφέρετε νόμισμα, ἔστω καὶ χρυσοῦν, οὐδαμῶς κινεῖτε τὸ ἐνδιαφέρον των, πρέλει δὲ νὰ δώσετε εἰς αὐτὰς διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν ἀντικείμενα εἰς εἶδος. Τριαύτη εἶναι ἡ περίπτωσις, κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην,

τῶν ῥώσων χωρικῶν δὲν παραχωροῦν τὰ προϊόντα τῆς γῆς παρὰ μόνον ἀντὶ προϊόντων βιομηχανικῶν καὶ ἀρνοῦνται νὰ δεχθοῦν τὸ νόμισμα—εἶναι ἀληθές ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προσφέρεται δὲν εἶναι ἐλκυστικόν.

Πῶς θὰ ἐξηγήσωμεν τὴν δύναμιν αὐτὴν τοῦ νομίσματος; Ὁ πρῶτος λόγος εἶναι ὅτι, καθὼς ἔλεγον πρὸ μικροῦ, τὸ νόμισμα εἶναι τὸ διεθνὲς ὄργανον τῶν ἀνταλλαγῶν, τοῦθ' ὅπερ μὲ ἄλλας λέξεις σημαίνει ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁκοῖος ἔχει τὸ νόμισμα, γνωρίζει ὅτι δύναται νὰ τὸ ἀνταλλάξῃ μὲ πᾶν ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, ἐκτὸς ἐὰν εὐρίσκεται εἰς μίαν ἔρημον ἢ εἰς τινὰ «μικρὰν τοῦπλαν». Οὐδείς ἐξ ἐπαγγέλματος ἔμπορος θ' ἀρνηθῇ νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὸ ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον θέλει ἀντὶ χρημάτων, ἀρκεῖ, ἐνννοεῖται πάντως, νὰ ἔχῃ ἐξ αὐτῶν ἀρκοῦσαν ποσότητα. Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ νομίσματος ἐπὶ ὅλων τῶν ἄλλων ἀντικειμένων, καὶ αὐτῶν τῶν πολυτιμοτέρων, ἔγκειται εἰς τοῦτο ὅτι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶναι κάτοχος πολλῶν ἀγαθῶν, συλλογῆς εἰκόνων, πολυτίμων λίθων, ἀντικειμένων τέχνης, δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ μεταχειρισθῇ ταῦτα ὡς μέσον ἀνταλλαγῆς παρὰ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μετατρέψῃ αὐτὰ διὰ τῆς πωλήσεως πρῶτον εἰς νόμισμα, νὰ τὰ «πραγματοποιήσῃ» (réalise), ὅπως λέγεται, κατὰ περίεργον ἔμφρασιν, ἐκ τῆς ὁποίας συνάγεται ἡ ἔννοια ὅτι τὸ νόμισμα εἶναι ἡ μόνη πραγματικότης (réalité) εἰς ζητήματα ἀξίας! Ὁὕτως ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶναι κάτοχος νομι-

(1) Σ. Μ. Ἡ παρατήρησις γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γαλ-

σμάτων, εἶναι ἀπηλλαγμένος τῆς προκαταρκτικῆς αὐτῆς ἐνεργείας. Δύναται νὰ τὰ χρησιμοποίησῃ ὁμέσως χωρὶς νὰ εἶναι ἠναγκασμένος νὰ περιομένῃ ἐκάστοτε χρονικὸν διάστημα μέχρις οὗ ῥευστοποιήσῃ τὰγαυὰ του. Δύναται ὁμέσως νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς ἀνάγκας του. Γνωρίζει, ὅτι ὁ πλοῦτος αὐτός, τὸν ὅποιον κατέχει ὑπὸ μορφὴν νομίσματος, θὰ εὖρη πάντοτε ἀγοραστὴν—εἶναι δὲ ὁ μόνος περὶ οὗ δύναται νὰ λεχθῇ τοῦτο.

Εἶδομεν ἐν δεκαετίαν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Νοτίου Γαλλίας ὅτι οἱ ἀμπελοκτῆμονες εἶχον μὲν τὰς οἶναποθήκας αὐτῶν γεμάτας οἴνου, ἀλλ' ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀξίας, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ πωλήσουν αὐτόν, τουτέστιν νὰ τὸν μεταβάλουν εἰς χρήματα.

Τὸ νόμισμα ὅχι μόνον εὐρίσκει πάντοτε τὸν δεχόμενον αὐτό, ἀλλὰ ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦ σποδρωτάτου πόθου ὅλου τοῦ κόσμου· κατὰ συνέπειαν παρέχει εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὅποιος τὸ κατέχει, ὅχι μόνον ὅ,τι ὀνόμασα πρὸ μικροῦ ἀγοραστικὴν δύναμιν, εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, ἀλλὰ μίαν δύναμιν διευθύνουσαν. Δὲν εἶναι ἄνευ σημασίας ὅτι εἰς τὰς ἐμπορικὰς ἐπιστολάς χρησιμοποιεῖται ὁ τύπος : «κάμετε τὰς παραγγελίας σας» καὶ «ἀναμείνομεν τὰς διαταγὰς σας» ἢ «εἰς τὰς διαταγὰς σας». Αὐτὰ δὲν

λικῆς ἐκφράσεως «réaliser». Παρ' ἡμῶν χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ σημασίᾳ αὐτῇ ἡ ἐκφρασις «ῥευστοποιῶ», «ῥευστοποιήσις». Ἵσως ἐκ τῆς ἀντιλήψεως ὅτι τὸ χρῆμα εἶναι ἡ ἀξία ἡ εὐκολώτερον διαρρέουσα. . .

εἶναι φράσεις μόνον τυπικαί, ἀποτελοῦν τὴν ἀληθῆ ἐκφρασιν τῆς καταστάσεως, τὴν ὁποίαν δημιουργεῖ ἡ κατοχὴ τοῦ νομίσματος, ὅχι μόνον διὰ νὰ παραγγέλλωμεν ἐμπορεύματα, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ διευθύνωμεν τὴν ἐργασίαν. Δυνάμεθα οὕτω νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὰς ὑπηρεσίας πάσης κατηγορίας, ὅχι μόνον τὰς ἠθικὰς ἀλλὰ καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἀνηθίκους. Τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ τὴν μόνην ἐξήγησιν τῆς δυνάμεως ἐκείνης τοῦ νομίσματος, τὴν ὁποίαν ἀπεκάλεσα πρὸ μικροῦ μαγικὴν, τοῦ ρόλου αὐτοῦ ὡς θαυματουργοῦ. Ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἐξήγησις, τουτέστιν ὅτι τὸ νόμισμα συγκεντρώνει τὴν ἀξίαν, ὅπως οἱ συμπυκνῶνται τὴν ἠλεκτρικὴν δύναμιν, οἱ ὅποιοι καταναλίσκουν αὐτὴν μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν. Ἐν μιᾷ ἠλεκτρικῇ λάμπᾳ τῆς τσέπης ὑπάρχει μικρὸς συμπυκνωτὴς καὶ δὲν ἔχετε παρὰ νὰ πιέσητε κομβίον τι διὰ νὰ ἐπιτύχετε τὸ φῶς. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ εἰς τὸ νόμισμα. Τοῦτο ἀντιπροσωπεύει μίαν δύναμιν, τῆς ὁποίας θὰ κάμῃ χρῆσιν ὁ κύριος αὐτῆς, ὅταν θέλῃ. Ἰδέτε τὸν χωρικόν, ὁ ὁποῖος ἐπιστρέφει εἰς τὸν οἶκόν του ἀπὸ τὴν ἀγοράν, ὅπου ἐπώλησε τὸ βούτυρόν του καὶ τὰ αὐγά του· ἔλαβε ἀντὶ τούτων σακκίδιον νομισμάτων ἢ δέμα χαρτονομισμάτων. Δύναται νὰ τὰ μεταχειρισθῇ ἀμέσως, δηλαδή νὰ τὰ δαπανήσῃ, ὅπως λέγεται, ἀγοράζων ἀντικείμενα, ὧν ἔχει ἀνάγκην διὰ τὴν κατανάλωσίν του. Δύναται ὅμως ἐπίσης νὰ φυλάξῃ τὸ ποσὸν τοῦτο, «νὰ τὸ ἀποταμιεύσῃ», νὰ τὸ βάλῃ εἰς τὸ «κομπόδεμα» τοῦ παλαιοῦ καιροῦ

ἢ εἰς τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ χωρικοῦ τῆς σήμερον καὶ νὰ νὰ τὸ ἀφήσῃ ἐν αὐτῷ. Ἐντὸς δέκα ἐτῶν, ἐντὸς εἴκοσι ἐτῶν καὶ ἀκόμη μετὰ τὸν θάνατόν του, ἡ ἀξία αὐτῇ θὰ μένῃ διὰ τοὺς κληρονόμους του ἀμετάβλητος. Θὰ τὸ θέσουν ἀμέσως εἰς κυκλοφορίαν ἀκριβῶς ὅπως διὰ τῆς πίεσεως τοῦ κομβίου τῆς ἠλεκτρικῆς λάμπας ἐπιτυγχάνεται ἡ διάχυσις τοῦ φωτός. Θ' ἀπολαύσουν τῶν χρημάτων τῶν συγκεντρωθέντων παρὰ τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ πάππου. Ἀκόμη δὲ καὶ ἐὰν τὰ ἔκρουσεν ἐντὸς τῆς γῆς, ἐκ φόβου τοῦ πολέμου ἢ τῆς ἐπαναστάσεως, ἴσως μετὰ ἑκατὸν ἢ χίλια ἔτη θὰ εὐρεθῇ παρὰ ξένου τινὸς ὁ θησαυρὸς του — διότι τοῦτο θὰ ὀνομασθῇ θησαυρὸς—καὶ ὁ εὐτυχὴς εὐρετὴς θὰ διαθήσῃ ἅπασαν τὴν κοιμωμένην ὥς τότε ἀξίαν, ἡ ὁποία θὰ ἐξυπνήσῃ ἐν τῷ μέσῳ τῶν χειρῶν τοῦ εὐρετοῦ ὅπως ἡ Πανωραία εἰς τοὺς βραχίονας τοῦ πρίγκηπος ἐντὸς τοῦ κοιμωμένου δάσους.

Πιθανὸν νὰ εἴπητε ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἰδιαίτερόν τι χαρακτηριστικὸν τοῦ νομίσματος καὶ ὅτι ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος θὰ ἀνεκάλυπτε μίαν νέαν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου—ἢ ἔστω καὶ τὸν ἕνα μόνον ἐκ τῶν δύο βραχιόνων τῆς ὑπαρχούσης ἐν τῷ Λούβρῳ—θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ πλούσιος μὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον. Πιθανὸν βέβαια, διότι τὸ μάρμαρον ὥς καὶ ὁ ὀρείχαλκος ἔχουν καὶ αὐτὰ τὴν θαυμασίαν ιδιότητα τῆς ἀθανασίας. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν πολλὰ ἀγαθὰ, περὶ ὧν θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῇ τοῦτο. Ὁ χωρικός, ὃν ἀνέφερα πρὸ μικροῦ, ἐὰν θὰ ἤθελε νὰ ἀποθησαυρίσῃ τὸν οἶτόν του,

ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπὸ τὰ ἐμπορεύματα τὰ καλύτερον διατηρούμενα, δὲν θὰ εἶχε πλεόν τίποτε μετὰ τινα ἑτη, διότι ἡ ἐσοδαία του θὰ εἶχε καθῆ, σαπίσει, καταστραφῇ κατὰ ἓνα ἢ ἄλλον τρόπον.

Ἐν τούτοις πρέπει νὰ τροποποιήσωμεν τὴν βεβαίωσιν ὅτι ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος διατηροῦν ἀκεραίαν τὴν ἀξίαν των διὰ μέσου τῶν αἰώνων, λέγοντες ὅτι μόνον ἡ ὕλη αὐτῶν περιφρονεῖ τὸν χρόνον, ὅχι ὅμως καὶ ἡ ἀξία των. Ὁ θησαυρὸς ὁ ἀποκρυβεῖς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Σταυροφοριῶν, ἐὰν ἐνεφανίζετο ἐκ νέου μίαν ἡμέραν, δὲν θὰ εἶχε πλεόν τὴν ἀξίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε δι' ἐκεῖνον, ὅστις τὸν εἶχεν ἀποκρίψει εἰς τὴν γῆν, τουτέστιν δὲν θὰ ἔχῃ πλεόν τὴν αὐτὴν ἀνταλλακτικὴν δύναμιν· θὰ ἔχῃ χάσει ἴσως τὰ $\frac{1}{6}$ τῆς ἀξίας του—σημειώσατε δ' ὅτι ὁμιλῶ περὶ τοῦ χρυσοῦ φράγκου, ἐὰν δὲ συνεξήτουν περὶ τῶν χαρτονομισμάτων, τότε τὸ θέμα θὰ ἦτο ἐντελὲς διάφορον. Τὸ μεταλλικὸν νόμισμα καὶ αὐτὸς ὁ χρυσὸς ἀκόμη, ὁμοιάζουν μὲ τὰ φιαλίδια ἐκεῖνα τῶν μύρων, τῶν ὁποίων τὸ ἄρωμα ἐν μέρει ἐξατμίζεται σὺν τῷ χρόνῳ ὅσον καὶ ἂν εἶναι στεγανῶς κλεισμένα. Μέρους τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος ἐξατμίζεται ἐπίσης σὺν τῷ χρόνῳ, ἐν τούτοις διατηρεῖται περισσοτέρα ἀπὸ ὅσην διατηροῦν ἄλλα ἐμπορεύματα.

Ἴδου ὅμως καὶ ἄλλο πλεονέκτημα τοῦ νομίσματος. Ἀφ' οὗ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τὸ ἔχει, δύναται νὰ προμηθευθῇ δι' αὐτοῦ ὅ,τι θέλει, ἀπαλλάσσεται τῆς υποχρεώσεως νὰ ἐργασθῇ διὰ νὰ παραγάγῃ ὅ,τι χρειάζεται.

ζεται. Πᾶς ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν ἐφαίνεται ὑποτεταγμένος εἰς τὸν νόμον τῆς ἐργασίας : «Θὰ ἐργασθῇς μὲ τὸν ἰδρῶτα τοῦ προσώπου σου». Ἀλλὰ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔχει τὸ ἐμπόρευμα αὐτό, τὸ χρῆμα, εἶναι ἀπηλλαγμένος τοῦ νόμου τούτου. Δὲν ἀποτελεῖ τοῦτο προνόμιον ἀκριβῶς ὅπως ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον παρῆχε εἰς τοὺς εὐγενεῖς τοῦ παλαιοῦ καιροῦ τὸ δικαίωμα τῆς μὴ πληρωμῆς φόρων ;

Ὁ οἰκονομολόγος Μπαστιά, εἰς ἐκ τῶν διδασκάλων τῆς κλασσικῆς αἰσιοδόξου σχολῆς, ὅστις ἐν τῷ ὑπερόχῳ βιβλίῳ «Αἱ οἰκονομικαὶ ἀρμονίαι» προσπαθεῖ νὰ δικαιολογήσῃ ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς πάντα τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα, παρατηρεῖ ἀκριβῶς τὸ γεγονός τοῦτο, ὅτι τὸ νόμισμα ἀπαλλάσσει τῆς ἐργασίας τὸν ἔχοντα αὐτό· ἀλλὰ δὲν δυσφορεῖ διὰ τοῦτο, διότι, λέγει, τὸ νόμισμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἀντιπροσωπεύει ἐργασίαν συντετελεσμένην. Ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὸν μηχανισμόν, τὸν ὁποῖον πρὸ μικροῦ ἐξήγησα, τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς πωλήσεως, διὰ νὰ ἴδωμεν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν προμηθεύονται τὸ νόμισμα παρὰ μόνον διὰ τῆς πωλήσεως· ὅθεν τί ἄλλο δύναται νὰ πωλήσουν παρὰ μόνον προϊόντα τῆς ἐργασίας των καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν των ; Τοῦτο θεωρητικῶς εἶναι ἀληθές. Ὁ Μπαστιά προσθέτει : Πρέπει νὰ φαντασθῇτε, ὅτι ἕκαστον νόμισμα φέρει ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν ῥῆσιν ταύτην : «Καλόν, ἀντιπροσωπεῦον αὐτὴν τὴν γενομένην ἐργασίαν, αὐτὴν τὴν προσφερθεῖσαν ὑπηρεσίαν, παρέχον δ' εἰς τὸν κάτοχόν του τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ ἀντ' αὐτοῦ ἄλλην ἀξίαν ἰσοδύναμον».

Ἡ ἀξία ἡ κεκτημένη, διὰ τοῦ χρήματος δὲν ἀντιπροσωπεύει ἐπομένως παρὰ μόνον εἶδος τι ἀποτίσεως.

Καὶ ἐὰν μάλιστα ἀνατρέξωμεν εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ εὐρεθέντος θησαυροῦ, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἕκαστον νόμισμα αὐτοῦ ἀντεπροσώπευε τὴν ἐργασίαν προγόνου τινός;

Μάλιστα, ἀλλὰ τίποτε δὲν ἀποδεικνύει ὅτι τὰ νομίσματα αὐτὰ δὲν εἶχον κλαπῇ ἀπὸ ἐκείνον, ὁ ὁποῖος τὰ εἶχε κερδίσει, ἢ ὅτι δὲν ἦσαν ἐκεῖ κατατεθειμένα ἀπὸ ἑνα βαρῶνον, ὅστις τὰ εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τοὺς δούλους του. Ἡ κατοχὴ ὁμως τοῦ νομίσματος ἔχει τοῦτο τὸ πλεονέκτημα, ὅτι μᾶς ἀπαλλάσσει πάσης ἐξετάσεως περὶ τῆς νομιμότητος τῆς προελεύσεώς του, ἢ περὶ τῆς ἀληθείας τῆς μαρτυρίας, ἣν φέρει χαραγμένην μὲ γράμματα, τὰ ὅποια μόνον ὁ Μπαστιά ἐγνώριζε ν' ἀναγινώσκει. Τὸ χρῆμα δὲν ὄζει, ὅπως ἔλεγε Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ, τοῦτο δὲ σημαίνει ὅτι εἶναι καλόν, ὅθεν δῆποτε καὶ ἂν προέρχεται.

Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι ἕκαστον νόμισμα ἀντιπροσωπεύει μίαν περασμένην ἐργασίαν, μήπως δὲν εἶναι πλεονέκτημα ὀλίγον ὑπερβολικὸν τὸ ὅτι ἡ «ἀποθανοῦσα» αὕτη ἐργασία ἀρκεῖ διὰ ν' ἀπαλλάξῃ τὸν μέτοχόν της τῆς ἐργασίας τῆς σήμερον;

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι, ὅταν ἦμην μαθητὴς τοῦ Λυκείου, ἐφηροῦντο ἐν αὐτῷ σύστημα, ὅπερ εὐτυχῶς δὲν εἶναι πλέον σήμερον ἐν ἐφαρμογῇ. Ἐδίδον εἰς τοὺς καλοὺς μαθητὰς «ἀπαλλαγὰς», τουτέστιν εἰς ἐ-

κεῖνον, ὁ ὁποῖος εἶχε γράψει καλὰ τὸ θέμα του, ἐδί-
δετο γραμματίον (bon) 100, 200, 1000 γραμμῶν.
ὅταν δ' ἐτιμωρεῖτο, δὲν εἶχε παρὰ νὰ ἀποδώσῃ γραμ-
μάτιον ἰσοδυνάμου ἀξίας καὶ οὕτω ἀπηλλάσσενο τῆς
ἐκτελέσεως τῆς τιμωρίας. Δὲν εἶναι τοῦτο ἀκριβῶς τὸ
ἴδιον μὲ τὸ νόμισμα, ὡς καθώρισεν τοῦτο ὁ Μπαστιά;
Ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς ἐργασίας, ἀπὸ τῆς τιμωρίας, ἀπὸ
πάσης ἀγγαρίας; Καίτοι ἐκαρπώθην συχνότατα τοῦ ἐκ-
παιδευτικοῦ τούτου συστήματος, ἐν τούτοις οὐχὶ ἄνευ
τύψεως; ἔβλεπον τοὺς συμμαθητάς μου τοὺς ὀλιγώ-
τερον πλουσίους εἰς ἀπαλλαγὰς νὰ ἐκτελοῦν τὴν ποι-
νὴν των. Μήπως ἡ αὐτὴ ἀνησυχία τῆς συνειδήσεως
δὲν εἶναι δυνατὴ καὶ διὰ τὸ νόμισμα;

Ἄς ἀφήσωμεν λοιπὸν κατὰ μέρος κάθε προσπά-
θειαν νὰ δώσωμεν ἠθικὴν ὑπόστασιν εἰς τὸ νόμισμα·
δὲν ἔχει περισσοτέραν βασιμότητα ἀπὸ τὴν ἀντίθετον
μερικῶν ἠθικολόγων καὶ σοσιαλιστῶν, οἵτινες βλέπουν
ἐν τῷ νομίσματι μέσον ἐκμεταλλεύσεως καὶ ἀπωλείας,
τὰ τριάκοντα δηνάρια, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος ἐ-
πώλησε τὴν ψυχὴν του εἰς τὸν Σατανᾶν. Ἐὰν κάθε
χρυσοῦν νόμισμα ἠδύνατο νὰ διηγηθῇ τὴν ἱστορίαν
του, αὕτη ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἦτο πάντοτε ἐποικοδομη-
τικὴ. Τὸ αὐτὸ νόμισμα, ὅπερ ἐχρησίμευεν εἰς πλη-
ρωμὴν τῆς ἐργασίας τοῦ γεωργοῦ ἢ τὴν ἀποταμίευσιν
τῆς μητρὸς τῆς οἰκογενείας, θὰ περάσῃ αὖριον εἰς
χεῖρας ἑνὸς τοκογλύφου — ἀλλὰ κατὰ τί τὸ νόμισμα
εἶναι ὑπεύθυνον διὰ τοῦτο;

Τὸ νόμισμα εἶναι ἐν ἐκ τῶν θαυμασιωτέρων ὄρ-

γάνων, τὰ ὅποια ὁ ἄνθρωπος ἐφεῦρε, καθὼς τὸ ἀλφάβητον ἢ τὸ δεκαδικὸν σύστημα, καὶ αὐτό, ὅπως καὶ ταῦτα, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ βέβαια καὶ εἰς τὸ καλὸν καὶ εἰς τὸ κακόν. Εἶναι ὄργανον, εἰς τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ λέξις αὐτὴ διὰ τὰ ὄργανα τῆς καταμετρήσεως, τὸ μέτρον, τὰ βάρη, τὴν λίτραν. Κάθε ἐμπόρευμα μετρεῖται διὰ τῆς ποσότητος τοῦ νομίσματος, ἀντὶ τοῦ ὁποῦ τοῦτο ἀνταλλάσσεται. Ὁ διπλοῦς αὐτὸς ἔλεγχος, τὸ διαλοῦν τοῦτο μέτρον, δι' οὗ διέρχεται κάθε ἀντικείμενον, γνωρίζετε πῶς ὀνομάζεται: «τίμημα». Τὸ τίμημα τῶν πραγμάτων εἶναι ἀκριβῶς τὸ μέτρον τῆς ἀξίας των εἰς νόμισμα. Ἴδου λοιπὸν ἡ ἰδέα τῆς μετρήσεως εἰσηγμένη εἰς τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸν τι ἡ ἰδέα αὕτη εἰσηγμένη εἰς μίαν ἐπιστήμην! Ἡ πολιτικὴ οἰκονομία δὲν ἐγένετο ἐπιστήμη καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ παρὰ μόνον τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν εὔρεν ἐν τῷ νομίσματι ἐν μέσον μετρήσεως, ὅπερ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὴν νὰ ἀναγάγῃ κάθε ἀξίαν εἰς μίαν ποσοτικὴν ἔννοιαν.

Ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος δύνανται νὰ ζυγισθῶσιν ἀκριβῶς, ἐπὶ μακρὸν δὲ ἐν ταῖς συναλλαγαῖς τὸ νόμισμα ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτήν, ἥτοι εἴτε ἑνὸς τεμαχίου ἀργύρου, εἴτε ποσότητός τινος σκόνης χρυσοῦ, ἅτινα δύνανται νὰ ζυγισθῶσιν. Ἄλλοτε ἐν Κίνᾳ οἱ ἔμποροι ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ὀλόκληρον ζυγόν, εἰς πᾶσαν δὲ πώλησιν ἢ ἀγορὰν μετεχειρίζοντο αὐτόν—ὄχι διὰ νὰ ζυγίσουν τὸ ἐμπόρευμα, ἀλλὰ διὰ νὰ ζυγίσουν τὸ νόμισμα. Ἡ χρησιμοποίησις τεμαχίων

μεταλλικῶν ζυγισμένων ἐκ τῶν προτέρων, βάρους καθωρισμένου καὶ γνωστοῦ, καὶ ἡ ἐπίθεσις ἐπ' αὐτῶν σφραγίδος προωρισμένης εἰς τὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀκριβείαν τοῦ βάρους, ὑπῆρξεν ἰδέα μεγαλοφυΐας. Δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἔκοψε τὸ νόμισμα, εἶναι ὅμως γνωστὸν ὅτι τοῦτο ἐγένετο τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ἀσίαν, πολὺ πλησίον τῆς Φοινίκης, ἡ ὁποία μᾶς ἔδωκε καὶ τὸ ἀλφάβητον. Μόνον ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἀρχεται ἡ ὥρα τοῦ νομίσματος, ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ὅπως μᾶς εἶναι τοῦτο γνωστὸν, τοῦ σεσημασμένου νομίσματος. Πᾶν ὅ,τι ὀνομάζεται νομισματικὴ μονάς, τὸ φράγκον, ἡ λίρα, τὸ μάρκον, ἡ κορόννα, τὸ δολλάριον, τὸ φιορίνιον, εἶναι μεταλλικὰ τεμάχια βάρους ὀρισμένου ὑπὸ τοῦ νόμου· τὸ φράγκον, παραδείγματος χάριν, εἶναι τεμάχιον 5 γραμμαρίων ἀργύρου μετὰ τινος ἀναλογίας χαλκοῦ.

Τὸ Κράτος ἐπιθέτει ἐπ' αὐτοῦ τὴν σφραγιδά του ὑπὸ μορφήν εἴτε τῆς εἰκόνος τοῦ κυριάρχου εἴτε ἄλλης τινὸς συμβατικῆς ἀπεικονήσεως, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ὅτι τὸ τεμάχιον τοῦ μετάλλου ζυγίζει ἀκριβῶς τὸ ὀρισμένον βάρος. Ἐκεῖνοι δέ, οἱ ὁποῖοι παραχαράσσουν τὴν σφραγίδα αὐτήν, τουτέστιν οἱ κибδηλοποιοί, τιμωροῦνται διὰ τῶν μᾶλλον αὐστηρῶν ποινῶν. Κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἐρρίπτοντο οὗτοι ἐντὸς πίθου βράζοντος ἐλαίου. Αἱ ἀποτρόπαιαι αὗται τιμωραὶ δικαιολογοῦνται ἐκ τῆς ἀνάγκης νὰ δώσουν εἰς τὸ κοινὸν πᾶσαν δυνατὴν ἐμπιστοσύνην ἐν τῇ ὑπογραφῇ αὐτῇ τοῦ Κράτους τῇ εὐρισκομένῃ ἐπὶ τοῦ μετάλλου.

Μόνον ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ νομίσματος ἡδυνήθησαν νὰ μετρήσουν τὴν ἀξίαν παντὸς ἐμπορεύματος, ἐπίσης δὲ καὶ τὰς ὑπηρεσίας ἑνὸς ἐκάστου. Ὅταν ἀναγινώσκωμεν ἐν τῇ Γραφῇ ὅτι ὁ Ἀβραὰμ ἢ ὁ Ἰωβ ἦσαν πάρα πολὺ πλούσιοι, ὅτι εἶχον μεγάλην ἀγέλην προβάτων καὶ πολλοὺς δούλους, τοῦτο οὐδὲν μαρτυρεῖ περὶ τῆς περιουσίας των. Σήμερον ὅμως γνωρίζεται κατὰ προσέγγισιν ἑνὸς λεπτοῦ ποῖα εἶναι ἡ πραγματικὴ περιουσία οἰουδήποτε πολίτου. Τὸ Δημόσιον Ταμεῖον τὴν γνωρίζει ἐπίσης! Καὶ εἶναι εὐτύχημα δι' αὐτό, διότι τί θὰ ἔκαμνεν, ἂν δὲν εἶχεν ἓν μέτρον ἀκριβείας, τὸ ὁποῖον νὰ τοῦ ἐπιτρέπη νὰ ὑπολογίσῃ τὸν φόρον ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος. Δὲν εἶναι δὲ μόνον διὰ τὸ Δημόσιον τὸ μέτρον τοῦτο ἀναγκαῖον, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ δι' οἰονδήποτε ἄνθρωπον ἐπιχειρηματίαν. Τί κάμνει ὁ ἔμπορος; Ὑπολογίζει ἐν τῷ βιβλίῳ του τὸ τίμημα τῆς ἀγορᾶς τοῦ ἐμπορεύματός του, κατόπιν τὸ τίμημα τῆς πωλήσεως· εὕρισκει τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀριθμῶν—ἡ δὲ διαφορὰ ἀποτελεῖ τὸ κέρδος ἢ τὴν ὠφέλειαν αὐτοῦ.

Ἡ πιστωτικὴ ἀξία. Τί εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δίδει ἀξίαν εἰς τὸ νόμισμα; Ὑπέδειξα πρὸ μικροῦ διὰ τίνων λόγων τὸ χρυσοῦν νόμισμα εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ—διότι ἐπιτρέπει νὰ ἀποκτήσωμεν ὅ,τι ποθοῦμεν, διότι ἐπιτρέπει νὰ διαθέτωμεν τὴν ἐργασίαν τοῦ ἄλλου καὶ μᾶς ἀπαλλάσσει τῆς προσωπικῆς ἐργασίας, διότι τέλος διευκολύνει τὴν διατήρησιν ἐπ' ἀπειρον τῆς ἀξίας—αὐτὰ καλὰ, ἀλλὰ διατί ἔχει ὅλας

αὐτὰς τὰς ἰδιότητες; Εἶπον ὅτι ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος ἐπροτιμήθησαν ὡς νόμισμα, διότι ἦσαν ὠραῖοι, ὑπῆρξαν δ' ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ ἀνθρώπου, τόσον διὰ τὸν στολισμὸν τῶν γυναικῶν, ὅσον καὶ διὰ τὰ στέμματα τῶν βασιλέων. Τὸ ἴδιον συμβαίνει ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅπου τὸ χρυσοῦν ἢ τὸ ἀργυροῦν νόμισμα χρησιμεύει συγχρόνως καὶ ὡς μέσον στολισμοῦ καὶ ὡς μέσον ἀνταλλαγῆς, ὅπου ἡ προῖς τῶν νεανίδων ἀποτελεῖται ἀπὸ χρυσᾶ νομίσματα (sequins) ἑρραμένα εἰς τὴν ζώνην ἢ εἰς τὴν ἐσθῆτα αὐτῶν. Ἐπεράσαμεν ὅμως τὴν ἡλικίαν αὐτῇ. Ἐὰν ὁ χρυσὸς δὲν ἔπρεπε νὰ χρησιμεύσῃ παρ' ἡμῖν παρὰ μόνον διὰ τὴν κατασκευὴν περιδεραίων, δακτυλιδίων, βραχιονίων, καλυμμάτων, τοῦτο δὲν θὰ ἦτο ἄρκετὸν διὰ νὰ ὑποβασταχθῇ ἡ ἀξία τοῦ γιγαντιαίου τούτου οἰκοδομήματος μιᾶς ἑκατοντάδος δισεκατομμυρίων, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ σήμερον τὸ νομισματικὸν παρακατάθεμα τῶν πολιτισμένων λαῶν. Ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄλλο στήριγμα τῆς ἀξίας αὐτῆς. Ποῖον εἶναι τοῦτο; Ἡ μόνη ἐξηγήσις, ἣν θὰ εὔρητε εἰς τὰ περισσότερα βιβλία τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, εἶναι ὅτι τὸ νόμισμα εἶναι ἐπίσης ἐμπόρευμα καὶ ἔχει ὡς συνολικὴν ἀξίαν τὴν ἀξίαν τὴν ἐμπορικὴν τοῦ μετάλλου, ἐξ οὗ εἶναι κατεσκευασμένον. Εἰς τὴν ἐρώτησίν μας: Διατί τὸ νόμισμα τῶν 20 φράγκων ἀξίζει 20 φράγκα; ἀπαντοῦν: Διότι δὲν ἔχετε παρὰ νὰ τὸ παρουσιάσετε εἰς ἓνα χρυσοχόον, ὃ ὅποιος θὰ σᾶς δώσῃ 20 φράγκα! Δύνασθε μάλιστα

νὰ τὸ διαλύσετε ἢ νὰ ἐξαφανίσετε τὴν ἐπ' αὐτοῦ κυβερνητικὴν σφραγίδα διὰ κτυπημάτων σφύρας, ἐκ τούτου ὅμως δὲν θὰ χάσῃ οὐδὲ πεντάλεπτον τῆς ἀξίας του, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι αὕτη εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς νομισματικῆς του ἀξίας. Ἡ σφραγὶς τοῦ Κράτους καὶ ὁ ἀριθμὸς ὁ σημειούμενος ἐπ' αὐτοῦ ὁμοιάζουν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν τὴν προσηρμοσμένην ἐπὶ τῶν ἐμπορευμάτων· καθορίζει μὲν τὴν ἀξίαν αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν τὴν δημιουργεῖ.

Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πῶς νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἀξίαν τῶν τραπεζογραμματίων; Αὕτη δὲν προέρχεται βέβαια ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν τοῦ χάρτου, ἐξ οὗ εἶναι κατεσκευασμένα ταῦτα, καίτοι οὗτος δύναται νὰ εἶναι ὠραιότατος καὶ ἀκριβότατος. Αὕτη, λέγουν, πηγάζει ἐκ τούτου, ὅτι τὸ γραμματίον τοῦτο δὲν εἶναι παρὰ ἢ ἀπόδειξις ἑνὸς ποσοῦ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου ἴσου πρὸς τὸ ἐπ' αὐτοῦ σημειούμενον, ἀντὶ τοῦ ὁποίου δύναται ν' ἀνταλλαγῇ κατὰ βούλησιν τοῦ κομιστοῦ.

Ἔστω ὅτι τοῦτο εἶναι ἀκριβὲς διὰ τοὺς ὁμαλοὺς καιροὺς! Ἀλλὰ τώρα πλέον τὰ τραπεζογραμμάτια δὲν εἶναι ἐξαργυρώσιμα. Ἡ Τράπεζα τῆς Γαλλίας θὰ εὐρίσκετο εἰς μεγάλην δυσχέριαν νὰ ἐξαργυρώσῃ τὰ 38 δισεκατομμύρια τῶν ἐν κυκλοφορίᾳ γραμματίων αὐτῆς, διότι δὲν ἔχει εἰς τὰ ταμεῖά της παρὰ μόνον 6 δισεκατομμύρια περίπου χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ Κράτος, τὸ ὁποῖον κακῶς θεωρεῖται κατὰ τινας ὥς ὁ ὀλόγον διὰ τὴν ἐξαργύρωσιν—θὰ ἦτο ἐξ-

ἴσου ἀνίκανον πρὸς τοῦτο, ἀφ' οὗ οὐδὲ ἡδυνήθη νὰ πληρώσῃ μέχρι σήμερον εἰς τὴν Τράπεζαν τὰ 27 δι-
σεκατομύρια, ἅτινα τοῦ ἐδάνεισε. Δὲν πρέπει λοιπὸν
νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ χαρτονόμισμα εἶναι ἀνταλλακτέον
ἀντὶ χρυσοῦ οὐδὲ ὅτι δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν διὰ
τούτου τὴν ἀξίαν αὐτοῦ. Μάλιστα δὲ καὶ ἐν ὁμαλαῖς
περιστάσεσιν ἡ ἐξηγήσις εἶναι ἀνεπαρκής, διότι ὅταν
λαμβάνωμεν ἐν τραπεζογραμμάτιον, δὲν σκεπτόμεθα
κἂν νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Γαλλίας νὰ τὸ
ἀνταλλάξωμεν ἀντὶ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου. Λαμβάνομεν
τὸ χαρτονόμισμα οὐχὶ πρὸς ἐξαργύρωσιν, ἀλλὰ διὰ νὰ
τὸ δαπανήσωμεν καὶ διότι ἔχομεν τὴν ἐμπιστοσύνην—
δικαιολογουμένην ἐκ τῆς καθημερινῆς πείρας, κεκυρω-
μένην ἄλλως τε καὶ νομοθετικῶς—ὅτι ὅταν θὰ θελήσω-
μεν νὰ κάμωμεν οἵανδήποτε ἀγορὰν ἢ νὰ πληρώσω-
μεν χρέος τι, ὁ ἔμπορος ἢ ὁ πιστωτής θὰ δεχθῇ τὸ
γραμμάτιον αὐτὸ τῶν 100 φράγκων ἀντὶ 100 φράγκων.

Καὶ ὅταν ἀκόμη πρόκειται περὶ μεταλλικοῦ νομί-
σματος οὐδεὶς ἔσχε ποτὲ τὴν ἰδέαν, ὅταν λαμβάνῃ
χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν νόμισμα, ὅτι θὰ ὑπάγῃ νὰ πω-
λήσῃ αὐτὸ εἰς τὸν χρυσοχόον! Λαμβάνει τις τὸ χρυ-
σοῦν ἢ ἀργυροῦν νόμισμα, διότι ἠξεύρει ὅτι πᾶς τις
θὰ δεχθῇ αὐτὸ εἰς τὴν αὐτὴν ἀξίαν, ὅπερ σημαίνει
ὅτι ἐκείνο, τὸ ὅποῖον κάμνει τὴν ἀξίαν τοῦ νομίσμα-
τος, εἶναι ἡ γενικὴ πίστις ὅτι πᾶς τις θὰ δεχθῇ νὰ
λάβῃ τὸ νόμισμα τοῦτο. (1)

(1) Σημειώσατε ὅτι, ἐὰν εἶναι ἀκριφὲς ὅτι ὁ χρυσός, ὁ

Ἡ ἀξία τοῦ νομίσματος βασίζεται λοιπὸν ἐπὶ μιᾷ ἀμοιβαίᾳ συμβάσεως ὅλων τῶν κομιστῶν—εἴτε προκειμένου περὶ ἐθνικοῦ νομίσματος, ὅπως τὸ χαρτονόμισμα καὶ τὰ τραπεζογραμμάτια τῆς αὐτῆς χώρας, εἴτε περὶ διεθνoῦς νομίσματος, ὅπως ὁ χρυσός, τὸν ὁποῖον πᾶς τις θὰ δεχθῇ. Ὅπως οἱ χαρτοπαικτοῦντες ἀντὶ νὰ χρησιμοποιῶσι χρήματα, μεταχειρίζονται συνήθως μάρκες (jetons) ἢ φύσσες (fiches) λευκάς, πρασίνας ἢ ἐρυθράς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀξίαν συμφωνημένην, καὶ αἱ ὁποῖαι εἶναι δεκταὶ εἰς τὴν ἀξίαν αὐτὴν εἰς τὸ τέλος τοῦ παιγνίου, ἄνευ συζητήσεως περὶ τῆς πραγματικῆς τῶν ἀξίας, τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ διὰ τὰ νομίσματα, μὲ τὴν διαφορὰν αὐτὴν ὅτι οἱ πεσσοὶ οὗτοι τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου ἀντὶ νὰ ἔχουν ἀξίαν στηριζομένην μόνον ἐπὶ τῆς συμφωνίας τῶν τεσσάρων παικτῶν τῆς τραπέζης τοῦ οὗστ

ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸ νόμισμα τῶν 20 φράγκων, ἀξίζει εἰς τὴν ἀγορὰν 20 φράγκα, τοῦτο δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ χρυσὸς χρησιμεύει διὰ τὴν κατασκευὴν κοσμημάτων, ἀλλὰ διότι χρησιμεύει πρὸ παντὸς εἰς τὴν κατασκευὴν νομίσματος. Οἱ κυριώτεροι ἀγορασταὶ χρυσοῦ δὲν εἶναι οἱ χρυσοχόοι, ἀλλὰ τὰ νομισματοκοπεῖα. Ἄρα τοῦτο ἀποτελεῖ συλλογισμόν κύκλου, ὅπως λέγουσιν, καὶ κύκλου φαύλου.

Ἐάν ἦτο ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀξία τοῦ νομίσματος δὲν εἶχε ἄλλην ἐμπορικὴν ἀξίαν παρὰ τὴν μεταλλικὴν, δὲν θὰ ἦτο παρὰ ἐλάχιστον πρᾶγμα. Καὶ διὰ νὰ πεισθῶμεν περὶ τούτου, ἀρκεῖ νὰ σκεφθῶμεν τί θὰ ἔμενεν ἐκ τῆς ἀξίας τῶν νομισμάτων τούτων τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν θὰ ἔπαυον νὰ εἶναι νομίσματα.

(Whist) ἢ τοῦ μπρίτζ, ἡ ἀξία των βασιίζεται ἐπὶ τῆς συμβάσεως ἐνίων ἑκατοντάδων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων.

Ὁ συμβατικὸς οὗτος χαρακτὴρ τῆς ἀξίας ἐπανευρίσκεται ἄλλως τε εἰς τὴν βᾶσιν παντὸς πλούτου· ὅταν μιὰ γυνὴ πληρώνη περιδέραιον μαργαριτῶν 100.000 φράγκα, τοῦτο προέρχεται ἐκ τούτου, ὅτι αὕτη πιστεύει ὅτι τοῦτο θὰ τὴν καταστήσῃ ὠραίαν — ἐὰν δὲ εἰς νεόπλουτος ἀγοράξῃ μίαν ἑπανλιν, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τοῦτο, ὅτι αὐτὸς νομίζει ὅτι οὕτη θὰ τὸν καταστήσῃ εὐτυχῇ. Δυνατὸν ν' ἀπατῶνται καὶ ἡ μὲν καὶ ὁ δέ, ἀλλὰ τί σημαίνει; Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅταν πρόκειται περὶ φυσικοῦ πλούτου, ἡ προᾶξις αὕτη τῆς πίστεως εἶναι ὥσει κεκαλυμμένη ἀπὸ τὰς πραγματικὰς ἰδιότητας τὸς συμφύτους εἰς τὰ ἀγαθὰ αὐτά, τὴν καλλονὴν τῶν μαργαριτῶν, τὴν τέρψιν καὶ τὴν ἄνεσιν τῆς ἐπαύλεως· ὅταν ὅμως πρόκειται περὶ νομίσματος χρυσοῦ ἢ ἀργυροῦ ἢ ἐνὸς βρωμεροῦ χαρτονομίσματος, δὲν γεννᾶται ἀμφιβολία. Ἐν αὐτοῖς οὐδεμία ἡ ἐλαχίστη πραγματικὴ ὠφέλεια ἐνυπάρχει, ἡ ὁποία χρησιμεύει ὥς στήριγμα τῆς ἀξίας των· ἡ ἀξία αὐτῶν στηρίζεται ἐπὶ τῆς πίστεως, ἥτις εἰς αὐτὰ ἀποδίδεται παρ' ἐνὸς ἐκάστου καὶ παρ' ὅλων.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δίδει εἰς τὸ νόμισμα τὴν ἀξίαν του, εἶναι, καθὼς ἔλεγεν ὁ κοινωνιολόγος Γαβριὴλ Τὰρντ (Tarde), ἡ πίστις. Πρόκειται περὶ ἀπλοῦ ἀμοιβαίου συμβολαίου πίστεως, καθ' ὃ ἕκαστος πιστεύει εἰς τὴν ἀξίαν πράγματός τινος, διότι

καὶ οἱ ἄλλοι πιστεύουν εἰς αὐτήν, ἡ σύμπτωσις δὲ αὕτη τῆς ἀμοιβαίας πίστεως καθιστᾷ τὸ οἰκοδόμημα ἐξ ἴσου ἀσφαλές, ὅσον καὶ ἓνα καθεδρικὸν ναόν. Ἐὰν ὅμως αὕτη ὑποχωρήσῃ, τὸ πᾶν καταρρέει. Τοῦτο παρατηροῦμεν ὅτι συμβαίνει κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην εἰς μέγα μέρος τῆς Εὐρώπης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ἡ Κυριότης καὶ ἡ Κληρονομία.

Συχνὰ ἀκούει τις νὰ λέγεται ὅτι ἡ ἰδιοκτησία εἶναι ἡ βάσις τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Πάντως ἀποτελεῖ αὕτη ἓνα τῶν μεγαλυτέρων θεσμῶν οὐ μόνον τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν ἔχομεν τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐκθέσωμεν εἰς τὸ βραχὺ τοῦτο κεφάλαιον ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν αὐτῆς. Θὰ περιορισθῶ μόνον εἰς τὸ νὰ δεῖξω πόσον πολυχρόνιος ὑπῆρξεν ὁ σχηματισμὸς τοῦ «θεμελίου τούτου τοῦ πολιτισμοῦ» καὶ πῶς εὐρίσκεται σήμερον ὑπὸ μεταβολὴν ἢ ἀκριβέστερον ὑπὸ παραμόρφωσιν.

Ἐξέλιξις τῆς ἰδιοκτησίας. Εἶδομεν ἤδη τὴν ἰδιοποίησιν νὰ ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν μᾶλλον στοιχειώδη μορφήν, τὴν προκληθεῖσαν ὑπὸ τῆς ψυχολογικῆς ἀνάγκης τῆς διατροπῆς: τὴν κατάποσιν ἐκείνου, τὸ ὅποιον τρώγει τις, ἐκείνου, τὸ ὅποιον καταβροχθίζει τις, ἢ τοῦλάχιστον ἐκείνου, τὸ ὅποιον φέρει τις εἰς τὸ στόμα — ὅπως παρὰ τοῖς παιδίοις ἢ τοῖς σκιούροις, τῶν ὁποίων σὰς διηγῆθην τὴν ἱστορίαν. Ἴδου πῶς λαμβάνεται ἡ κατοχὴ ἡ μᾶλλον ἀναμφισβήτητος· ἐν τῇ ἀληθείᾳ συγχέεται μὲ τὴν κατανάλωσιν.

Ἀλλὰ τὸ αἶσθημα τῆς οἰκειοποιήσεως ἐκτείνεται ταχέως εἰς ὅλα τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὅποια ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐγγίσῃ καὶ νὰ συλλάβῃ. Πάντες οἱ σπουδασταὶ τοῦ δικαίου γνωρίζουν, ὅτι κατὰ τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον ὁ κυριώτερος τρόπος τῆς κυριότητος ἐκαλεῖτο «*mancipatio*», λέξις ἣτις παράγεται ἀπὸ δύο λέξεις λατινικάς, αἱ ὁποῖαι σημαίνουν: λαμβάνειν διὰ τῆς χειρός. Ὅθεν ἀρχικῶς μόνον τὰ ἀντικείμενα, τῶν ὁποίων ἢ διὰ τῆς χειρὸς σύλληψις ἦτο δυνατὴ, ἐθεωροῦντο ὡς ἀντικείμενα ἰδιοποιήσιμα. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, κατὰ φυσικὸν λόγον, εἰς ὅλα τὰ πράγματα, τὰ ὅποια ἐξέρχονται ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τὴν μορφὴν προϊόντων τῆς ἐργασίας του. Κατ' ἀρχὰς ταῦτα ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὰ πρῶτα ὅπλα, τὸν λαξευμένον ἢ λεῖον λίθον, τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ στολίσματα. Βραδύτερον προστίθενται τὰ κατοικίδια ζῶα. Ἀπὸ τὰ ζῶα ἡ κυριότης ἐπεκτείνεται εἰς τοὺς δούλους. Καὶ αἱ γυναῖκες δὲ μάλιστα ὑπῆρξαν ἐκ τῶν πρώτων ἀντικειμένων τῆς κυριότητος. Κατ' ἀρχὰς καὶ αὕτη ἡ οἰκία ἦτο πρᾶγμα κινητόν, ἦτο ἡ σκηνὴ τῶν νομάδων λαῶν. Ἐν τῇ ταπεινῇ καταγωγῇ αὐτῆς τὸ καταφύγιον, ἡ καλύβη, ἡ σκηνὴ δὲν διεκρίνοντο σχεδὸν καθόλου ἀπὸ τὸ ἔνδυμα. Τί εἶναι διὰ τὸν κοχλίαν τὸ κέλυσός του; Θὰ εἴπῃ τις ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ ἔνδυμα ἢ τὴν οἰκίαν του; Ἐπίσης διὰ τὸν ἄγριον τὸ καταφύγιον εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὸ πρόσωπόν του, καὶ τοῦτο εἶναι ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν κατέστη ἀντικείμενον ἰδιοκτησίας. Καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα ἔχουν πολὺ ἀνεπτυγμέ-

νον τὸ αἶσθημα τῆς ἰδιοκτησίας, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κοίτην ἢ τὴν φωλεάν των. Ἐν τούτοις εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ ἰδιοκτησία μεταβάλλει κατὰ τι μορφήν, ἥτοι ἀπὸ ἀποκλειστικῶς ἀτομικῆς, ὅπως τὸ τόξον καὶ τὰ βέλη ἢ τὰ κοσμήματα, καθίσταται οἰκογενειακῇ. Ἡ οἰκία δὲν ἀνήκει μόνον εἰς τὸν ἄνδρα, ἀλλ' ἐπίσης καὶ μάλιστα κυρίως εἰς τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά. Διὰ τὴν ἡ φωλεὰ τῶν πτηνῶν δὲν θὰ ἦτο ἀντικείμενον ἰδιοκτησίας; Εἶναι ἡ ἱερωτάτη τῶν ἰδιοκτησιῶν καὶ δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ πτερωτὸν γένος περισσότερον περιφρονημένον πτηνὸν ἀπὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κλέπτει τὴν φωλεάν τῶν ἄλλων, τὸ ὀνομαζόμενον κοῦκκος.

Δὲν μεταβάλλεται δὲ μόνον τὸ ἀντικείμενον τῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ καὶ ἡ βάσις αὐτῆς. Ὅταν ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, αὕτη ἐδημιουργεῖτο διὰ τῆς ἐργασίας ἢ τῆς κατοχῆς. Ἡ κυριότης ὅμως τῆς οἰκίας δημιουργεῖται διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν φύλων καὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων. Διὰ τὴν ἐκφρασθῶμεν συνολικῶς μὲ μίαν λέξιν, ὁ ἕρως εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ γαλλιστὶ καλουμένου μὲ τὴν ὥραιάν λέξιν «foyer» (ἐστία)— λέξιν ἀνωτέραν ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν «home».

Ἄλλ' ἅς προχωρήσωμεν ἀκόμη περαιτέρω. Πέριξ τῆς οἰκίας αὐτῆς, ἀφ' ὅτου ἔπαυσε μὲν νὰ εἶναι ἡ σκηνὴ τοῦ νομάδος ἢ ἡ τρυπα τοῦ ἀνθρώπου τῶν σπηλαίων, ἐγένετο δὲ ἡ οἰκία ἐν τῇ κυριολεκτικῇ ἐννοίᾳ, ἡ ἐστία, ὅπως τὴν ὀνομάσαμεν πρὸ μικροῦ, τουτέστιν μία διαμονὴ διαρκῆς— ἡ κυριότης ῥίπτει τὰς ἀκτῖνάς της ὅπως τὸ φῶς πέριξ μιᾶς πραγματικῆς

ἑστίας. Ἐπεκτείνεται εἰς πᾶν ὅ,τι εὐρίσκεται πλησίον, τὸν μικρὸν κῆπον ἢ τὸν ἀγρόν, ὁ ὁποῖος χρησιμεύει διὰ τὴν διατροφήν τῆς οἰκογενείας. Ἡ πρώτη μορφή τῆς ἀκινήτου ιδιοκτησίας ἐμφανίζεται τοιοῦτοτρόπως ὥς ἀπλοῦν παράρτημα τῆς οἰκίας.

Παρά τοῖς Ῥωμαίοις—εἰς αὐτοὺς πρέπει νὰ προσέχωμεν, ὅταν σπουδάζωμεν τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀκινήτου ιδιοκτησίας—μέχρι τῶν Καρχηδονιακῶν πολέμων, τουτέστιν 200 ἔτη πρὸ Χριστοῦ, δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη ἀκίνητος ιδιοκτησία παρὰ μικρὰ μόνον ἔκτασις γῆς, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον *jugum* (πλέθρον), οὐχὶ μεγαλύτερα ἀπὸ τὸ τέταρτον τοῦ ἔκταριου, καμμένη δὲ πέριξ τῆς οἰκίας.

Ἡ ιδιοκτησία ὅμως δὲν περιορίσθη ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων, ἅτινα ἡ χεὶρ δύναται νὰ ἐγγίση ἢ τὸ βλέμμα νὰ περιλάβῃ. Μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἔφ' ὅσον τὸ ἄροτρον ἐξημέρου τὴν γῆν ἡ ιδιοκτησία τὸ παρηκολούθησε μέχρι τῆς ἄκρας τῆς αὐλακος καὶ ἐκεῖ ἔπληξε τὸ ἱερὸν ὄριον, ὅπερ εἰς θεὸς φυλάττει, ὁ θεὸς Τέρμων.

Ἄλλὰ μήπως θὰ σεβασθῇ ἡ ιδιοκτησία τὸ ὄριον, ὅπερ αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ ἐχάραξε; Ὁχι, ἀκόρεστος οὖσα θέλει ἐπεκταθῇ ἐπ' ἄπειρον ἀπορροφῶσα τὴν παρθέθενον γῆν, μέχρις ὅτου τὴν καταλάβῃ ὁλόκληρον. Θὰ καταστῇ ἡ «μεγάλῃ ιδιοκτησίᾳ», ἡ ὁποία θὰ γίνῃ θεσμὸς οὐ μόνον οἰκονομικός, ἀλλὰ καὶ πολιτικός, ὁ ὁποῖος θὰ δημιουργήσῃ τὸ φεουδαρχικὸν σύστημα καὶ τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν. Ἄλλὰ κατὰ ποῖον δίκαιον;

Διότι ὅταν ἐπρόκειτο περὶ κινητῆς ἰδιοκτησίας ἢ καὶ τῆς μικρᾶς ἀκινήτου περιουσίας—εἴτε περὶ τῶν κινητῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ κρατῇ εἰς τὰς χεῖρας του, εἴτε περὶ τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ κατῴκει καὶ ἐγκαθίστα τὴν ἐστίαν του καὶ τοὺς ἐφρεστίους αὐτοῦ θεούς, εἴτε περὶ τῆς γωνίας τῆς γῆς, ἣν ἐκαλλι-ἐργεῖ διὰ τοῦ ἀρότρου του—διέκρινέ τις τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐλαμβάνετο ἡ κατοχή. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἡ ἰδιοκτησία ἐπεκτείνεται καὶ καλύπτει τὴν γῆν ὁλόκληρον, ἐπὶ τίνος στηρίζεται; Δὲν εἶναι πλέον δυνατόν ἡ πραγματικὴ κατοχή ν' ἀποτελῇ τὴν βάσιν τῆς ἰδιοκτησίας ἀπείρων ἐκτάσεων, ὅπως τῆς Ἀγγλίας, τῆς Ῥωσσίας, τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἀμερικῆς, περιλαμβανουσῶν χιλιάδας ἐκταρίων, οὐδὲ στηρίζεται ἡ ἰδιοκτησία αὕτη ἐπὶ τῆς ἐργασίας τῶν κητόρων αὐτῶν, διότι τὰ μεγάλα ταῦτα κτήματα ἐκαλλιεργήθησαν—ὅταν τοῦτο ἐγένετο—διὰ τῆς ἐργασίας τῶν δούλων, τῶν δουλοπαροίκων ἢ τῶν μισθωτῶν. Ποῖοι λοιπὸν εἶναι οἱ ἀρχικοὶ τίτλοι τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας; Ἡ κατάκτησις. Ἡ ἱστορία δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίαν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Ἡ κατάκτησις, εἴτε ἡ γενομένη διὰ τῶν ὅπλων, ἐν ἀρχῇ, ἢ ὁποῖα ἐδημιούργησε τὰ πρῶτα μεγάλα κτήματα, εἴτε ἡ βραδύτερον ἐπιτευχθεῖσα διὰ τῆς ἀπαλλοτριώσεως αὐτῶν εἰς βάρος τῶν ἀρχικῶν ἰδιοκτητῶν διὰ νόμων, οὓς ἐθέσπιζεν αὕτη ἡ ἰδία ἢ κατακτῶσα τάξις. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐπλανῶντο ποσῶς ὥς πρὸς τοῦτο. Ἡ ἰδιοκτησία τοῦ ἐδάφους, ἣν ἐθεώρουν ὡς τὴν πλέον σεβαστήν, ἦτο ἡ δημιουργη-

θεῖσα διὰ τοῦ πολέμου : ἡ *ex jure Quiritium* ἰδιοκτησία, ἡ σημαίνουσα παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὴν κατ' ἐξοχὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν πρότυπον ἰδιοκτησίαν, τὴν κατὰ δίκαιον ἰδιοκτησίαν, εἶναι ὁ ὅρος, ὁ ὁποῖος ἐσημαιοῦναι τὴν ἰδιοκτησίαν τὴν δημιουργηθεῖσαν διὰ τοῦ σιδήρου, οὐχὶ διὰ τοῦ σιδήρου τοῦ ἀρότρου, ἀλλὰ τοῦ σιδήρου τῆς λόγχης τοῦ στρατιώτου ! *sub hasta*.

Αὐτὸς ὁ ἴδιος τρόπος τῆς κτήσεως τῆς κυριότητος ἐξηκολούθησε διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἐὰν ἐξετάσωμεν μίαν ἀκόμη χώραν, π. χ. τὴν Ἀγγλίαν, βλέπομεν καὶ ἐκεῖ τὰς δύο αὐτὰς ἀλληλοδιαδόχους πράξεις, περὶ ὧν ἔκαμα λόγον πρὸ μικροῦ, ἐν τῷ σχηματισμῷ τῆς ἰδιοκτησίας τῶν Ἀγγλῶν γαιοκτημόνων (*landlords*). Κατ' ἀρχὸς ἐπὶ τῆς νορμανδικῆς κατακτιήσεως, μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀγγλίας, τὸ ἀγγλικὸν ἔδαφος διενεμήθη εἰς σειρὰν μεγάλων κτημάτων, καταχωρισθέντων ἐν τῷ περιφήμῳ *Domesday Book* (κτηματολογίῳ), ὅπερ εἶναι τὸ ἐπίσημον βιβλίον (*registre*) τῆς διανομῆς τῶν ἀγγλικῶν γαιῶν μεταξὺ τῶν κατακτητῶν. Ἐπειτα πολὺ βραδύτερον τὰ πρῶτα ταῦτα κτήματα τῶν εὐγενῶν ἐπηυξήθησαν, ἀπορροφήσαντα ἁπλῶς ἐντὸς τῶν ὀρίων των τὰ μικρὰ κτήματα, τὰ ὁποῖα εἶχον διαφύγει κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην διανομὴν μετὰ τὴν κατάκτησιν.

Βραδύτερον ἦλθεν ἡ σειρὰ τῆς Ἰρλανδίας, καὶ γνωρίζομεν ὁποῖαι ὑπῆρξαν αἱ πολιτικαὶ συνέπειαι τῆς ἀρπαγῆς ταύτης ! Ἰεροκῆρύξ τις Ἰρλανδοῦς διηγεῖτο μίαν φορὰν ἐνώπιον ἀκροατηρίου χωρικῶν, οἵ-

τινες τὸν ἔχειροκρότουν κατενχαριστημένοι, ἂν καὶ οἱ Σιν-Φάινερς δὲν εἶχον ἀκόμη ἐφευρεθῇ, τὴν ἐξῆς ἱστορίαν: «Εἰσῆλθον τὴν ἄλλην ἡμέραν εἰς τὸ κτῆμα ἑνὸς γαιοκτημόνος, ὅστις μοῦ εἶπε: Φύγε ἀπ' ἐδῶ, τὸ χωράφι αὐτὸ εἶναι δικό μου. Τὸν ἐρωτῶ: Διατί; ἀπὸ ποιὸν τὸ ἔχεις; Μοῦ ἀπήντησε: Ἀπὸ τὸν πατέρα μου.— Καὶ ὁ πατέρας σου ἀπὸ ποιὸν τὸ εἶχε;— Ἀπὸ τὸν πάππον μου.— Καὶ ὁ πάππος σου; Τότε, ἀπολέσας τὴν ὑπόμονήν, μοῦ εἶπε: Πολεμῶντας τὸ πῆρε.— Εὖγε σου, τοῦ λέγω, βγάλε τὸ σακκάκι σου! Θὰ πολεμήσωμε καὶ ἡμεῖς διὰ νὰ ἴδοῦμε ποιὸς θὰ τὸ κρατήσῃ».

Δὲν ἀνεφέραμεν τὰς Βρετανικὰς νήσους παρὰ ὡς παράδειγμα, ἡ ἱστορία ὅμως ἦτο παντοῦ ἡ ἰδίᾳ, καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἀκόμη. Ὅταν μνημονεύουν τοὺς ἐκχερσωτάς ὡς τοὺς κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσώπους τῆς μᾶλλον ἱερᾶς ἰδιοκτησίας, ἐκείνους, οἱ ὅποιοι κατέκτησαν τὴν ἀμερικανικὴν γῆν διὰ τοῦ πελέκεως τοῦ ὑλοτόμου καὶ τοῦ ἀρότρου, λησμονοῦν ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐν ἀρχῇ κατέλαβον τὴν γῆν αὐτὴν ἐκδιώξαντες ἐξ αὐτῆς τοὺς Ἑρυθροδέρους. Τὸ ἴδιον συμβαίνει εἰς ὅλας τὰς ἀποικίας καὶ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι πᾶσαι αἱ γηραιαὶ χώραι τῆς Εὐρώπης ὑπῆρξαν εἰς ὥρισμένην τινὰ ἐποχὴν ἀποικίαι— ἡ Γαλατία ὑπῆρξεν ἐν ἀρχῇ ῥωμαϊκὴ ἀποικία καὶ βραδύτερον φραγκικὴ (franque)— ἡ ἱστορικὴ δ' αὕτη μεταβολὴ συνέβη δεκάκις.

Ἡ καταγωγὴ αὐτῇ τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας δὲν ἐπιβαρύνει ποσῶς τοὺς σημερινοὺς κυρίους, διότι

ἀπὸ πολλοῦ χρόνου συνεκαλύφθη καὶ ἐξηφανίσθη διὰ σειρᾶς μεταβιβάσεων, ἀγορῶν, κληρονομιῶν, καίτοι εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς σειρᾶς αὐτῆς τῶν «τίτλων τῆς ἰδιοκτησίας», ὅπως ἀποκαλοῦν αὐτοὺς κατὰ τὸ δίκαιον, καὶ πρὸ παντὸς ὑπὸ τὸν τίτλον ὅστις καλεῖται χρησικτησία, ἡ κατάκτησις ἀπομένει μολοντοῦτο ἡ ἀρχὴ πάσης ἀκινήτου ἰδιοκτησίας.

Ἐὰν ἡδύνατό τις νὰ εὕρῃ εἰς τινα γωνίαν τοῦ κόσμου καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Γαλλίαν μάλιστα, ἡ ὁποία εἶναι ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν ἐκείνη, ὅπου ἡ κυριότης τῆς γῆς εἶναι ἡ καλύτερον σιτηριγμένη) ἐν τεμάχιον γῆς, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἔβηκεν ἐν αὐτῇ τὸν πόδα του καὶ τὴν ἐξημέρωσε, νὰ παρέμεινεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐργάτου τούτου καὶ τῶν κληρονόμων του, ὡς πιστὴ σύντροφος τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου, τοῦτο θ' ἀπετέλει τι ἀξιοπερίεργον, ἰὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ θέσωμεν ἐντὸς προθήκης ὑαλίνης μὲ μίαν ἀναμνηστικὴν ἐπιγραφὴν, διότι θὰ ἦτο σπανιώτατον μνημεῖον τῆς ἱστορίας.

Ἡ κυριότης ἐν τούτοις δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν κατάκτησιν μόνον τῆς γῆς. Ἐκαμε καὶ ἄλλο ἔλμα: κατέστη αὖλος, πολὺ διαφορετικὴ τῆς ἀρχικῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῶν προϊόντων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα δύναται ἡ ἀνθρωπίνη χεὶρ νὰ συλλάβῃ! Κατέστη ὅ,τι ὀνομάζεται «ἀξία κινήτη».

Αὗται ἀποτελοῦν σήμερον τὴν περιουσίαν τῶν περισσοτέρων ἐξ ἡμῶν. Ἀναμφισβητήτως ὑπάρχουν ἀκόμη πολλοί, οἱ ὅποιοι εἶναι κύριοι οἰκιῶν, γαιῶν, ἀκι-

νήτων. Ἀλλὰ οἱ πλεῖστοι ἐξ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὴν ὀνομαζομένην ἀστικὴν ἢ κεφαλαιοκρατικὴν τάξιν, ἔχουν τὴν ἰδιοκτησίαν των ἐν «χαρτοφυλακίῳ», ὅπως λέγεται κοινῶς, τουτέστιν ὑπὸ μορφὴν τεμαχίων χάρτου ποικιλοχρόων, κεκαλυμμένων μὲ ἀριθμοὺς καὶ εἰκόνας. Ἀλλὰ μὲν ἐκ τούτων ἀντιπροσωπεύουν μέρος κυριότητος ἐπὶ τῶν μεταλλείων ἢ ἐπὶ τῶν σιδηροδρόμων, ἄλλα δὲ ἐπὶ ἄλλων μεγάλων ἐπιχειρήσεων. Οἱ κύριοι τῶν τίτλων αὐτῶν εἰδόν ποτε τὰ μεταλλεῖα ταῦτα, ἢ τοὺς σιδηροδρόμους κλ.; Μήπως τοῦλάχιστον γνωρίζουν ποῦ ταῦτα εὐρίσκονται; Τινὲς μόνον αὐτῶν. Οἱ δὲ τίτλοι αὐτοὶ τῆς κυριότητος δὲν εἶναι κἄν ἐπ' ὀνόματι αὐτῶν. Ἀνήκουν εἰς τὸν κομιστὴν· εἶναι ἀνώνυμοι. Δὲν ἔχουν εἰς χεῖράς των παρὰ ἄλλους ἀριθμούς. Καὶ ὅταν λέγω, τοὺς ἔχουν εἰς τὸ χαρτοφυλάκιόν των, λέγω ἀκόμη ὑπερβολήν. Μόνον οἱ μικροὶ κεφαλαιοῦχοι κρατοῦν τοὺς τίτλους παρ' ἑαυτοῖς. Οἱ πλούσιοι καταθέτουν αὐτοὺς εἰς τὰς Τραπεζὰς των, αἵτινες δίδουν εἰς αὐτοὺς ἄπλοῦν διπλότυπον παραλαβῆς τῶν τίτλων τούτων καὶ βιβλιάριον ἐπιταγῶν (τσέκ), ἐφ' ὧν, ὅταν ἔχουν νὰ κάμουν μίαν ἀγορὰν ἢ μίαν πληρωμὴν, σημειῶνουν τὸ ποσόν, τοῦ ὁποίου ἔχουν ἀνάγκην. Τὸ βιβλιάριον τῶν ἐπιταγῶν, ἰδοὺ ἡ σημερινὴ ἰδιοκτησία, ἢ τοῦ πλουσίου.

Αἱ πρῶται ἀτομικαὶ ἰδιοκτησίαι ἦσαν ὥσεὶ ἠνωμέναι μὲ τὸ πρόσωπον, ὥς εἰδός τι ὀργάνων, τὰ ὅποια ἔξωτερίκευαν τὴν προσωπικότητά του—ὅπως τὸ ὄστρακον τοῦ κοχλίου. Ἐδῶ πλέον συναντῶμεν μίαν ἄλλην

μορφήν τῆς ιδιοκτησίας, ἡ ὁποία ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸ πρόσωπον, καὶ ἡ ὁποία εἶναι ὅπως τὸ παρὰ τοῖς πνευματισταῖς ὀνομαζόμενον «αἰθέριον σῶμα», ὅπερ πιστεύουν ὅτι ὑφίσταται πέραν τοῦ ὕλικου σώματος. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη τοῦ ἀντικειμένου τῆς ιδιοκτησίας διεφωτίσθη κατὰ τρόπον ὑπέροχον ὑπὸ τοῦ Ζωρὲς εἰς τὰς «Σοσιαλιστικὰς μελέτας» αὐτοῦ.

«Ἡ ιδιοκτησία τοῦ χωρικοῦ, λέγει οὗτος, εἶναι ἐν τμήμα τῆς ζωῆς του. Ἐβάσισε τὸ λίκνον του, εἶναι γείτων τοῦ κοιμητηρίου, ὅπου ἀναπαύονται οἱ πρόγονοί του, ὅπου θὰ κοιμηθῇ καὶ αὐτός, ὅταν ἔλθῃ ἡ σειρά του, ἀπὸ δὲ τὴν συκῇ, ἡ ὁποία σκιαρίζει τὴν θύραν του, βλέπει τὴν κυπάρισσον, ἡ ὁποία θὰ προστατεύῃ τὸν τελευταῖον ὕπνον του. Ἡ ιδιοκτησία του εἶναι τμήμα τῆς ἀμέσου πατρίδος, τῆς τοπικῆς πατρίδος, μία μικρογραφία τῆς μεγάλης πατρίδος... Ἄλλοτε οἱ ἄνθρωποι δὲν προσέφευγον εἰς τὰς ἐφημερίδας παρὰ διὰ νὰ μάθουν τὰ νέα, τὰ ὁποία δὲν συνεδέοντο ἀμέσως μὲ τὴν ζωὴν αὐτῶν. Δὲν ἠγόραζον τὰς ἐφημερίδας διὰ νὰ μάθουν ποία εἶναι ἡ περιουσία των καὶ ποία θὰ εἶναι αἱ πρόσοδοί των. Τώρα δὲν ὑπάρχει σχεδὸν ιδιοκτήτης, ὅστις νὰ μὴ ὑποχρεοῦται νὰ μανθάνῃ εἰς ποῖον σημεῖον εὐρίσκεται ἡ περιουσία του. Ἡ ιδιοκτησία κατέστη τόσον ξένη πρὸς τοὺς κατόχους της, ὥστε ὁ ιδιοκτήτης νὰ μανθάνῃ τὰ περὶ τῆς περιουσίας του διὰ τῆς ἐφημερίδος.»

Τοῦτο εἶναι ἀπολύτως ἀκριβές. Ἰδέτε ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἀγοράζουν ἐσπερινόν τι φύλλον· δὲν ἀρχίζουν

ἀπὸ τὴν τελευταίαν σελίδα, διὰ νὰ μάθουν ἀπὸ τὴν στήλην τοῦ χρηματιστηρίου τὰς «τιμὰς τῶν ἀξιῶν»; Βλέπουν πόσον ἀξίζουν αἱ μετοχαὶ αὐτῶν, οἱ τίτλοι των τοῦ εἰσοδήματος, διὰ τῆς ἡμερίδος δὲ μανθάνουν, ἂν ἐγένοντο ἐντὸς τῆς ἡμέρας πλουσιώτεροι ἢ πτωχότεροι καὶ κατὰ πόσον.

Ἄλλὰ ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν δὲν ὑπάρχει κίνδυνος ἑξατμίσεως τῆς ιδιοκτησίας; Λέγων δὲ τοῦτο δὲν ἐννοῶ ὅτι θὰ ἐξετίθετο αὕτη εἰς κινδύνους μεγαλυτέρους τῶν κινδύνων τῆς ιδιοκτησίας τῆς ὕλικῆς μορφῆς. Ὁχι, τοῦναντίον, κινδυνεύει αὕτη νὰ κλαπῇ ἢ νὰ ἀπολεσθῇ ὀλιγότερον παρὰ τὸ χρῆμα, ὅπερ ὁ χωρικός κλειδώνει ἐντὸς τοῦ συρταρίου τοῦ, διότι τὴν ιδιοκτησίαν αὐτὴν φυλάττει ὁ τραπεζίτης καὶ τὴν φυλάττει καλὰ. Εἶναι ὅμως περισσότερον ἐπισφαλὲς κατὰ τοῦτο ὅτι ἐν περιπτώσει ἐπαναστάσεως λ. χ. θὰ ἦρκει ἐν φύσημα ἐπὶ ὅλων τούτων τῶν χαρτίων διὰ νὰ πετάξουν εἰς τὸν ἀέρα.

Ἡ ιδιοκτησία δὲν ἐξειλίχθη μόνον ὥς πρὸς τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ὥς πρὸς τὰ δικαιώματά της. Ποῖοι τέλος εἶναι οἱ χαρακτηρὲς τῆς ιδιοκτησίας; διότι μέχρι τοῦδε ἐξεθέσαμεν τὴν ἱστορίαν της, ἀλλὰ δὲν ὠρίσαμεν αὐτήν. Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, ὅπερ ὀνομάζεται ἰδιωτικὴ, ἀτομικὴ ιδιοκτησία; Εἶναι τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κατέχη τις ἐν πράγμα προσωπικῶς, ὅπως λέγεται, ἀποκλειομένου παντὸς ἄλλου προσώπου. Ἐν ἀρχῇ ἡ ιδιοκτησία δὲν ἦτο ἄλλο τι παρὰ τὸ δικαίωμα τῆς χρήσεως ἐνὸς πράγματος πρὸς ἱκανοποίη-

σιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἰδιοκτητοῦ. Ἀλλὰ συνεπήγετο καὶ ταύτην τὴν ἰδιότητα, ἡ ὁποία φαίνεται ἀχώριστος ἀπ' αὐτήν, ἥτοι τὸ δικαίωμα τῆς ἀνταλλαγῆς τοῦ πράγματος αὐτοῦ ἀντὶ ἐτέρου ἀνήκοντος εἰς ἄλλον; Ὅχι, χωρὶς ἀμφιβολίαν, διότι εἶδομεν ἤδη ὅτι ἡ ἀνταλλαγή εἶναι πρᾶξις, ἡ ὁποία προϋποθέτει ἤδη εἰδός τι ἡθικοῦ ἀγῶνος καὶ οἰκονομικοὺς ὅρους ἀρκετὰ πολυπλόκους. Ἐπέστησα ἤδη τὴν προσοχήν, ὁμιλῶν περὶ ἀνταλλαγῆς, ἐπὶ τοῦ ἀποτροπιασμοῦ, τὸν ὁποῖον θὰ ἐδοκίμασεν ὁ ἄνθρωπος ἀποχωριζόμενος τῶν πραγμάτων, ἅτινα κατεῖχε, διὰ νὰ τὰ παραχωρήσῃ εἰς ἄλλον τινά. Ἡ ἀντιπάθεια αὕτη φυσικὰ ἐξηφανίσθη τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν τὰ προϊόντα κατεσκευάσθησαν ἀκριβῶς πρὸς πώλησιν, ἥτοι ἀφ' ἧς ἡμέρας διὰ τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας ἐγένοντο, ὡς λέγομεν, ἐμπορεύματα. Ἡ οἰκία ὅμως καὶ ἡ γῆ δὲν ἦσαν ἐμπορεύματα. Ἦσαν περισσότερον ἀπὸ μίαν προσωπικὴν ἰδιοκτησίαν, ἦσαν ἡ ἰδιοκτησία ἡ οἰκογενειακή. Ἦσαν ἀκόμη καὶ τι ἀνώτερον, ἦσαν ἡ ἰδιοκτησία ἡ καθιερωμένη διὰ τῶν νεκρῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ταφῇ ἐν αὐτῇ, καθηγιασμένην διὰ τῶν ἐφεστίων θεῶν, οἵτινες ἦσαν οἱ προπάτορες, εἰς τοὺς ὁποίους προσέφερον κάθε πρωΐαν τὴν σπονδὴν τοῦ ἐλαίου καὶ οἴνου. Σήμερον δ' ἀκόμη εἰς τὰς θρησκείας τῆς Ἀνατολῆς καὶ δὴ τῆς Κίνας ἡ εἰκὼν τῶν προγόνων ὑψοῦται ἐν τῇ αἰθούσῃ ὡς θεότης φύλαξ τοῦ οἴκου. Οὕτως ἡ ἰδιοκτησία ἀνῆκε τόσον εἰς τοὺς νεκροὺς ὅσον καὶ εἰς τοὺς ζῶντας, ἀνῆκε δ' ἐπίσης εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἤρχοντο

μετὰ τοὺς ζῶντας· εἶχον οὗτοι δικαίωμα ἐπ' αὐτῆς. Τὰ ἱερὰ πράγματα δὲν εἶναι ἐμπορεύσιμα.

Ἡ κληρονομία. Ἐν τούτοις τὸ προσωπικὸν ἐπὶ τοῦ πράγματος δικαίωμα ἐπέτυχεν ἡ ἀπαλλαγὴ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τῆς συλλογικῆς συγκυριότητος, καὶ ὥς πρὸς τὴν γῆν ἀκόμη, ἡ δ' ἱστορία τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου μᾶς παρέχει τὸ μᾶλλον ἀξιοσημεῖωτον παράδειγμα. Ἡ ἀπαλλαγὴ αὕτη ἐβεβαιώθη διὰ τοῦ δικαιώματος τῆς πωλήσεως, τῆς μισθώσεως καὶ τοῦ δανείου (ὅρα ἐπόμενον κεφάλαιον).

Ἐὰν ὅμως τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας στερεοποιῇται τοιουτοτρόπως καὶ γίνεται μικρὸν κατὰ μικρὸν περισσότερον ἀπόλυτον ἐπὶ τοῦ ἀτόμου, τί θὰ συμβῇ, ὅταν κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον τὸ ἄτομον τοῦτο θ' ἀποθάνῃ, οὕτω δὲ τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος δὲν θὰ ἔχῃ πλέον στήριγμα; Σημεῖον κρίσιμον πράγματι! Τί θὰ συμβῇ;

Προκειμένου περὶ τῆς ἰδιοκτησίας ὑπὸ τὴν πρωτόγονον αὐτῆς μορφήν ἡ ἰδιοκτησία θὰ παρακολουθήσῃ τὸν ἰδιοκτήτην. Εἰς τὸν τάφον τὰ ἐργαλεῖα, τὰ ὅποια ἐχρησιμοποίησεν ὁ ἄνθρωπος, τὰ κοσμήματα, μὲ τὰ ὅποια ἡ γυνὴ ἐστολίζετο! Εἰς τὸν τάφον ὁ πιστὸς κύων, μὲ τὸν ὅποιον ὁ κύριος ἐκυνήγα, ὁ ἵππος, ὅστις τὸν ἔφερεν εἰς τὰς ἵπποδρομίας ἢ εἰς τὸν πόλεμον! Εἰς τὸν τάφον οἱ δοῦλοί του καὶ αἱ γυναῖκές του ἀκόμη! Καταθέτουν καὶ σήμερον ἐνίοτε τὰ κοσμήματα ἐντὸς τοῦ φερέτρου, καὶ θὰ εἶδατε εἰς τὰς κηδεῖας στρατηγῶν νὰ ὀδηγοῦν ὀπισθεν τοῦ φερέτρου τὸν πο-

λεμικόν του ἵππον. Δὲν τὸν φονεύουν πλέον, εἶναι ἀληθές, τοῦτο ὅμως ὑπενθυμίζει τὸν χρόνον καθ' ὃν ἠκολούθει τὸν κύριόν του εἰς τὸν θάνατον. Γνωρίζετε ἐπίσης ὅτι οὐχὶ πρὸ πολλοῦ—μέχρι τῶν μέσων τοῦ τελευταίου αἰῶνος, ὅτε οἱ Ἕλληνες κατήγγειλαν τὸν σκληρὸν αὐτὸν θεσμόν—αἱ σύζυγοι τῶν Ἰνδῶν ἐκαίοντο ἐπὶ σωροῦ ξύλων μετὰ τοῦ πτώματος τοῦ συζύγου των.

Ἄς προσέξωμεν ὅμως· τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ κατάργησιν, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐπέκτασιν καὶ παράτασιν τοῦ δικαιώματος τῆς ιδιοκτησίας καὶ εἰς τὴν μετὰ θάνατον ζωὴν. Ἵνα ὁ νεκρὸς εὖρη εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην τοῦ Ἀχέροντος τὰ ὄπλα του, τὰ ἐργαλεῖά του, τοὺς δούλους του, τὰς γυναῖκάς του, διὰ τοῦτο θάπτονται μετ' αὐτοῦ.

Εὐτυχῆς ἄλλως τε πρόληψις—δι' ἡμᾶς! Διότι εἰς αὐτὴν ὀφείλομεν τὴν διατήρησιν τόσων ἀντικειμένων, τόσων πολυτίμων πραγμάτων εὐρισκομένων ἐντὸς τῶν τάφων τῶν αἰγυπτιακῶν, ἐτρουσκικῶν, ἑλληνικῶν, γαλλο-ῥωμαϊκῶν, τὰ ὅποια πληροῦν τὰ μουσεῖά μας καὶ μᾶς ἐδίδασκαν περὶ τῶν ἀρχαίων πολιτισμῶν ὅσα δὲν θὰ ἐμμανθάνομεν ἀπὸ τόμους ὀλοκλήρους βιβλίων. Δὲν ἦτο ἐν τούτοις δυνατόν νὰ κλείσουν ἐντὸς τοῦ τάφου τὴν οἰκίαν καὶ τὰς γαίας. Τί νὰ κάμουν λοιπόν; Τὰ ἀγαθὰ ταῦτα θὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν συλλογικὴν ιδιοκτησίαν, ὅθεν εἶχον πρὸς στιγμὴν ἐξέλθει, εἴτε εἰς τὴν τῆς οἰκογενείας εἴτε εἰς τὴν τῆς φυλῆς.

Εἰς ἓνα τόπον πρὸ μικροῦ μὲν ἄγριον, ἥδη δὲ ἐκ-

πολιτισθέντα ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων ἱεραποστόλων, εἰς τὴν χώραν τῶν Μπασούτων τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς, ὅταν ἰθαγενῆς τις ἀποθνήσκῃ οἱ κληρονόμοι ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ πάρουν οὐ μόνον τὰ ἔπιπλα, ἀλλὰ, πλὴν τούτων, πᾶν ὅτι δύναται ν' ἀσπασθῇ ἀπὸ τὴν οἰκίαν καὶ τὸ ὅποιον ἔχει μεγάλην ἀξίαν δι' αὐτούς, τὰς θύρας, τὰ παράθυρα, τὰς δοκούς, τοὺς κεράμους... Ἡ οἰκία ὅμως — τοῦλάχιστον ὅ,τι μένει ἐξ αὐτῆς — περιέρχεται εἰς τὴν φυλὴν. Παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις — ἐπανερχόμεθα εἰς αὐτούς πάλιν — ἡ ἰδιοκτησία τῆς οἰκίας καὶ τῆς γῆς ἀπετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν τὴν ἰδιοκτησίαν τῆς οἰκογενείας. Χωρὶς ἄλλο ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, ὁ *pater familias*, εἶχεν ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐφ' ὅλων τῶν ἀγαθῶν τούτων, ὡς ἄλλως τε καὶ ἐπὶ τέκνων του καὶ τῆς γυναικὸς του, ἀκριβῶς διότι ἀντεπροσώπευε τὴν οἰκογένειαν, ὡς ὁ βασιλεὺς τὸ Κράτος ⁽¹⁾. Ὅταν ὅμως ἀπέθνησκε, τὰ ἀγαθὰ περιήρχοντο εἰς χεῖρας τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, καὶ ἂν ἀκόμη ταῦτα δὲν τὰ ἤθελον (*heredes necessarii*, ἀναγκαῖοι κληρονόμοι).

Ἐν τούτοις ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία δὲν περιορίσθη εἰς τὸ νὰ μείνῃ ἀπλῶς ἰσόβιος· ἠθέλησε νὰ διαιωνισθῇ καὶ πρὸς τοῦτο ἐξήτησεν ἄλλην κεφαλὴν, ἄλλο πρόσωπον, ἐφ' οὗ νὰ τίθεται μετὰ τὸν θάνατον ἐκαστου. Κατ' ἀρχὰς φυσικὰ εὗρηκεν αὐτὴν ἐν τῷ προ-

(1) Σ. Μ. Ὁ βασιλεὺς τῶν ἀρχαιότατων ἀπολυταρχικῶν χρόνων.

σώπῳ τοῦ υἱοῦ ἢ τοῦ στενοῦ συγγενοῦς τοῦ θανόντος — οὐχὶ πλέον ὑπὸ μορφὴν οἰκογενειακῆς συλλογικῆς ιδιοκτησίας, ὥς ἡ τῆς παλαιᾶς φυλῆς ἢ ἀκόμη σήμερον ἡ τῆς σερβικῆς ζάδρουγας (zadruga), ἀλλὰ ὑπὸ μορφὴν ιδιοκτησίας ἀτομικῆς, τουτέστιν μὲ διανομὴν τῶν ἀγαθῶν μεταξὺ τῶν ἐπιζώντων. Βραδύτερον ὅμως τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας περιήρχετο κατὰ προτίμησιν εἰς ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον εἶχε προσδιορίσει ὁ θανών, ἐπιζών οὕτω, διὰ μιᾶς πράξεως τελευταίας βουλήσεως. Τὸ δικαίωμα τῆς διαθήκης, τουτέστιν τὸ δικαίωμα νὰ διατάσῃ τις τί θὰ γίνῃ ἡ ιδιοκτησία του μετὰ θάνατον, εἶναι τὸ μέγιστον δικαίωμα, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναγνωρίσουν εἰς τὸ ἄτομον, καὶ ἐπομένως ἡ ἀναγνώρισις τῆς ιδιοκτησίας τοῦ ἀτόμου ὑπὸ τὴν μᾶλλον ἀτόλυτον μορφὴν δὲν δύναται νὰ προχωρήσῃ πέραν τούτου. Πάντως ἡ ἐκ διαθήκης κληρονομία δὲν ἀπεμάκρυνε τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴν, ὅπως τὴν ὀνομάζουν. Ὁ νομοθέτης ἐδείχθη μάλιστα κατὰ γενικὸν κανόνα μᾶλλον περιφρονεῖς νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίαν, τουτέστιν τὴν οἰκογενειακὴν ιδιοκτησίαν, ἐναντίον τῆς παντοδυνάμου ἀτομικῆς ιδιοκτησίας ὑπὸ μορφὴν ἐλευθερίας τοῦ διαθέτειν διὰ διαθήκης. Οὕτως ἐν Γαλλίᾳ τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρας διαθέσεως τῆς περιουσίας μετὰ θάνατον δὲν ἀνεγνωρίσθη ἀπολύτως, διότι ὁ οἰκογενειάρχης μόνον ἐν τινὶ μέτρῳ δύναται νὰ διαθέσῃ τὴν περιουσίαν του — ὅ,τι ὀνομάζουν τὴν διαθέσιμον μοῖραν — ἀλλὰ δὲν δύναται ν' ἀπογυμνώ-

ση τὰ τέκνα του. Ἐν τούτοις ἡ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴ χάνει ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔδαφος, καίτοι δ' ἄλλοτε οἱ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένοι συγγενεῖς, οἱ ἐξάδελφοι τοῦ 12ου βαθμοῦ, ἠδύναντο νὰ ἐπωφεληθῶσιν αὐτῆς, ὁ κύκλος περιορίζεται μικρὸν κατὰ μικρόν, πρόσφατος δὲ νόμος περιώρισε τοὺς κληρονόμους εἰς τοὺς στενοτέρους συγγενεῖς.

Ἐν τούτοις δὲν γίνεται πρὸς ὄφελος τῆς ἐλευθερίας τοῦ διαθέτου ὁ περιορισμὸς τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς, ἀλλ' εἰς ὄφελος τοῦ Κράτους, ὅπερ καταγαμβρᾶνει τὴν θέσιν τῶν ἀποκλειομένων κληρονόμων.

Ἐδῶ δ' εὐρισκόμεθα ἐνώπιον μιᾶς ἀλλαγῆς κατευθύνσεως ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἐξελίξεως· ἀφ' οὗ ἐπὶ μακρὸν ἐβάδισε τὸν δρόμον τῆς ἀτομικοποιήσεως, ἰδοὺ ὅτι ἡ ἰδιοκτησία τείνει νὰ καταστῇ πάλιν κοινωνική, ἐπανερχομένη οὕτως εἰπεῖν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, ὅπερ ἀποτελεῖ ἐξέλιξιν κυκλικήν, ἥς ἡ ἱστορία μᾶς παρέχει πλεῖστα περιεργα παραδείγματα.

Κοινωνικοποίησις τῆς ἰδιοκτησίας. Πρέπει ν' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι πᾶσα ἰδιοκτησία εἶναι ἀποτέλεσμα ἐν τινι μέτρῳ ἑνὸς ἔργου συλλογικοῦ. Τοῦτο συμβαίνει διὰ πᾶσαν ἰδιοκτησίαν καὶ δι' αὐτὴν ἔτι τὴν μᾶλλον σεβασμίαν, τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ συγγραφέως ἐπὶ τοῦ ἔργου του. Εἰς οὐδένα θὰ ἐπέλθῃ ν' ἀμφισβητήσῃ ὅσα στοιχεῖα δημιουργίας ἀτομικῆς ὑπάρχουν εἰς ἔργον ὅπως π. χ. ὁ Πολυεύκτης ἢ ὁ Σίδ, ἐν τούτοις ἐὰν ἀναλογισθῇ τις πᾶν ὅ,τι ἔδανείσθη ὁ Κορνήλιος ἀπὸ τὴν ἱστορίαν καὶ ἀπὸ ἄλλους συγγραφεῖς συγγραφῶν τὰ ἔργα τούτα,

θὰ ὑποχρεωθῇ νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐνταυτῷ ὅτι ἡ ἰδιοκτησία αὕτη ἔχει πηγὰς εὐρύτατα συλλογικάς. Τὸ αὐτὸ λοιπὸν συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὸν τεχνίτην, ὅστις κατασκευάζει σανδάλια, ἢ τὸν κοφίνοποιόν, ὁ ὁποῖος πλέκει μὲ τὴν λυγαριὰ τὰ κοφίνια του. Ἀσφαλῶς οὐδεὶς σκέπτεται νὰ τοῦ ἀμφισβητήσῃ τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος ἐπὶ ἐκείνων, ἅτινα ὀνομάζει προϊόντα τῆς ἐργασίας του, καὶ ὅμως τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ἀπλῶν τούτων πραγμάτων ὀφείλει εἰς ὅλους, οἱ ὁποῖοι προηγέθησαν αὐτοῦ, εἰς ὅλους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐδίδαξαν τὸ ἐπάγγελμά του, εἰς ὅλας τὰς παραδόσεις τὰς μεταβιβασθείσας ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, χωρὶς μάλιστα νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θ' ἀγοράσουν τὰ σανδάλια ἢ τοὺς κοφίνους καὶ χωρὶς τὴν ζήτησιν τῶν ὁποίων θὰ ἐστεροῦντο αὐτὰ οἰασθήποτε ἀξίας παρ' ὅλην τὴν ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν θὰ εἶχον στοιχίσει.

Ὅπως λοιπὸν ἐκάστη ἰδιοκτησία ἐδημιουργήθη, περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, διὰ τῆς ἐργασίας ὅλων, οὕτω πρέπει νὰ χρησιμοποιῇται πρὸς τὸ συμφέρον ὅλων—ἐκτὸς τοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον καταναλίσκεται παρ' αὐτοῦ τοῦ παραγωγοῦ διὰ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀνάγκας, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μόνον ἐλαχίστην μερίδα τοῦ γενικοῦ πλούτου.

Ἡ προσωπικὴ λοιπὴν ἰδιοκτησία μᾶς φαίνεται οὕτως εἶπεν ὡς μία στιγμὴ ἀτομικοποιήσεως μεταξὺ δύο καταστάσεων τῆς συλλογικῆς ἰδιοκτησίας, τῆς μὲν ἐν τῇ γενέσει τῆς δ' ἄλλης εἰς τὸ τέλος αὐτῆς.

Εἶναι ὅπως ὁ κορμὸς τοῦ δένδρου, τοῦ ὁποῖου αἱ

μὲν ῥίξαι εἰσδύουν ἐντὸς τῆς γῆς, οἱ δὲ κλάδοι ἐκτείνονται εἰς τὸν οὐρανόν. Ὁ κορμὸς ὅμως εἶναι ἀπαράιτος καὶ θὰ ἦτο ἀσύνητον νὰ τὸν κόψωμεν.

Ἐν τούτοις καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη, οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι σοσιαλισταί, παραδέχονται ὅτι ἡ ἰδιοκτησία πρέπει νὰ καταστῇ μικρὸν κατὰ μικρὸν κοινωνική, ὅπερ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ ἀποβλέπωμεν εἰς αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς κοινωνικῆς χρησιμότητος. Δὲν ἀσχολοῦνται λοιπὸν πλέον μὲ τὴν ἔρευναν τῆς καταγωγῆς τῆς ἰδιοκτησίας οὐδ' ἐξετάζουν ἐὰν αὕτη ἔχῃ ὡς βάσιν τὴν ἐργασίαν ἢ τὴν κατάκτησιν, τὴν κατοχὴν ἢ τὴν παραγραφὴν ἢ τὸ φυσικὸν δίκαιον, ἀλλὰ ποίας προσέφερεν αὕτη καὶ ποίας δύναται νὰ προσφέρῃ ἀκόμη εἰς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν.

Ποῖαι εἶναι αἱ πρακτικαὶ συνέπειαι, αἱ ὅποια θὰ πηγάζουν ἐκ τῆς ἀπόψεως ταύτης; Ἴδου ἐν ὀλίγοις τινὲς τῶν συνεπειῶν τούτων.

Ἐν πρώτοις, ἀφ' οὗ ἡ κυριότης ἔχει ὡς βάσιν τὴν κοινωνικὴν ὠφελίαν, πρέπει νὰ καθίσταται χρήσιμος, ὁ δὲ ἰδιοκτήτης ὁ ὅποιος, ἀμελεῖ νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῆς ἰδιοκτησίας του τὰς ὠφελείας τὰς ὁποίας αὕτη συνεπάγεται, δὲν ἔχει πλέον οὐδὲν δικαίωμα νὰ ἀσκήσῃ τὴν λειτουργίαν ταύτην. Ἐπὶ παραδείγματι, πᾶς ἄγρὸς εἶναι προωρισμένος νὰ καλλιεργῇται, ὁ δὲ κύριος αὐτοῦ δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ἀφήσῃ ἀκαλλιέργητον. Ἐν τούτοις τοῦτο ἦτο ἀνεκτὸν μέχρι τοῦ τελευταίου πολέμου, διότι εἰς ὅλους τοὺς τόπους ἐσέβοντο τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν τῆς

μορφήν, οἷαν τὴν ἐξεθέσαμεν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον, ἥτοι τὴν ἰδιοκτησίαν «ex jure Quiritium», τοῦ ἀπολύτου δικαιώματος τῆς χρήσεως, ἀπολαύσεως καὶ καταχρήσεως. Ἐπομένως παρεδέχοντο ὅτι πᾶς ἰδιοκτήτης ἦτο ἐλεύθερος ν' ἀφήσῃ τὴν γῆν του ἀκαλλιεργητον ἢ, ὅπως τοῦτο ἐγένετο πολλάκις ἐν Ἀγγλίᾳ, νὰ ἐξώσῃ ἀπὸ ὀλόκληρα χωρία τοὺς χωρικοὺς καὶ νὰ μεταβάλλῃ τὰ ἀπέραντα κτήματά του εἰς χέρσους ἀγροὺς διὰ κυνήγιον φασιανῶν ἢ τσαλαπετεινῶν. Τοῦτο ὅμως σήμερον εἶναι ἀνεκτὸν μετὰ δυσχερείας, ἀφ' ἧς ὁ πόλεμος ἔδωκε καὶ ὥς πρὸς τοῦτο—ὅπως καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας περιπτώσεις—μαθήματα ἐξόχως εὐγλωττα. Ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν πόλεμον ἡ Κυβέρνησις ὥρισε διὰ διατάγματος, ὅτι πᾶς ἰδιοκτήτης ὑπεχρεοῦτο νὰ καλλιεργῇ τὰς γαίας του, ἐὰν δὲ οὗτος ἄφηνεν αὐτὰς ἀκαλλιεργήτους, ἡδύνατο νὰ καλλιεργηθῶσι παρὰ τοῦ γείτονος ἢ ἐν ἑλλείψει τοιούτου παρὰ τῆς κοινότητος. Ἐν τούτῳ ὑπάρχει ἀπόδειξις περιφανῆς τῆς νέας περὶ ἰδιοκτησίας ἀντιλήψεως. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ νόμος δὲν ἐφηρημόσθη πανταχοῦ, ἐφηρημόσθη ὅμως εἰς τινα διαμερίσματα. Μάλιστα δὲ συνεστήθησαν καὶ ἐταιρεῖαι ἀκριβῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καλλιεργείας τῶν ἐγκαταλειμμένων παρὰ τῶν κυρίων αὐτῶν γαιῶν.

* Ἄλλως τε ὁ ἀπόλυτος χαρακτήρ τῆς ἰδιοκτησίας δὲν εὐρίσκεται παρὰ τοῖς λαοῖς, οἱ ὅποιοι δὲν συνδέονται μὲ τὸν πολιτισμὸν τῆς Ῥώμης. Ἡ μουσουλμανικὴ νομοθεσία δὲν ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα τῆς ἀτομικῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας παρὰ μόνον εἰς τὸν

ἄγρόν, τὸν ὁποῖον ὁ ἰδιοκτήτης ἐκαλλιέργησεν ἢ ἤρδευσε καί, διὰ τὴν ἐπαναλάβωμεν τὴν ὥραιαν λέξιν τοῦ Κορανίου, «ἐξωγογήνησε». Καίτοι δὲ δυστυχῶς πᾶσαι αἱ γαῖαι, αἵτινες ἔπесαν ὑπὸ τὴν μουσουλμανικὴν κυριαρχίαν, ἐξωγογήθησαν ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον, ἢ ἀρχὴ δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι θαυμασία καὶ ἀνωτέρα τῆς τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου. Καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἀκόμη βλέπομεν πολλὰς ἐκδηλώσεις τῆς νέας αὐτῆς ἀντιλήψεως. Εἰς τὰ διαμερίσματα, ὅπου ὑπάρχουν γαῖαι ἐλώδεις πρὸς ἀποξήρανσιν, ἢ ξηραὶ γαῖαι ἀρδεύσιμοι, ἢ γαῖαι τόσον πολὺ τεμαχισμέναι εἰς τμήματα ὥστε ἡ καλλιέργεια νὰ εἶναι σχεδὸν ἀδύνατος, ὑπάρχει τὸ δικαίωμα τῆς συστάσεως «ὑποχρεωτικῶν συνδικάτων», ὅπερ σημαίνει συνεταιρισμὸν ἰδιοκτητῶν δικαιουμένων νὰ ὑποχρεώσουν τοὺς ἀντιδρῶντας ὅπως συμμετέχουν εἰς τὰς δαπάνας διὰ τὴν ἀποξήρανσιν ἢ ἄρδευσιν ἢ ὁροθεσίαν τῶν γαιῶν αὐτῶν. Ὑπάρχει ἐν τούτῳ προσβολὴ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἐπιβεβλημένη ὅμως ἐν ὀνόματι τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, εἶδος ὑποχρεωτικῆς ἀλληλεγγύης. Ὁ ἰδιοκτήτης ἀναφωνεῖ: Εἶμαι βέβαια κύριος νὰ μὴ ἀρδεύσω ἢ νὰ μὴ ἀποξηράνω τὸ ἔλος μου! Ἀλλὰ τοῦ ἀπαντοῦν: Ὅχι, δὲν ἔχεις τὸ δικαίωμα τοῦτο, εἶσαι ὑποχρεωμένος νὰ χρησιμοποιοῖς τὸν ἄγρόν αὐτὸν πρὸς τὸ κοινὸν καλόν. Ὁ ἰδιοκτήτης δὲν δύναται πλέον νὰ λέγῃ ἐγωῖστικῶς «ὁ ἄγρός μου», ἀλλὰ «ὁ ἄγρός μας».

Ἴδου ἐπὶ πλέον ὁ νόμος τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως «διὰ λόγους δημοσίας ὠφελείας», κατὰ

τὸν ἐπίσημον ὄρον, τὸν ἀρκετὰ ἐκφραστικόν. Ἀλλὰ ὁ νόμος οὗτος δὲν ἐφηροῦντο παρὰ μόνον εἰς σπανίας περιπτώσεις, μὲ τοιαύτην δὲ πολυτέλειαν προφυλάξεων πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τῶν ἰδιοκτητῶν, ὥστε δὲν ὑπῆρχε δι' ἓνα ἰδιοκτητήν καλυτέρα ἐπιχείρησις ἀπὸ τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτριώσιν, ἥρκει δὲ ἓνας ἀγρὸς ἢ μία κατοικία νὰ ἀπειληται δι' ἀπαλλοτριώσεως διὰ νὰ ὑπερτιμηθῇ ἀμέσως ὑπερόγκως.

Λοιπὸν, ἡ ἀπαλλοτριώσις διὰ λόγους δημοσίας ὠφελείας ἐπέξετάθη νῦν εἰς εὐρυτάτην κλίμακα ἐν ταῖς πλείσταις τῶν δημοκρατιῶν, αἱ ὁποῖαι τελευταίως ἐγεννήθησαν ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Ῥωσσικῆς Αὐτοκρατορίας, προσέτι δὲ καὶ εἰς τινὰς παλαιὰς χώρας γειτονενούσας οἷαι ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Ῥουμανία. Αἱ χῶραι αὗται ἐθέσπισαν τὴν μερικὴν ἀπαλλοτριώσιν ὅλων τῶν μεγάλων κτημάτων. Εἰς ὅλους τούτους τοὺς τόπους ἐδημοσιεύθησαν πρὸ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν νόμοι, δυνάμει τῶν ὁποίων ἀπαλλοτριοῦνται πάντα τὰ κτήματα τὰ ἔχοντα ἐπιφάνειαν ἀνωτέραν ὁρισμένης τινὸς ἐκτάσεως, ποικιλλούσης κατὰ χώρας.

Σημειώσατε ὅτι δὲν πρόκειται ἐκεῖ ν' ἀντικαταστήσουν τὴν συλλογικὴν ἰδιοκτησίαν ἀντὶ τῆς ἀτομικῆς, ἀφ' οὗ, τοῦναντίον, πρόκειται νὰ διευκολύνουν τὴν δημιουργίαν καὶ τὸν πολλαπλασιασμόν μιᾶς τάξεως μικρῶν ἰδιοκτητῶν. Ἡ ἀπαλλοτριώσις ὅμως αὕτη δὲν ἔχει ἐκ τούτου χαρακτῆρα ὀλιγώτερον σοσιαλιστικὸν κατὰ τοῦτο ὅτι τείνει νὰ καταργήσῃ τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν μεγαλοκτηματιῶν καὶ τῶν εἰσοδημα-

τιῶν διὰ τὴν ὑποκαταστήσῃ εἰς ταύτην τὴν ἰδιοκτησίαν τὴν στηριζομένην ἐπὶ τῆς ἐργασίας καὶ ἣτις κρίνεται μᾶλλον σύμφωνος πρὸς τὸ κοινωνικὸν συμφέρον.

Ἄλλως τε τί νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν φόρων, πρὸ πάντων μετὰ τὴν τρομακτικὴν αὔξησιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβον ἀπὸ τοῦ πολέμου εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς χώρας, παρὰ μόνον ὅτι εἶναι εἰδὸς τι ἀπαλλοτριώσεως τοῦ εἰσοδήματος; Ὅταν βλέπῃ τις, ὅπως ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἀμερικῇ — καὶ ἐν Γαλλίᾳ αὖριον — αἱ μεγάλαι περιουσίαι νὰ πληρῶνουν εἰς τὸ Κράτος τὸ ἥμισυ (εἰς τὰς Ἡνωμένας μάλιστα Πολιτείας διὰ τὰ μεγάλα εἰσοδήματα καὶ μέχρι 72^ο%) τοῦ εἰσοδήματός των, δὲν πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀπαλλοτριοῦνται κατὰ τὸ ἥμισυ ἢ κατὰ τὰ τρία τέταρτα; — καὶ χωρὶς ἀποζημίωσιν! Μὲ τὸν φόρον ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζουν, ἡ ἀπαλλοτριώσις θὰ γίνῃ ἀκόμη πλέον καταφανής.

Πόσα ἄλλα παραδείγματα τῆς ὑπὸ τοῦ Κράτους κατασχέσεως τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας ἐν ὀνόματι τοῦ δημοσίου συμφέροντος δὲν θὰ ἠδυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν! Παραδείγματος χάριν ἀπαγορεύεται σήμερον εἰς τοὺς κεφαλαιούχους νὰ ἐξάγουν τὰ κεφάλαιά των εἰς τὸ ἐξωτερικόν, εἴτε εἰς χρυσὸν εἴτε εἰς ἄργυρον. Ἴδου τί συμβαίνει ἐν Γαλλίᾳ: ἐτέθησαν τελωνειακοὶ σταθμοί, οἵτινες ἀπαγορεύουν τὴν ἐξαγωγὴν ποσοῦ ἀνωτέρου τῶν 5000 φράγκων εἰς τραπεζογραμμάτια, οἷονδήποτε δὲ ποσὸν εἰς χρυσόν, εἰς τίτλους ἢ εἰς ἀξίους. Τοῦτο ἀποτελεῖ προσβολὴν και-

ριωτάτην κατὰ τῆς προσωπικῆς ιδιοκτησίας, διότι μία τοιαύτη ιδιοκτησία ἔχει ὡς χαρακτηριστικόν τὸ δικαίωμα τοῦ ιδιοκτῆτου νὰ μεταφέρῃ αὐτὴν κατὰ βούλησιν μεθ' ἑαυτοῦ. Ἴδου δὲ τώρα ὅτι θέλουν νὰ καταργήσουν τοὺς τίτλους εἰς τὸν κομιστήν, διὰ νὰ τοὺς ἀντικαταστήσουν μὲ τίτλους ὀνομαστικούς, ἵνα ἀκριβῶς μὴ διαφεύγουν οὗτοι χωρὶς ν' ἀφήνουν ἴχνη. Ἴδου δὲ προσέτι ὅτι ἀπὸ τῆς χθὲς ὁ νόμος ἀπαγορεύει νὰ ἐξάγωνται τὰ καλλιτεχνήματα Ὁ ιδιοκτήτης μιᾶς θαυμασίας πινακοθήκης δὲν δύναται πλέον νὰ πωλήσῃ αὐτὴν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐκ τούτου δὲ περιέρχεται οὕτῃ εἰς τὴν θέσιν νὰ χάσῃ μέγα μέρος τῆς ἐμπορικῆς τῆς ἀξίας.

Δὲν συζητῶ τὸ ζήτημα εἰς τὰ μέτρα ταῦτα εἶναι ἐπίκαιρα· ἅς λάβωμεν αὐτὰ μόνον ὡς ἀποδείξεις τῆς νέας ἀντιλήψεως περὶ ιδιοκτησίας, ἥ ὁποία τείνει νὰ μεταβάλλῃ τὸν ιδιοκτῆτην εἰς ἀπλοῦν διαχειριστὴν τῆς περιουσίας του διὰ λογαριασμὸν τοῦ Ἑθνους, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου εἶναι δι' αὐτὴν ὑπεύθυνος.

Ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ ιδιοκτησία ἀποτελεῖ ἐφεξῆς «δημόσιον λειτούργημα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἡ μίσθωσις τῶν γαιῶν καὶ τὸ ἔντοκον δάνειον.

Ἡ μίσθωσις τῶν γαιῶν. Ἡ πώλησις, ἡ δωρεά, τὸ κληροδόμημα (ἢ, ὅπως λέγουν οἱ νομικοί, αἱ ἐν ζωῇ καὶ μετὰ θάνατον μεταβιβάσεις) δὲν εἶναι οἱ μόνοι τρόποι διὰ τὸν ἰδιοκτήτην νὰ διαθέσῃ τὴν περιουσίαν του. Δυνατὸν νὰ μὴ θέλῃ νὰ στερηθῇ τοῦ πράγματός του κατὰ τρόπον ὀριστικόν.

Ὑποθέσωμεν ὅτι εἶναι κύριος ἐνὸς ἀγροῦ, τὸν ὁποῖον ἐπιθυμεῖ νὰ κρατήσῃ διὰ πολλοὺς λόγους—διότι εἶναι οἰκογενειακὴ ἰδιοκτησία, τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ μεταβιβάσῃ εἰς τὰ τέκνα του, διότι ὁ ἀγρὸς αὐτὸς ἔδωκε τὸ ὄνομά του εἰς τοὺς προγόνους του, διότι ἐν τῷ παρόντι ὑποβοηθεῖ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὥς βουλευτοῦ—ἀλλὰ τὸν ὁποῖον παρ' ὅλα ταῦτα δὲν δύναται νὰ ἐκμεταλλευθῇ ὁ ἴδιος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δα-νεῖται τὸν ἀγρὸν του εἰς τινα γεωργόν, τὸν δίδει ἐπὶ ἐνοικίῳ, ὅπερ σημαίνει ὅτι παραχωρεῖ εἰς τρίτον δι' ὀρισμένον χρονικὸν διάστημα τὸ δικαίωμα τῆς χρήσεως καὶ ἀπολαύσεως τοῦ κτήματος, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ ἐνοικιαστοῦ νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν ἰδιοκτήτην ὠρισμένον μέρος ἐκ τῶν προϊόντων ἢ τὸ ἰσότιμον αὐ-

τῶν εἰς χρήματα. Ὁ πρῶτος ἐκ τῶν δύο τούτων τρόπων εἶναι ἢ ἐπὶ μορτῇ καλλιέργεια, ὁ δεύτερος τὸ συμβόλαιον τῆς μισθώσεως ἐν τῇ κυρία σημασίᾳ τῆς λέξεως. Ἀμφότεροι χρονολογοῦνται ἀπὸ πολλοῦ.

Εἶναι καταφανὲς ὅτι αἱ αὐταὶ περιστάσεις δύνανται νὰ παρουσιασθῶσι διὰ τὸν κύριον κεφαλαίων, εἴτε ταῦτα εἶναι εἰς εἶδος εἴτε εἰς χρῆμα. Εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ μὴ δύνανται ἢ νὰ μὴ ἐπιθυμῇ νὰ κάμῃ χρῆσιν αὐτῶν ἀμέσως διὰ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀνάγκας, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δανεῖζει αὐτὰ εἰς ὅσους ἔχουν ἀνάγκην αὐτῶν—βέβαια δὲν θὰ λείπουν τοιοῦτοι—μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοῦ πληρώσουν ποσόν τι λόγῳ μισθώματος, ὅπερ καλεῖται τόκος.

Ὁ τρόπος οὗτος τῆς χρήσεως τῆς περιουσίας φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ἔχει πλεονεκτήματα μόνον, δι' ὅλον τὸν κόσμον.

Πρῶτον διὰ τὸν ἰδιοκτήτην, διότι ἐὰν πρόκειται περὶ ἐνὸς ἀγροῦ εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸν χρησιμοποιήσῃ ὁ ἴδιος, εἴτε διότι δὲν κατοικεῖ ἐπὶ τόπου, εἴτε διότι δὲν ἔχει τὰ χρηματικά μέσα ἢ τὰς τεχνικὰς ἀναγκαίας γνώσεις, εἴτε διότι ὁ ἰδιοκτήτης τυγχάνει νὰ εἶναι ὑπανδρος γυνὴ ἔχουσα ἄλλα καθήκοντα, ἢ νὰ εἶναι ἀνήλικος ἢ ἀσθενὴς ἢ καὶ νομικὸν πρόσωπον (κατάστημα θρησκευτικὸν ἢ φιλανθρωπικὸν ἢ ἐπιστημονικόν). Τότε ὁ ῥηθεις τρόπος εἶναι πλεονέκτημα ὅχι μόνον διὰ τὸν ἰδιοκτήτην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν, διότι, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ τρόπος οὗτος τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς ἰδιοκτησίας, αὕτη θὰ ἔμενεν

ἀκαλλιέργητος. Ἐξ ἄλλου ἔχει πλεονεκτήματα καὶ διὰ τὸν ἐνοικιαστήν—ιδίως διότι εὐρίσκεται οὗτος πιθ. νῶς εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε νὰ μὴ δύναται ν' ἀγοράσῃ τὸν ἄγρὸν ἐλλείψει χρημάτων· μάλιστα δὲ καὶ ἐὰν διαθέσῃ μικρὸν τι κεφάλαιον, συμφερότερον εἶναι δι' αὐτὸν νὰ τὸ κρατήσῃ πρὸς ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἄγρου, διότι ἐὰν τὸ δαπανήσῃ ἐξ ὀλοκλήρου διὰ νὰ τὸν ἀγοράσῃ, τί θὰ τὸν κάμῃ; πῶς θὰ τὸν καλλιεργήσῃ;

Ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου ἀπὸ τινων ἐτῶν ἡ Κυβέρνησις, οἱ δῆμοι ἢ αἱ τοπικαὶ ἀρχαί, διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὴν καλλιέργειαν, ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προμηθεύωσι τεμάχια γῆς εἰς τοὺς γεωργούς, οἱ ὅποιοι θέλουν τοιαῦτα, προσκαλοῦν αὐτοὺς νὰ δηλώσουν ποῖον ἐκ τῶν δύο προτιμοῦν, ν' ἀποκτήσουν τὴν γῆν κατὰ πλήρη κυριότητα ἢ νὰ τὴν λάβουν ὑπὸ μίσθωσιν μακροχρόνιον· οἱ πλεῖστοι προτιμοῦν τὸ δεύτερον σύστημα. Διατί; Διότι χωρικός, ὁ ὅποιος ἔχει μικρὸν κεφάλαιον 1000 φράγκων παραδείγματος χάριν, ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως ὅτι εἶναι προτιμότερον νὰ φυλάξῃ τὸ κεφάλαιον τοῦτο διὰ νὰ ἀγοράσῃ βόας, ἵππους, ἐργαλεῖα γεωργικά, παρὰ νὰ θυσιάσῃ αὐτὸ εἰς τὴν ματαίαν εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ ὀνομασθῇ ἰδιοκτήτης, καίτοι στερεῖται τῶν μέσων νὰ καταστήσῃ προσοδοφόρον τὴν ἰδιοκτησίαν του.

Τὸ συμβόλαιον τῆς μισθώσεως ἐμφανίζεται ἐπομένως ὡς τρόπος πολὺ ἐπωφελῆς εἰς πάντας ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν μὲν τὰ μέσα ν' ἀγοράσουν ἐν κτῆμα κατὰ πλήρη κυριότητα, θὰ δυνήθοῦν ὅμως ἕνεκα τοῦ

συστήματος τούτου νὰ χρησιμοποιήσουν καὶ νὰ καταστήσουν αὐτὸ καρποφόρον πρὸς ὕφελος τοῦ τόπου ὁλοκλήρου.

Ὅθεν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τὸ συμβόλαιον τῆς μισθώσεως τῆς γῆς (bail à ferme) φαίνεται κατ' ἀρχὴν νὰ παρουσιάζῃ μόνον πλεονεκτήματα, καὶ διὰ τὰ δύο συμβαλλόμενα μέρη καὶ τὴν κοινωνίαν ὁλόκληρον. Πρὸς τοῦτοις φαίνεται ὅτι τὸ συμβόλαιον τοῦτο ἀνταποκρίνεται θαυμασία καὶ εἰς τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης, διότι δὲν θὰ ἦτο ἄρα γε ἄδικον νὰ δύναται ὁ μισθωτὴς νὰ ἐκμεταλλεύεται δωρεὰν τοὺς ξένους ἀγρούς—ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον παραδεχόμεθα τὴν νομιμότητα τῆς ἰδιοκτησίας;

Καὶ ὅμως ὁ θεσμὸς οὗτος τῆς μισθώσεως τῆς γῆς εἶναι μήτηρ τοῦ σοσιαλισμοῦ ὑπὸ τὴν πρώτην αὐτοῦ μορφὴν, τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἐκάλεσαν ἀγροτικὸν ζήτημα καὶ ὁ ὁποῖος κατέλαβε σπουδαιοτάτην θέσιν ὄχι μόνον εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν ὅλων τῶν λαῶν μέχρι τῆς σημερινῆς ἐποχῆς.

Διατί; Πρῶτον διότι ὁ χωρισμὸς οὗτος τῆς ἰδιοκτησίας ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν συνετέλεσεν ὥστε ἡ κυριότης νὰ χάσῃ τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο, ἥτοι τὴν ἐργασίαν. Ἀναμφισβητήτως καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ γεωργὸς καλλιεργῇ ὁ ἴδιος τὴν γῆν αὐτοῦ, ἐν μέρος τῶν προϊόντων, ἐκ τῆς συγκομιδῆς, ἐκ τοῦ θερισμοῦ ἢ τοῦ τρυγητοῦ δὲν ἔχει ὥς μόνον παραγωγὸν αἰτίαν τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὀφείλεται εἰς τὴν

συνεργασίαν τῆς φύσεως ἢ τὴν ἄνισον γονιμότητα τῶν γαιῶν· τοῦτο ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν οἰκονομολόγων «ἔγγειος πρόσοδος», ἀποτελοῦσα δι' αὐτοὺς ἀπὸ ἑνὸς αἰῶνος θέμα ἀνεξάντλητον μελετῶν καὶ συζητήσεων. Ἀλλ' ἐὰν ἡ πρόσοδος αὕτη, ἡ «μὴ κερδηθεῖσα», ὅπως λέγουν οἱ Ἀγγλοι, ἐξευρίσκεται διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναλύσεως, δὲν χωρίζεται ὅμως δι' οὐδενὸς ἐμφανοῦς σημείου ἀπὸ τοῦ προϋόντος τῆς ἐργασίας ἐν ἣ περιπτώσει ὁ ἰδιοκτήτης εἶναι συγχρόνως καὶ ὁ καλλιεργητής. Τοῦναντίον εἶναι καταφανὲς δι' ὅλους ὑπὸ τὴν μᾶλλον σκληρὰν μορφήν, ὅφ' ἣς ἡ γῆ ἐνδικαιοσθῇ. Τὴν αὐτὴν δὲ στιγμὴν βλέπομεν ἐμφανιζομένην τὴν διαίρεσιν τῶν τάξεων· ἀπὸ τὸ ἐν μέρος ὅσοι ἐργάζονται τὴν γῆν χωρὶς νὰ συλλέξουν τοὺς καρποὺς αὐτῆς, ἀπὸ τὸ ἄλλο δὲ ὅσοι συλλέγουν τοὺς καρποὺς χωρὶς νὰ ἔχουν ἐργασθῇ. Ἡ διαίρεσις δὲ αὕτη εἶναι οὐ μόνον οἰκονομικὴ ἀλλὰ καὶ πολιτικὴ, διότι ἡ κατέχουσα τάξις καθίσταται τάξις κυβερνωτά, νομοθετοῦσα, διδάσκουσα, καὶ διὴ διὰ μόνου τοῦ γεγονότος τῆς ἀνέσεως, τὴν ὁποίαν τὸ εἰσόδημα παρέχει εἰς αὐτήν· ἐν ᾧ ἡ ἄλλη τάξις παραμένει πτωχή, ἀμαθής, στερομένη δὲ ἀνεξαρτησίας, ἥδη ἔνεκα τῆς ἡμερησίας ἐργασίας, εἰς ἣν εἶναι ὑποτεταγμένη.

Ἐν τούτοις τὰ λυπηρὰ ταῦτα ἀποτελέσματα δὲν ἐγένοντο αἰσθητὰ οὔτε ἀμέσως οὔτε εἰς ὅλας τὰς χώρας. Ἐφ' ὅσον εἰς μίαν χώραν ὑπάρχει γῆ διαθέσιμος, «ἐλευθέρᾳ γῇ», ὅπως ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὰ νέα μέρη, εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἢ εἰς τὰς ἀποικίας, ὑπὸ τοὺς

όρους τούτους πράγματι τὸ συμβόλαιον τῆς μισθώσεως τῆς γῆς δὲν ἔχει παρὰ τὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα ὑπεδείκνυνον πρὸ μικροῦ. Ἄλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον, εἴτε ἐξ ἱστορικῶν λόγων καὶ τῆς κατακτήσεως, εἴτε ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν νόμων, οἵτινες ἐτέθησαν πρὸς ὄφελος τῆς κρατούσης τάξεως, εἴτε ἀκόμη καὶ ἐκ τῆς πίεσεως τῆς προερχομένης ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, συμβαίνει ὥστε νὰ μὴ μένουν πλέον γαῖαι διαθέσιμοι ἐκτὸς ἐκεῖνων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν καταληφθῇ παρὰ τῶν κυρίων τοῦ ἐδάφους, καὶ ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους ἡ ἰδιοκτησία τῆς γῆς μεταβάλλεται εἰς μονοπώλιον. Οἱ κατέχοντες τὴν γῆν δύνανται νὰ ὁρίσουν κατὰ βούλησιν τὸ τίμημα αὐτῆς, ὃ δὲ ἀγροτικὸς πληθυσμός, ὃ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ ἔχῃ θέσιν εἰς τὴν γῆν ἢ μόνον τῇ ἀδείᾳ αὐτῶν, εἶναι ὑπόχρεως νὰ πληρώσῃ αὐτό. Ἡ τιμὴ ἄρα τῆς μισθώσεως τῆς γῆς δύναται ν' αὐξηθῇ τόσον πολὺ, ὥστε ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ παραγωγή τῆς γῆς ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ ἐνοικιαστοῦ προαφαιρεῖται ὑπὸ τοῦ κυρίου ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ μισθώματος καὶ δὲν μένει εἰς τὸν καλλιεργητὴν παρὰ μόνον ὀλίγον τι διὰ νὰ ἀποζήσῃ.

Δὲν ἀναφέρομεν παρὰ μόνον τὸ μᾶλλον διάσημον παράδειγμα τῆς Ἰρλανδίας, ὅπου οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες, οἱ λόρδοι τῶν γαιῶν (land-lords), οἱ ἐγκατεστημένοι ἐν αὐταῖς διὰ τῆς κατακτήσεως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κρόμβελ, εἶχον καταλάβει ὅλας τὰς γαῖας, ὥστε ὁ πληθυσμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ πλέον τοιαύτας πρὸς μίσθωσιν ἐκτὸς εἰς τιμὴς ἀπολύτως καταστρε-

πτικὰς δι' αὐτόν. Ἡ κατάστασις αὕτη ὑπῆρξε πράγματι ἡ αἰτία τοῦ φοβεροῦ ἰρλανδικοῦ προβλήματος, ὅπερ ἡ Ἀγγλία δὲν κατορθώνει νὰ λύσῃ. Ἐν τούτοις τὸ ζήτημα τῆς μισθώσεως τῶν γαιῶν τέλος διευθετήθη διὰ τῆς ἐξογορᾶς τῶν γαιῶν ὑπὸ τῶν μισθωτῶν τῇ βοηθείᾳ χρημάτων χορηγηθέντων ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ τὸ κακὸν εἶχε γίνει.

Τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα ἔχασε σήμερον μέγα μέρος τῆς ὀξύτητός του εἰς τὰς κοινωνίας, τὰς ὁποίας ἀποκαλοῦν δημοκρατικάς, καὶ ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ. Διατί; διότι δὲν ὑπάρχει ἐν αὐταῖς μονοπώλιον τῆς γῆς ἐν τῇ κυριολεξίᾳ τῆς φράσεως. Ἐν Γαλλίᾳ συνεπείᾳ τῆς κατ' ἴσα μέρη κληρονομικῆς διανομῆς, ὅπως καὶ συνεπείᾳ τῶν εὐκολιῶν τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῆς γῆς, καθὼς ἐπίσης καὶ πρὸ πάντων συνεπείᾳ τῆς μικρᾶς πυκνότητος τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς καὶ τῆς ἐκ τῶν ἀγρῶν μεταναστεύσεως, ὑπάρχουν ἄρκεται διαθέσιμοι γαῖαι, ἂν μὴ δι' ὅλον τὸν κόσμον, τοῦλάχιστον δι' ὅσους ἐπιθυμοῦσι τοιαύτας, οἵτινες καὶ δὲν εἶναι πολυάριθμοι ὅσον ἄλλοτε. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους οἱ ἰδιοκτῆται τῆς γῆς, οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ ἐκμισθώσουν αὐτήν, δὲν ἀπολαύουν ἐνὸς μονοπωλίου, ἐκ τῶν πραγμάτων ἢ ἐκ τοῦ δικαίου, καὶ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπιβάλλωνται εἰς τοὺς μισθωτάς. Τοῦναντίον ἐνίστε οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐπιβάλλονται εἰς τοὺς κυρίους. Διὰ τοῦτο ἐν Γαλλίᾳ ἡ μίσθωσις τῆς γῆς, κατὰ γενικὸν κανόνα, δὲν ἐκφυλίζεται εἰς ἀισχροκέρδειαν.

Δὲν συνέβαινεν ὅμως τὸ ἴδιον εἰς τὰς χώρας τῆς

Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ὅπου ὑπῆρχον μεγάλαι ἰδιοκτησίαι καὶ ἡ γῆ ἀποτελεῖ ἀκόμη μονοπώλιον καὶ ὅπου συνεπῶς ὁ μισθωτὴς εἶναι ἐν τινι μέτρῳ ἔκτεθειμένος εἰς ὑπερβολικὴν ἐκμετάλλευσιν. Ἀκριβῶς ὅμως διὰ τὰ κατὰστίσουν τὴν γῆν διάθεσιμον καὶ τὰ κατὰργήσουν οὕτω τὸ μονοπώλιον τῶν ἰδιοκτητῶν, νόμοι ψηφισθέντες πρὸ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν ὁρίζουσι τὴν ἀνωτάτην ἔκτασιν τῶν γαιῶν, τὰς ὁποίας δύναται νὰ κατέχῃ ὁ ἰδιοκτήτης, ὅση δὲ ἔκτασις ὑπερβαίνει τὸ ὅριον τοῦτο, ἀπαλλοτριοῖται ἐπὶ ἀποζημιώσει καὶ δίδεται εἰς τοὺς ἀκτήμονας χωρικοὺς, εἴτε πρὸς ἀγορὰν εἴτε πρὸς μίσθωσιν. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους ἡ τραγικὴ ἱστορία τῆς μισθώσεως τῶν γαιῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς λήξις, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας· αὕτη ἀποτελεῖ ἄλλο ζήτημα.

Τὸ ἐπὶ τόκῳ δάνειον. Φθάνομεν εἰς ἕτερον τρόπον μισθώσεως, ὃ ὁποῖος ἐφαρμόζεται ὅχι πλὴν εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ εἰς τὸ χρῆμα, καὶ ὃ ὁποῖος φέρει εἰδικῶς τὸ ὄνομα δάνειον.

Καὶ ἐδῶ ἀκόμη ἐκ πρώτης ὕψεως τὸ δάνειον εἶναι τρόπος διαθέσεως τοῦ χρήματος ὃ ὁποῖος δὲν παρορσιάζει παρὰ πλεονεκτήματα δι' ὅλον τὸν κόσμον.

Πολυάριθμοι εἶναι οἱ ἔχοντες κεφάλαια, τὰ ὁποῖα διὰ χιλίους λόγους δὲν δύναται νὰ καταστήσουν οἱ ἴδιοι παραγωγὰ μεταβαλλόμενοι εἰς βιομηχάνους ἢ ἐμπόρους. Τί καλύτερον ἔχουν νὰ κάμουν παρὰ νὰ δανείσουν τὰ κεφάλαια ταῦτα εἰς τρίτον, ὃ ὁποῖος θὰ ἀναλάβῃ νὰ τὰ καταστήσῃ παραγωγὰ, οὐ μόνον ἐπὶ

ἰδίῳ αὐτοῦ συμφέροντι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ συμφέροντι τοῦ κόσμου ὅλου ; Τί ἄλλο μεγαλύτερον πλεονέκτημα δι' ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει χρῆμα, ἢ χρόνον διὰ νὰ δημιουργήσῃ κεφάλαιον διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως— διότι διὰ νὰ δημιουργηθῇ μέγα τι κεφάλαιον διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως χρειάζεται μία ὁλόκληρος γενεὰ καὶ μάλιστα περισσότεραι τοιαῦται— παρὰ νὰ εὕρῃ τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὅλως ἔτοιμον, ὅπως μεταχειρισθῇ αὐτὸ ἀμέσως ἀντὶ μικρᾶς ἀποζημιώσεως, τὴν ὁποίαν θὰ πληρώνῃ κατ' ἔτος καὶ ἡ ὁποία ὀνομάζεται «τόκος»;

Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸ ἔντοκον δάνειον εἶναι τρόπος νὰ τεθοῦν τὰ κεφάλαια εἰς τὴν διάθεσιν ὄλων ἐκεῖνων, οἵτινες δὲν ἔχουν τοιαῦτα, ἀντὶ ἀποζημιώσεως ἢ τιωτέρας κατὰ γενικὸν κανόνα τῶν θυσιῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐβάρυνον τὸν δανειζόμενον διὰ νὰ δημιουργήσῃ ὁ ἴδιος τὸ κεφάλαιον τοῦτο, οὔτινος ἔστερεῖτο. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἐκ πρώτης ὄψεως οὐδέν, οὔτε ἀπὸ ἀπόψεως πλεονεκτημάτων τῶν δύο συμβαλλομένων οὔτε ἀπὸ ἀπόψεως δικαιοσύνης, ὅπερ ν' ἀντίκειται εἰς τὸ ἔντοκον δάνειον. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἀκόμη, περισσότερον δ' ἀκόμη ἢ ἐν τῇ προηγουμένῃ περιπτώσει, θὰ ἴδωμεν πῶς θεσμός τις, ἀπλούστατος καὶ πολὺ καλὸς καθ' ἑαυτόν, θὰ διαφθαρήσῃ οὖν τῷ χρόνῳ κατὰ τρόπον προξενούντα ἀφαντάστους ἀταξίας ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὸ θέμα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ὅχι τῆς χρησιμότητος, ἀλλὰ τῆς δικαιοσύνης, τὸ μὲν ἔντοκον δάνειον ἐμφανίζεται ὡς ἀπολύτως λογικόν, τὸ δὲ ἄτοκον φαίνεται ὡς ἰδέα ἀνόητος, ἐκτὸς

ἐὰν γίνεται τοῦτο ὥς πρᾶξις ἐλεημοσύνης, ὅπως εἷς τινα φιλανθρωπικά ἔργα. Φαίνεται μάλιστα τοῦτο τόσον νόμιμον καὶ δίκαιον, ὥστε γεννᾶται ἐκ πρώτης ὕψεως τὸ ἐρώτημα πῶς ἐτέθη ἀπὸ ἀμφιβολίαν τὸ πρᾶγμα. . . .

Καὶ ὅμως ἐπὶ αἰῶνας δὲν ἔπαυσεν ἡ ἀμφιβολία αὕτη! Διὰ τί; Διότι, ἐλέγετο, τὸ δάνειον δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα μὲ τὴν μίσθωσιν τῆς γῆς. Ὑπάρχουν μεταξὺ αὐτῶν τρεῖς οὐσιώδεις διαφοραί:

(1) Ἡ γῆ παράγει καρπούς· εἶναι ἄρα ἀρκετὰ φυσικόν, ἐκείνος δὲ ὁποῖος τὴν μισθώνει καὶ θὰ πλουτήσῃ ἐκ τῶν καρπῶν αὐτῆς— ἐν προκειμένῳ ὁ μισθωτῆς— ν' ἀποδίδῃ ἐξ αὐτῶν μέρος τι εἰς τὸν ἰδιοκτήτην, εἰς εἶδος ἢ εἰς χρήμα· καὶ πρὸς τοῦτοις ἡ καρποφορία εἶναι καταφανὴς ἐνταῦθα, ἐν ᾧ ὅταν πρόκειται περὶ ἑνὸς σάκκου μὲ χρήματα ἢ περὶ μιᾶς δέσμης χαρτονομισμάτων, δὲν εἶναι φανερόν ἐκ πρώτης ὕψεως ὅτι ὁ σάκκος αὐτὸς καρποφορεῖ. Μία ἀγγελὰς παράγει γάλα καὶ μόσχους, μία ὄρνις γεννᾷ αὐγὰ καὶ ὁ ἀγρὸς παράγει σιτηρά· ἀλλὰ σάκκος χρήματος οὐδέν! Καὶ ὅμως ἡ ἑλληνικὴ λέξις «τόκος» σημαίνει τοκετός! Διὰ τοῦτο ὁ μέγας φιλόσοφος Ἀριστοτέλης διεμαρτύρετο: "Οχι, ἔλεγε, τὸ χρήμα δὲν τεκνοποιεῖ! Εἶχε δίκαιον ἐὰν ὁ σάκκος τοῦ χρήματος φυλάσσεται ἐντὸς χρηματοκιβωτίου, ὅτε εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους δὲν θὰ εὗρητε ἐν τῷ σάκκῳ οὐδὲ ἓν πεντάλεπτον περισσότερον. Ἀλλὰ δὲν εἶναι πλέον τὸ ἴδιον ἐὰν ὁ σάκκος τοῦ χρήματος μεταβληθῇ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς

εἰς καρποφοροῦν κεφάλαιον· οὐδὲν ἐμποδίζει μὲ τὸν σάκκον τοῦ χρήματος ν' ἀγοράσωμεν μίαν ἀγελάδα, ἣ ὅποια θὰ γεννήσῃ μόσχους

2) Ἡ γῆ ἀποδίδει ἐσοδείαν ὁρατὴν, τὴν ὅποιαν δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν ποσοτικῶς. Ὄταν ἰδιοκτήτης τις δίδῃ εἰς μίσθωσιν τὸν ἀγρόν του, γνωρίζει κατὰ προσέγγισιν πόσας λίτρας οἴνου ἢ σίτου, πόσους σάκκους πατατῶν ἢ καλάθους φρούτων θὰ παράγῃ οὗτος. Ἐν γνώσει τοῦ ποσοῦ τῶν ἐισοδημάτων τοῦ ἀγροῦ τούτου δύναται τις νὰ ἐκτιμήσῃ, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀκριβῶς, ἐὰν τὸ μέρος, τὸ ὅποιον θ' ἀναλογήσῃ εἰς τὸν κύριον, θὰ εἶναι δίκαιον ἢ ὑπερβολικόν, πρὸ πάντων δ' ὅταν τὸ μέρος τοῦτο δίδεται εἰς εἶδος. Ὄταν ὁμως τὸ δάνειον γίνῃ εἰς χρήμα οὐδὲν μέτρον ἔχομεν διὰ νὰ ὑπολογίσωμεν ποῖον πρέπει νὰ εἶναι τὸ ὄριον τοῦ τόκου, τουτέστιν ἡ ἀναλογία, ἐν σχέσει πρὸς τὸ κεφάλαιον, τοῦ ποσοῦ, τὸ ὅποιον ὁ ὀφειλέτης πρέπει νὰ πληρῶνῃ ἐτησίως. Θὰ εἶναι τοῦτο τὸ εἰκοστόν, ὅπερ κάμνει 5⁰/₁₀₀, ἢ τὸ εἰκοστὸν πέμπτον, ὅπερ κάμνει 4⁰/₁₀₀, ἢ τὸ τριακοστὸν τρίτον, ὅπερ κάμνει 3⁰/₁₀₀; Πῶς νὰ τὸ ἡξεύρωμεν; Παραδεχόμενοι ὅτι τὸ χρήμα ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τρόπον παραγωγικόν, τοῦτο ἴσως νὰ ἐγένετο μακράν, εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τοῦ κόσμου, πιθανῶς δὲ διὰ διαρκοῦς μεταβολῆς τῆς χρήσεως αὐτοῦ. Τότε πῶς θὰ προσδιορισθῇ τὸ ὄριον τοῦ τόκου; Μόνον συμφώνως μὲ τὸν νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, τουτέστιν ὁ τόκος θὰ δυνηθῇ ν' ἀνέλθῃ ἀπεριόριστος εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις, καθ' ὅς τὸ χρῆ-

μα θὰ εἶναι σπάνιον, οἱ δ' ἐπιζητοῦντες αὐτὸ πολλοί, τοῦθ' ὅπερ συμβαίνει πολὺ ἢ ὀλίγον εἰς ὅλους τοὺς τόπους. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους δυνατόν νὰ ἴδωμεν τὸ ὄριον τοῦ τόκου νὰ φθάσῃ εἰς φανταστικά ὕψη. *Ηἰο σύνηθες κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ παραδείγματι, ὅπου τὸ χρῆμα ἦτο σπάνιον, νὰ δίδεται 1^ο/ο μηνιαῖος τόκος ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου, ὃ ὁποῖος ἀνῆρχετο οὕτως εἰς 12^ο/ο κατ' ἔτος. Τὸ ἴδιον συμβαίνει σήμερον ἐν Ἀλγερίῳ διὰ τὰ πρὸς ἰθαγενεῖς δάνεια, ὥς καὶ εἰς τὰς νέας ἐν γένει χώρας. Εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ εἰς τὰς Βαλκανικὰς χώρας παρατηρήθη, διὰ δάνεια βραχυπρόθεσμα δηλαδή, ἡ πληρωμὴ τόκου 1^ο/ο καθ' ἡμέραν, ὅπερ σημαίνει 365^ο/ο ἐντὸς ἐνὸς ἔτους!

Οὕτω τὸ δανεῖζειν ἐπὶ τόκῳ προσέλαβε τὸ προσβλητικὸν ὄνομα τῆς τοκογλυφίας. Σημειώσατε ὅτι ἡ γαλλικὴ λέξις *usure* (τοκογλυφία) παράγεται ἀπὸ τὴν λατινικὴν *usura*, ἣτις σημαίνει ἀπλῶς χρῆσις. Ἡ μεταβολὴ τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως αὐτῆς, ἡ ἐτυμολογικὴ ἐξέλιξις αὐτῆς, μᾶς δεικνύει ἀκριβῶς ὅποια ὑπῆρξεν ἡ ἐξέλιξις αὐτοῦ τοῦτου τοῦ δανείου, περιπεσοῦντος ἀπὸ τῆς χρήσεως εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν, τὴν αἰσχροκέρδειαν. Τούτου ἔνεκεν ἀπητήθη ἡ ἐπέμβασις τοῦ νομοθέτου πρὸς κατάργησιν τῆς τοκογλυφίας καὶ καθορισμὸν τοῦ μεγίστου ὁρίου τοῦ τόκου, ὅπως διαρκοῦντος τοῦ πολέμου εἶδομεν τὸν καθορισμὸν ἐνὸς ἀνωτάτου ὁρίου τῶν τιμῶν τῶν τροφίμων. Τὸ ἀνώτατον ὅμως τοῦτο ὄριον ἐπὶ οὐδενὸς ἐπιστημονικοῦ δεδομένου ἐστηρίζετο.

3) Ἡ μᾶλλον χαρακτηριστικὴ διαφορὰ ἔγκειται εἰς τοῦτο ὅτι ἐν τῷ συμβολαίῳ τῆς μισθώσεως τῆς γῆς, ἢ ἐν τῷ συμβολαίῳ τῆς μισθώσεως γενικῶς, τὸ μισθωθὲν ἀντικείμενον παραμένει αὐτούσιον εἰς χεῖρας τοῦ χωρικοῦ ἢ τοῦ μισθωτοῦ. Ὡστε ὅταν θὰ ἐπέλθῃ ἡ λήξις τοῦ συμβολαίου, τὸ χειρότερον τὸ ὁποῖον δύναται νὰ συμβῇ εἰς τὸν μισθωτὴν εἶναι νὰ ἐξωσθῇ, ἀλλὰ δὲν θὰ δυσκολευθῇ ν' ἀποδώσῃ τὴν γῆν ἢ τὴν οἰκίαν, αἱ ὁποῖαι παραμένουν αὐτούσιαι. Ὁ ἰδιοκτήτης λαμβάνει αὐτὰς ὀπίσω καὶ τὸ πᾶν λήγει. Ὅταν ὅμως πρόκειται περὶ δανεισθέντος χρήματος, τότε τὸ πρᾶγμα εἶναι ἐντελῶς διαφορετικόν! Ὁ σάκος τοῦ χρήματος ἢ ἡ δέσμη τῶν χαρτονομισμάτων τῶν δανεισθέντων δὲν παραμένουν αὐτούσια εἰς χεῖρας τοῦ ὀφειλέτου. Οὐδεὶς ὑπῆρξε ποτὲ τόσον μωρὸς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ὥστε νὰ δανεισθῇ χρήματα χωρὶς νὰ τὰ ἐγγίση. Ὅταν δανεῖζονται οἱ ἄνθρωποι χρήματα, ἔχουν σκοπὸν ἢ νὰ δαπανήσουν αὐτὰ ἀπροσόδως—διὰ νὰ τὰ φάγουν, ὅπως λέγεται, καθὼς κάμνουν τὰ παιδιὰ τῶν «καλῶν οἰκογενειῶν» καὶ εἰς πολὺ μεγαλυτέραν κλίμακα τὰ Κράτη—ἢ νὰ δαπανήσουν αὐτὰ κατὰ τρόπον παραγωγικὸν διὰ τῆς δημιουργίας ἐπιχειρήσεων πλουτοπαραγωγικῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην περίπτωσιν τὸ δανεισθὲν χρήμα θὰ δαπανηθῇ πάντοτε, ὅταν δὲ θὰ φθάσῃ ἡ ἡμέρα τῆς πληρωμῆς δὲν θὰ ὑπάρχῃ πλέον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ὀφειλέτου οὐδὲ ἐν νόμισμα ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐδανείσθη. Ὅθεν δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ πληρώσῃ παρὰ ὑπὸ

τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ ἔχη ἐπανακτῆσει ἄλλην ποσότητα ἴσην πρὸς ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἔλαβε, τοῦθ' ὅπερ δὲν εἶναι πάντοτε εὐκόλον οὐδὲ πάντοτε πραγματοποιήσιμον. Ἐὰν δὲ ὁ δανεισθεὶς δὲν ἐπέτυχε νὰ ἐπανακτῇ τὴν ποσότητα, τὴν ὁποίαν ἐδανείσθη, τότε τί συμβαίνει; Καθίσταται, ὅπως λέγεται, ὀφειλέτης ἀφερέγγυος, ἐὰν δὲ εἶναι ἐμπορευόμενος κηρύσσεται εἰς πτώχευσιν. Ἀτιμάζεται ἐμπορικῶς ἢ τοῦλάχιστον χάνει πᾶν ἔχνος πίστεως καὶ τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν του. Τοῦτο δ' εἶναι μικρὸν πρᾶγμα ἀπέναντι τῆς τύχης, ἣ ὁποία ἐπεφυλάσσετο παλαιότερον εἰς τὸν ἀφερέγγυον ὀφειλέτην! Εἶναι τι τραγικὸν τὸ δρᾶμα τῶν ὀφειλετῶν, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ πληρώσουν ἐμπροσθέμως. Ἡ ἱστορία ὅλων τῶν λαῶν εἶναι πλήρης τοῦ δράματος τούτου. Ὁ Σαίκσπηρ τὸ ἀπεικόνισεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Σάυλοκ τῆς τραγωδίας του «Ὁ Ἐμπορος τῆς Βενετίας». Ὁ ἔμπορος οὗτος κατὰ τὴν λῆξιν τῆς ὀφειλῆς του ἔπρεπε τὸν Σάυλοκ νὰ πληρώσῃ, ἔλλείπει χρημάτων, μὲ μίαν λίτραν τῆς σαρκὸς του. Ὁ ἄγριος οὗτος τρόπος πληρωμῆς δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς γέννημα τῆς φαντασίας τοῦ ποιητοῦ. Εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὸ κείμενον ἐνὸς νόμου—τοῦ μᾶλλον περιφήμου ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους μετὰ τὸν Δεκάλογον τοῦ Μωϋσέως—τῆς Δωδεκαδέλτου, ἄρθρον, καθ' ὃ, ἐὰν κατὰ τὴν λῆξιν ἐνὸς δανείου ὁ ὀφειλέτης ἀδυνατῇ νὰ πληρώσῃ, πρέπει τὸ σῶμά του νὰ διαμελισθῇ εἰς τεμάχια ἴσα πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν δανειστῶν. Πολλοὶ νομικοὶ πιστεύουν ὅτι ἡ ἀπειλή

αὕτη δὲν ἐξετελέσθη ποτέ. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι, ἐὰν ὁ ὀφειλέτης δὲν διεμελίζετο, ὑπεβάλλετο εἰς δουλείαν. Τοῦτο ἦτο νόμος γενικός. Εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς ἀρχαιότητος ὁ ὀφειλέτης περιήρχετο εἰς κατὰστασιν δουλείας καὶ ὥφειλε νὰ δουλεύῃ διὰ λογαριασμὸν τοῦ δανειστοῦ μέχρις ἐξοφλήσεως τοῦ χρέους. Τὰ ὑπόγεια τῶν οἰκιῶν τῶν πατρικίων τῆς Ῥώμης — ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ὠνόμαζον *ergastula* (ἐργαστήρια, ἀλλὰ μᾶλλον εἰρκτάς) — ἦσαν πλήρη ὀφειλετῶν ἀφερεγγύων, οἱ ὅποιοι εἰργάζοντο διὰ τὸν κύριον μέχρις οὗ δυνηθῶσι νὰ πληρώσουν τὰ χρέη των· τοῦτο ὅμως δὲν κατώρθουν ποτέ. Ἀκόμη δὲ βραδύτερον, καὶ ὅταν αἱ συνήθειαι αὐταὶ κατηγορήθησαν, τὰ ἥθη παρεμειναν πολὺ σκληρὰ διὰ τοὺς ἀφερεγγύους ὀφειλέτας.

Ὅσοι ἀνέγνωσαν τὸ μυθιστόρημα «Ἡ μικρὰ Ντόρριτ» τοῦ Δίκενς γνωρίζουν ὅτι εἶναι ἡ ἱστορία πτωχοῦ ὀφειλέτου ἀφερεγγύου, ὅστις διέρχεται ὅλην τὴν ζωὴν του — ἢ τουλάχιστον τριάνοντα ἔτη τῆς ζωῆς του — διὰ χρέη ἐν τῇ φυλακῇ, ὅπου ἐνέκλειον τοὺς τοιοῦτους ὀφειλέτας, μέχρις οὗ δυνηθοῦν νὰ εὔρουν τὰ μέσα νὰ πληρώσουν· ἐπειδὴ δὲ κατὰ γενικὸν κανόνα δὲν εὗρισκοντο εἰς τὰς φυλακὰς τὰ μέσα πρὸς πορισμὸν χρημάτων, πολλοὶ ἔμενον ἐν αὐταῖς καθ' ὅλην τὴν ζωὴν των καὶ μάλιστα ἀπέθνησκον ἐν αὐταῖς. Λοιπὸν ἡ φυλάκισις διὰ χρέη, ὁ σωματικὸς ἐξαναγκασμός, ὅπως τὴν ἀπεκάλουν, δὲν ἔπαυσε παρὰ μόνον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Γνωρίζετε πότε κατηγορήθη ἐν Γαλλίᾳ; Μόλις τῷ 1867! Ὅταν δὲ σκέ-

πτεταί τις τὰ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι εἰς ὅλον τὸν κόσμον, μὴ δυνηθέντες νὰ πληρώσουν τὰ χρέη των, ὑπέφεραν ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἐδώσαμεν ἄμυδρὰν μόνον ιδέαν ἀνωτέρω, ἀντιλαμβάνεται τὴν κραυγὴν τῆς ὀργῆς, ἣ ὁποία ἀπηχεῖ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων· δὲν εἶναι αὕτη μόνον κατακραυγὴ τῶν ὀφειλετῶν κατὰ τῶν δανειστῶν, ἀλλὰ καὶ διαμαρτυρία ὅλων ἐκείνων τῶν διαπρεπεστάτων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ νομοθετῶν, ὅπως ὁ Μωϋσῆς, ὅστις εἰς τοὺς νόμους του εἶπεν εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας: «Θὰ δανείσῃς ἐπὶ τόκῳ εἰς τὸν ξένον, οὐδέποτε ὅμως εἰς τὸν ἀδελφόν σου», καὶ φιλοσόφων, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης, οὗτινος ἀνεφέραμεν πρὸ μικροῦ τὴν εἰρωνικὴν φράσιν, καὶ Ῥωμαίων σκληρῶν, ὡς ὁ γηραιὸς Κάτων, ὅστις ἔλεγε: «Τί εἶναι δανεῖζειν ἐπὶ τόκῳ; εἶναι τὸ ἴδιον ὡς νὰ ἐρωτᾷ τις: Τί σημαίνει δολοφονεῖν!» Ἐπειτα ὁμοίαν γνώμην ἐδήλωσε καὶ ἅπανα ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία διὰ τοῦ στόματος τῶν Πατέρων αὐτῆς, ὅπως καὶ διὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Ἐν τούτοις εἴμεθα εὐτυχεῖς νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ζήτημα ἔχασε πολὺ ἐκ τῆς ὀξύτητός του, ἀκριβῶς ὅπως τὸ ζήτημα τῆς μισθώσεως τῶν γαιῶν. Ἀφοῦ ἐγέμισε διὰ τοῦ θορύβου τοῦ αἰῶνος ὀλοκλήρους ἐπῆλθεν ἡ σιωπή.

Εἶναι ἀληθὲς κατὰ τὸ 1849—εἶναι τώρα περισσότερα τῶν ἑβδομήκοντα ἐτῶν—ὁ Μπαστιά ἔγραφεν ἀκόμη τὰς λέξεις ταύτας: «Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δὲν δύναται, ἐξαιρέσει θρησκευτικῶν προβλημάτων ν’

ἀσχοληθῇ εἰς ἄλλο ζήτημα πλέον σοβαρὸν παρὰ τὸ τῆς νομιμότητος τοῦ τόκου». Σήμερον ὁμως τὸ πρόβλημα τοῦ τόκου συγκινεῖ ὀλιγώτερον τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἀπὸ τὰ θρησκευτικὰ ἀκόμη προβλήματα. Οὐ μόνον δὲν ἀκούονται ἀναθέματα κατὰ τῶν ἐντόκων δανείων, ἀλλὰ τοῦναντίον δὲν ἀκούομεν παρὰ παροτρύνσεις πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, νὰ δανείζουν. Χθὲς ἀκόμη οἱ τοῖχοι τῶν Παρισίων ἦσαν γεμάτοι ἀπὸ εἰδοποιήσεις, αἱ ὁποῖαι παρώτρυνον τοὺς πολίτας νὰ δανείσουν εἰς τὸ Κράτος. Ἀνεγίνωσκέ τις: «Φέρετε, φέρετε τὸ χρῆμά σας! τόκος 6% ! 50% βεβαία ὑπερτίμησις! Τοῦτο ἀπαιτεῖ τὸ πατριωτικὸν καθήκον».

Δὲν παροτρύνουν δὲ τὸν λαὸν νὰ δανείσῃ μόνον εἰς τὸ Κράτος. Αἱ συνεργατικαὶ ἐταιρεῖαι, οὔσαι θεσμοὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἤδη σοσιαλιστικοί, συνάπτουν ἐπίσης δάνεια. Ὑπischνοῦνται ἐπίσης 6% εἰς πάντας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ δώσουν τὸ χρῆμά των εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἀλληλεγγύης, τῆς συναδελφότητος, παρ' ὀλίγον νὰ εἴπωμεν: εἰς τὸ ἔργον τοῦ καλοῦ σοσιαλισμοῦ!

Ὑπάρχει ἄρα κάτι τι τὸ μεταβεβλημένον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἐντόκου δανείου; Τί εἶναι τοῦτο; Τί συνετέλεσεν, ὥστε τὸ ζήτημα τοῦτο, τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορία εἶναι τὸ προμνημονευθὲν μακρὸν μαρτυρολόγιον, νὰ καταστῇ σήμερον πρᾶγμα παραδεκτόν; Ὑπάρχουν δύο λόγοι, οἱ ὁποῖοι ἐξηγοῦν τὴν μεταβολὴν ταύτην, εἰς θεωρητικὸς καὶ ἕτερος πραγματικὸς.

Ὁ λόγος ὁ θεωρητικὸς εἶναι ὅτι σήμερον αὐτοὶ οὗτοι οἱ σοσιαλισταὶ κατενόησαν ἐπὶ τέλους ὅτι τὸ ἐν-

τοκον δάνειον ἦτο κατ' ἀνάγκην συνδεδεμένον με τὴν προσωπικὴν ιδιοκτησίαν καὶ ὅτι εἶναι ἀνόητον, ἐφ' ὅσον ἡ ιδιοκτησία αὕτη ἐξακολουθεῖ ν' ἀναγνωρίζεται, νὰ ὑποθέτουν ὅτι τὸ δάνειον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παρέχεται δωρεάν. Καὶὰ συνέπειαν τὸ ζήτημα δὲν τίθεται πλέον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου τῆς νομιμότητος τοῦ τόκου, ἀλλὰ τίθεται μᾶλλον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς νομιμότητος τῆς κυριότητος τοῦ κεφαλαίου, εἰς τρόπον ὥστε ἡ συζήτησις ἐξετοπίσθη. Ἐὰν ἡ πρώτη ἐξηφανίσθη, ἡ ἐτέρα παραμένει· θὰ τὴν ἐπανεύρωμεν περαιτέρω.

Ὑπάρχει ὅμως καὶ πραγματικός τις λόγος, ὁ ὁποῖος ἐξηγεῖ τὴν μεταβολὴν αὐτὴν· εἶναι ἡ ἀντιστροφὴ τῆς καταστάσεως δανειστῶν καὶ ὀφειλετῶν. Καθ' ὅλον τὸ παρελθὸν ὁ μὲν πιστωτής, τουτέστιν ὁ δανειστής, ἦτο ὁ ἰσχυρός, ὁ δὲ ὀφειλέτης, τουτέστιν ὁ δανειζόμενος, ἦτο ὁ ἀσθενής. Ὁ μὲν ἦτο ὁ πλούσιος, ὁ ἰσχυρός, ὁ πατρίκιος, ὁ ἄλλος ἦτο ὁ ἔχων τὰς ἀνάγκας, ὁ προλετᾶριος. Σήμερον δὲν εἶναι πλέον τὸ ἴδιον. Διότι ποῖοι εἶναι σήμερον οἱ μεγαλύτεροι ὀφειλέται, οἱ μεγαλύτεροι δανειζόμενοι; Εἶναι τὰ Κράτη κατὰ πρῶτον, ἔπειτα αἱ μεγάλαι Τράπεζαι, αἱ μεγάλαι Ἑταιρεῖαι. Ποῖοι δ' εἶναι οἱ δανεῖζοντες; Εἶμαι ἐγὼ καὶ εἶσαι σύ, συχνὰ δ' εἶναι ἄνθρωποι πολὺ μικροί, οἵτινες οἰκονομήσαντες ὀλίγον χρῆμα συνεισφέρουν αὐτὸ εἰς ἐπιχειρήσεις, ὧν τὰ ὀνόματα ἀνέγνωσαν εἰς τὰς ἐφημερίδας. Διὰ τί θὰ ἠθέλατε νὰ διατεθῶμεν σήμερον εὐμενέστερον διὰ τὴν τύχην τῶν δανειζομένων; Θὰ ἠθέλατε νὰ ἐκστρατεύσωμεν, ὅπως οἱ Πατέρες τῆς Ἐκ-

κλησίας καὶ ὅπως ὁ Proudhon, διὰ τὸ ζητήσωμεν τὴν δωρεάν παροχὴν πιστώσεων εἰς ὄφελος τῆς Τραπεζῆς τῆς Γαλλίας ἢ τῆς Ἑταιρείας τοῦ Σουὲξ ἢ τῆς Royal Dutch ;

Ἐὰν μᾶς ἐξητεῖτο τοῦλάχιστον, ὅταν πρόκειται περὶ δανείου πρὸς τὸ Κράτος, νὰ δανείσωμεν δωρεάν, διότι τόσοι ἄλλοι διαρκούντος τοῦ πολέμου ἔδωσαν μάλιστα τὸ αἷμά των καὶ τὴν ζωὴν των δωρεάν, τοῦτο θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ θεωρεῖται ἐν τούτοις συνετώτερον νὰ μὴ τολμήσουν τοιοῦτόν τι. Ἀλλὰ νὰ μᾶς ζητήσουν νὰ δανείσωμεν δωρεάν εἰς τὰς ἑταιρείας σιδροδρόμων ἢ μεταλλείων, ἑταιρείας βιομηχανικὰς, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἐπιτρέψωμεν εἰς αὐτὰς νὰ διανεύουν μεγαλύτερα μερίσματα καὶ ν' ἀναβιάσουν τὴν τιμὴν τῶν μετοχῶν των εἰς τὸ χρηματιστήριον, τοῦτο θὰ ἦτο κωμικώτατον. Ἐν τούτῳ εὐρίσκεται παράδειγμα ζωντανὸν τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα ἐξελίσσονται ἐν τῇ διαδρομῇ τῆς ἱστορίας.

Τὸ ἐνοίκιον. Ἀλλ' ἐὰν τὸ ζήτημα τῆς μισθώσεως τῆς γῆς καὶ τὸ τοῦ τόκου κατέστησαν ἡπιώτερα, ὑπάρχει ὅμως τρίτον, ὅπως συγγενές, τὸ ὁποῖον ἐγένετο πολὺ ὀξύτερον παρ' ὅσον ὑπῆρξε ποτέ. Εἶναι τὸ τοῦ μισθώματος τῶν οἰκιῶν. Ἴδου κατ' ἀντίθετον λόγον παράδειγμα περίεργον ἑνὸς ζητήματος, ὅπερ δὲν ὑφίστατο ἄλλοτε, τίθεται δὲ σήμερον κατὰ τρόπον δεινῶς σοβαρόν. Συνεπεία τῆς δημιουργίας μεγάλων ἁστικῶν κέντρων αἱ οἰκίαι κατέστησαν μονοπώλιον,

ἐν ᾧ τὰ κεφάλαια ἔπαισαν νὰ εἶναι τοιοῦτον, κατ' ἀκολουθίαν δέ, ὅπως ἄλλοτε διὰ τὸ χρῆμα, τὸ μίσθωμα τῶν οἰκῶν καθίσταται «τοκογλυφικόν» εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε διερωτᾶται τις, ἂν δὲν θὰ ἔπαυε νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ ὁ νόμος τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου, τὸν ὁποῖον κατήργησαν πρὸ μικροῦ διὰ τὴν μίσθωσιν τοῦ χρήματος.

Τοιοῦτον ὅμως μέτρον δὲν θὰ ἦτο ἀποτελεσματικώτερον τῶν νόμων κατὰ τῆς τοκογλυφίας. Ἀντιθέτως θὰ ἐπεδείκνυε τὸ κακὸν διὰ τῆς ἀποθαρρύνσεως τῆς οἰκοδομήσεως οἰκῶν πρὸς μίσθωσιν, οἰκῶν εἰσοδήματος. Θὰ ἔθετε πάντας ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἔχουν οἰκίας, εἰς τὴν δυσάρεστον θέσιν νὰ κτίσουν τσιμαῖας, ἕκαστος τὴν ἰδικήν του, ἐὰν θέλουν νὰ στεγασθοῦν, ὅπερ θὰ ἦτο ἀκόμη περισσότερον δαπανηρόν.

Δὲν βλέπω παρὰ μόνον δύο λύσεις εἰς τὸ ζήτημα τῆς μισθώσεως. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ ἐλάττωσις τοῦ πληθυσμοῦ τοῦλάχιστον τῶν πώλεων (πρᾶγμα σχεδὲν ἀπίθανον, καὶ μάλιστα ἐν Γαλλίᾳ), ἐλάττωσις, ἣτις κατὰ τὸν νόμον τῆς ζητήσεως καὶ τῆς προσφορᾶς θὰ ἐπέδρα καὶ θὰ ἐπέφερε τὴν πτώσιν τῶν ἐνοικίων. Ἡ δευτέρα εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς βιομηχανίας ἀνακάλυψις μεθόδων οἰκοδομήσεως ὅλως διαφορετικῶν τῶν ἐν χρήσει μέχρι σήμερον, τουτέστιν νὰ εὑρεθῇ τὸ μέσον νὰ κατασκευάζουν οἰκίας διὰ τῆς «κατὰ τύπους παραγωγῆς» (standardisation), ὅπως τὰ ποδήλατα καὶ τὰ ὥρολόγια. Καὶ παρ' ὅλα ταῦτα εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐφεξῆς οὐχὶ τὸ ἔβδομον τοῦ προϋπολογισμοῦ ἡμῶν, ὅπερ ἔθεωρεῖτο

ὡς ἡ κανονικὴ ἀναλογία, ἀλλὰ τὸ τέταρτον ἢ τὸ τρίτον αὐτοῦ πρέπει νὰ διατίθεται διὰ τὴν κατοικίαν μας.

Ὁ εἰσοδηματίας. Τὸ διπλοῦν προσὸν τῆς ἰδιοκτησίας, ὅπερ ἐξητάσαμεν πρὸ μικροῦ, μίσθωσις καὶ δάνειον, ἔχει ἐτακολούθημά τι ἀμετρήτου σημασίας, ταύτην ὅτι ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην νὰ ζῇ ἐκ τοῦ εἰσοδήματος τῶν γαιῶν καὶ τῶν κεφαλαίων αὐτοῦ χωρὶς νὰ ἐργάζεται, κατὰ τὸ λεγόμενον, ὡς εἰσοδηματίας. Ἀλλὰ εἰσοδηματίας, ὀκνηρός, παράσιτος, εἶναι τρεῖς ἰδιότητες, ἀπὸ τῆς μιᾶς τῶν ὁποίων εἰς τὴν ἄλλην ἢ μετάπτωσις εἶναι εὐχερής, δύναται δὲ συνεπῶς πᾶς τις νὰ σκεφθῇ, ἂν οἱ σοσιαλισταὶ παρέλειψαν νὰ καταγγείλουν τοῦτο ὡς τὴν καταδίκην τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας.

Ὁ εἰσοδηματίας δύναται νὰ εἴπῃ πρὸς ὑπεράσπισιν ἑαυτοῦ ὅτι ὑπῆρξε, πάντοτε, ἀπαραίτητος εἰς ὅλας τὰς κοινωνίας ἀριθμὸς τις ἀνθρώπων ἐχόντων ἀρκετὴν ἄνεσιν, ἀκριβῶς διὰ νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι ὡς ἐκ τῆς θέσεώς ταύτης ἀπὸ τὰς φροντίδας τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, ὥστε ν' ἀφιερώσουν ἐλευθέρως τὸν χρόνον αὐτῶν εἰς ἀσχολίας ἄνευ συμφέροντος ὕλικου καὶ εἰς ἔργα μὴ προσοδοφόρα, οἷα ἡ καλλιέργεια τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἀσκησις τῆς φιλανθρωπίας, τὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα τῆς Κυβερνήσεως, τὰ ὁποῖα μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων ἦσαν ἄμισθα.

Δύναται τις νὰ διερωτηθῇ, ἂν ποτε οἱ πολιτισμοί, τοὺς ὁποίους ἐκληρονομήσαμεν, καὶ ὅλη ἡ ἀνθρωπότης αὐτῶν, οἱ πολιτισμοί, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἔκαμαν πνευμα-

τικῶς ὅ,τι εἴμεθα, οἱ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης ἢ καὶ ὁ ἐγγύτερον πρὸς ἡμᾶς πολιτισμὸς μιᾶς ἀριστοκρατίας, ὥς ὁ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς γαλλικῆς αὐτοκρατορίας, θὰ ἠδύναντο νὰ ἀνατείλουν εἰς τὸν κόσμον, εἰὰν δὲν θὰ εἶχε σχηματισθῇ μία τάξις ἀνθρώπων ἀπολαύουσα τοῦ θαυμασίου τούτου προνομίου τῆς ἀνέσεως. Δὲν λέγομεν βέβαια ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνθρωποι προῆλθον ἀποκλειστικῶς οὐδὲ κυρίως ἐκ τῆς τάξεως τῶν εἰσοδηματιῶν, καὶ ἂν ἀκόμη λάβωμεν τὴν λέξιν αὐτὴν ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐννοίᾳ τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ἀσσιῶν. Ἀλλ' ἐν τούτοις εἰς τοὺς κοινωνικοὺς τούτους κύκλους εὗρον οὗτοι συνηθέστατα προστάτας ἢ πελάτας ἢ ἔστω μόνον ἀναγνώστας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, εἰὰν οὕτω συνέβη, συνέβη ἐπειδὴ ἡ ἐκπαίδευσις καὶ ἡ ἄνεσις ὑπῆρξαν τὸ προνόμιον μικροῦ τινος ἀριθμοῦ. Καθ' ὅσον δὲ τ' ἀγαθὰ ταῦτα περιέρχονται μᾶλλον εἰς ὅλους, τὸ κοινωνικὸν λειτούργημα τοῦ εἰσοδηματίου μειοῦται καὶ μεταβάλλεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς παρρασιτισμόν. Ἐκτοτε θὰ εἶναι καταδικασμένον εἰς ἔξαφανισμόν.

Ἐν τῇ μεταπολεμικῇ κοινωνίᾳ ὅλος ὁ κόσμος θὰ εἶναι περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον εἰσοδηματίας—σκεφθῆτε μόνον τὸς χιλιάδας δισεκατομμυρίων τῶν τοκοφόρων δανείων, ἅτινα τὰ Κράτη ἐξέδωκαν ἤδη ἢ θὰ ἐκδώσουν!—ἀλλὰ δὲν θὰ ὑπάρξουν πλέον ἄνθρωποι, ἢ μόνον πολὺ ὀλίγοι, οἵτινες θὰ δυνηθοῦν νὰ ζήσουν ἐκ τῶν τόκων καὶ μόνων τῆς περιουσίας των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ἡ ἐργασία καὶ τὸ κέρδος.

Ἐξηγήσαμεν ἤδη τρεῖς διαφόρους τρόπους, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ τὴν περιουσίαν των: πρῶτον μεταχειριζόμενος αὐτὴν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του, τουτέστιν καταναλίσκων αὐτήν, δεύτερον μεταβιβάζων αὐτήν εἰς ἄλλον διὰ δωρεᾶς, κληροδοτήματος ἢ πωλήσεως, καὶ τρίτον παραχωρῶν μόνον τὴν χρῆσιν αὐτῆς προσκαίρως, ὅπερ σημαίνει ἐνοικιάζων ἢ δανείζων αὐτήν. Μένει ἀκόμη τελευταῖος τις τρόπος χρησιμοποίησεως, ὁ σπουδαιότατος ὅλων ὥς ἐκ τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ἐν τούτοις, κατὰ περιεργον συγκυρίαν, δὲν ἔλαβεν ὄνομα εἰδικὸν ἐν τῷ οἰκονομικῷ λεξιλογίῳ, τουτέστιν ἡ ἐκμετάλλευσις αὐτῆς.

Αὕτη συνίσταται εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ κεκτημένου πράγματος πρὸς παραγωγὴν νέου πλούτου, πρὸς καρποφορίαν. Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ μικροῦ κήπου τῆς οἰκίας, οὐχὶ πλέον ἵνα ὁσφραίνεται ἐν αὐτῷ ῥόδα καὶ ἵνα ἀναπαύεται μετὰ μεσημβρίαν ὁ ἰδιοκτήτης, ἀλλ' ὥς κήπου λαχανικῶν ἢ δένδρων καρποφόρων. Ἡ χρῆσις ἐκείνης τῆς λέμβου τοῦ Ῥοβινσῶνος οὐχὶ διὰ νὰ περιφέρεται εἰς τὴν θάλασσαν ἢ νὰ

διαφύγη κατά τὴν κατάλληλον στιγμήν ἐκ τῆς νήσου, ἀλλὰ διὰ τὴν ψαρεύη καὶ ἀποκομίσῃ ἐκάστην ἡμέραν ἰχθύς. Ἐὰν δὲ πρόκειται περὶ τοῦ πλούτου ὑπὸ τὴν κοινήν αὐτοῦ μορφήν, τοῦ χρήματος, τὴν μεταχειρίζεται αὐτὸ οὐχὶ διὰ τὸ τὸ δαπανήσῃ, τὴν τὸ «φάγῃ», ὅπως λέγεται κοινῶς, ἀλλὰ τὴν τὸ τοποθετήσῃ εἰς ἐπικερδῆ ἐπιχειρήσιν.

Λοιπὸν, κάθε φορὰν, καθ' ἣν οἶονδὴποτε ἀγαθὸν χρησιμοποιεῖται εἰς τὸ τὴν παραγάγῃ ἄλλα πλούτη, τὸ ὀνομάζουσιν «κεφάλαιον». Γενικῶς δὲ τὸ κεφάλαιον δὲν δύναται τὴν παραγάγῃ ἄλλα πλούτη εἰμὴ καθ' ὅσον γοιμοποιεῖται διὰ τῆς ἐργασίας.

Ὑπάρχουσιν ἐν ταύτοις περιπτώσεις τινές, καθ' ἃς τὸ κεφάλαιον δύναται τὴν παραγάγῃ διὰ μόνης τῆς ἐπιδράσεως τῆς φύσεως, ὅπως π. χ. τὸ αὐγόν, τὸ ὁποῖον τίθεται ὑπὸ τὴν κλῶσαν διὰ τὴν παραγάγῃ νεοσσούς, ἀντὶ τὴν χρησιμοποιηθῇ διὰ μίαν ὁμελέτην, ἢ τὸ βαρέλι μὲ οἶνὸν πνευμα, τὸ ὁποῖον φυλάσσεται ἐντὸς τῆς οἶναποθήκης ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη, ἵνα σὺν τῷ χρόνῳ ὠριμάσῃ καὶ ζυμωθῇ εἰς κονιάκ. Καὶ ἐὰν μάλιστα ἀποβλέψωμεν μόνον εἰς τὴν χρησιμότητα ἢ εἰς τὴν ποιότητα τῶν πραγμάτων, δυνάμεθα τὴν εἰπῶμεν ὅτι εἰς ὅλα τὰ προϋόντα ἢ μερὶς τῆς φύσεως εἶναι ἀπείρως μεγάλη. Ἐὰν ὅμως ἀποβλέψωμεν μόνον εἰς τὴν ἀξίαν, εἰς τὸ τίμημα, ἢ συμβολὴ τῆς φύσεως ἐξαφανίζεται ἀπέναντι τῆς συμβολῆς τῆς ἐργασίας.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἡ παραγωγή συντελεῖται διὰ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας τοῦ ἰδιοκτήτου, εἴτε πρόκειται

περὶ τοῦ καλλιεργουμένου ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ ἀγροῦ εἴτε πρόκειται περὶ τῆς λέμβου τῆς χρησιμοποιουμένης ὑπὸ τοῦ ἀλιέως, οὐδεὶς σχεδὸν σοσιαλιστῆς εὐρίσκειται, ὁ ὅποιος νὰ διεμαρτυρήθῃ ἐναντίον τῆς τοιούτης χρήσεως τοῦ πλούτου. Συμβαίνει μόνον τοῦτο ὅτι ἀφ' ἧς τὸ κεκτημένον ἀγαθὸν λαμβάνει ὠρισμένας διαστάσεις ὑπερβαινούσας τὰ ὅρια, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἡ ἀτομικὴ ἐργασία δύναται ν' ἀσκηθῇ ἐπωφελῶς, τότε πλέον ὁ ἰδιοκτῆτης εἶναι ὑπόχρεως νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ τρίτου. Ἐὰν ὁ κῆπος εἶναι πολὺ μεγάλος, ὥστε εἰς ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νὰ τὸν καλλιεργήσῃ, θὰ ὑποχρεωθῇ ὁ ἰδιοκτῆτης νὰ προσλάβῃ ἐργάτην διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ. Ἐὰν ἡ λέμβος τοῦ Ῥοβινσῶνος εἶναι πολὺ μεγάλη, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ τὴν ὀδηγήσῃ μόνος, θὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Παρασκευᾶ, καὶ ὅταν ὁ ἴδιος κρατῇ τὸ πηδάλιον, ὁ ἄλλος θὰ ὀρίπῃ τὸ δίκτυον.

Δὲν εἶναι δυνατόν εἰς τὸ ἀτομον, ὅσον καὶ ἂν εἶναι δραστήριον, νὰ χρησιμοποιήσῃ διὰ τῆς ἀτομικῆς του ἐργασίας πλοῦτον οἷονδῆποτε πέραν ὠρισμένων ὁρίων, καὶ τὰ ὅρια ταῦτα εἶναι πολὺ ὀλίγον ἐκτεταμένα. Ἐὰν εἰς ἓνα ἕξ ἡμῶν ὑπαισχνοῦντο ἓν ἑκατομύριον ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ τὸ κατὰστίσῃ προσποδοφόρον μόνον διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐργασίας καὶ χωρὶς νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν βοήθειαν ἄλλου τινός, θὰ ἐπρεπε νὰ τὸ ἀποκρούσῃ, διότι θὰ ἦτο τοῦτο ἀπελύτως ἀδύνατον. Νὰ τὸ δαπανήσῃ, μάλιστα, ἂν καὶ πρὸς τοῦτο εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ συνδῆκός εἴναι, ἀλλὰ νὰ τὸ κατα-

στήση προσοδοφόρον, ὅχι! Ὁ ιδιοκτήτης λοιπὸν τοῦ κεφαλαίου εἶναι ὑπόχρεως νὰ προσλάβῃ τινὰ διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ, ἕνα ἐργάτην, ὅπως λέγουν, καὶ φυσικά, οὗτος δὲν θὰ προσφέρῃ τὴν ἐργασίαν του δωρεάν. Ὁ ιδιοκτήτης θὰ ὀφείλῃ νὰ τοῦ πληρώσῃ ἀποζημιώσεις τινα, ἡ ὁποία εἶναι μέρος τοῦ προϊόντος τῆς γῆς ἢ τῆς ἀλieiάς ἢ τὸ ἰσότιμον τούτου ὑπολογιζόμενον εἰς χρῆμα καὶ καταβαλλόμενον προκαταβολικῶς, ὅπερ εὐκολύνει τὸν ἐργάτην. Ἡ πληρωμὴ αὕτη, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ ἡ τιμὴ τοῦ ἐνοικίου τοῦ κεφαλαίου, ὀνομάζεται μισθὸς καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τὸν λαμβάνει καλεῖται μισθωτός. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις τὸν πληρώνει, τὸν ιδιοκτήτην, ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ ιδιότητι αὐτοῦ λαμβάνει τὸ ὄνομα τοῦ «ἐργοδότου».

Ἡ ἐργασία. Ὁ τρόπος λοιπὸν οὗτος τῆς χρησιμοποιοῦσας τοῦ κεφαλαίου, ὅστις ὀνομάσθη μίσθωσις τῆς ἐργασίας, ἔχει πολλὰς συνεπείας, πολὺ μεγαλυτέρας ἀπὸ οἷονδήποτε ἄλλον τρόπον χρησιμοποίησεως αὐτοῦ ἐκ τῶν ἤδη ἐκτεθέντων. Ὅχι βέβαια διότι δὲν ἐμφανίζεται καὶ αὐτὸς ὅπως οἱ λοιποὶ μὲ πολλὰ πλεονεκτήματα καὶ διὰ τὰ δύο συμβαλλόμενα μέρη. Διότι εἰς μὲν τὸν ιδιοκτήτην ἐπιτρέπει νὰ χρησιμοποίησῃ ἕνα πλοῦτον, τὸν ὁποῖον διαφορετικὰ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ μεταβιβάσῃ εἰς χεῖρας τρίτου παρὰ δι' ἀπολλοτριώσεως ἢ διὰ δανείου, παραιτούμενος οὕτως εἰπεῖν αὐτοῦ κατὰ τινα τρόπον, εἰς δὲ τὸν ἐργάτην διὰ τοῦ ἡμερομισθίου ἢ τοῦ ἐβδομαδιαίου μισθοῦ χορηγεῖ σταθερόν τι εἰσόδημα, χωρὶς νὰ ὑποχρεοῦται οὐ-

τος νὰ λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς δημιουργίας, χω-
ρὶς νὰ ἔχῃ τὸν κόπον νὰ διευθύνῃ ἢ νὰ φέρῃ τὰς
φροντίδας καὶ τοὺς κινδύνους τοὺς συναφεῖς μὲ πᾶσαν
ἐπιχείρησιν. Πῶς λοιπὸν συνέβη, ὥστε τρόπος τις
χρησιμοποίησεως τοῦ κεφαλαίου τόσον ἀβλαβῆς κατὰ
τὰ φαινόμενα, μάλιστα δὲ τόσον ἀδελφικὸς ἐν τῇ κα-
ταγωγῇ του, νὰ γεννήσῃ τὸν σοσιαλισμόν, τὸν ἀγῶνα
τῶν τάξεων, τὴν κοινωνικὴν ἐπανάστασιν, καὶ ν' ἀνοί-
ξῃ τὴν κιβωτὸν τῆς Πανδώρας μὲ ὅλας τὰς κοινωνι-
κὰς πληγὰς; Ἴδου λοιπὸν τρίτος οἰκονομικὸς θεσμός,
ὁ ὁποῖος, ἐν ᾧ ἐν τῇ καταγωγῇ του φαίνεται εὐεργε-
τικὸς, καταντιᾷ αἰτίος ἀταξίας ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Θὰ ἔ-
λεγέ τις, ἀληθῶς, ὅτι εἶναι σατανικόν τι πνεῦμα, ὅπερ
ἀπασχολεῖται εἰς τὸ νὰ μεταβάλλῃ τὰ ζητήματα ταῦτα
εἰς καρποὺς δηλητηριώδεις, ὁμοίους μ' ἐκείνους, οἱ
ὁποῖοι παρήγοντο ἐπὶ τοῦ δένδρου τῆς Γνώσεως εἰς
τὸν κῆπον τῆς Ἑδέμ.

Ἡ ἐξήγησις εἶναι ὅτι τὸ συμβόλαιον τῆς ἐργασίας
μεταξὺ ἐνὸς κεφαλαιούχου καὶ ἐνὸς ἐργάτου δὲν ἐπραγ-
ματοποιήθη ποτὲ ὑπὸ τὴν ἰδανικὴν μορφήν τῆς ἀμει-
βαίας βοηθείας.

Τί πράγματι συνέβη; Πρὸ τῆς διαμορφώσεως τῆς
προσωπικῆς ιδιοκτησίας, ἐφ' ὅσον χρόνον οἱ ἄνθρωποι
ἔζων ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας, περὶ
ἧς εἵχομεν ἤδη τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλήσωμεν, ἐν τῇ
πατριαρχικῇ οἰκογενείᾳ ἐπὶ παραδείγματι, ὁ μισθωτὸς
ἐργάτης δὲν ὑφίστατο· δὲν ἦτο ἀναγκαῖος, διότι ὁ ἀ-
ρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἐξεμεταλλεύετο καὶ καθίστα

παραγωγὸν τὸν ἀγρόν του καὶ τὰ πρόβατά του διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐργασίας καὶ τῆς ἐργασίης τῶν οἰκείων του, τῆς γυναικὸς του ἐν πρώτοις, ἣ ὁποία ἦτο ἂν μὴ ἡ πρώτη μισθωτή, τοῦλάχιστον ἡ πρώτη ἐργάτις, ἔπειτα δὲ τῶν τέκνων του. Ἄλλ' ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡ οἰκιακὴ αὕτη οἰκονομία ἐξηφανίσθη ἀντικατασταθεῖσα διὰ τῆς διαιρέσεως τῆς ἐργασίας καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς ἰδιοκτησίας, ὁ ἰδιοκτῆτης ὑπεχρεώθη νὰ ζητήσῃ τρίτον τινά, ὅπως ἐργάζεται οὗτος ὑπὲρ αὐτοῦ. Δὲν τὸν εὔρε δ' εὐκόλως, διότι εἰς τὰς ἀρχὰς μᾶς κοινωνίας, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει διαθέσιμος γῆ δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὴν θέλουν, ἐκεῖ ὅπου κεφάλαια ἔχουν ἀκόμη μικρὰν ἀξίαν, ἐκεῖ ὅπου οἰσοδήποτε δύναται νὰ κατασκευάσῃ διὰ τῶν χειρῶν του τὸ δίκτυον, τὸ τόξον ἢ καὶ αὐτὸ τὸ ξύλινον ἄροτρον, αἶνα ἐπιτρέπουν εἰς αὐτὸν νὰ ἐργάζεται δι' ἴδιον λογαριασμόν, ἐκεῖ οὐδεὶς εἶναι διατεθειμένος νὰ ὑπάγῃ ν' ἀναλάβῃ ξένην ὑπηρεσίαν.

Δὲν εἶναι ἄλλως τε ἀνάγκη ν' ἀνέλθωμεν εἰς τὰς πηγὰς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἀφ' οὗ καὶ σήμερον εἰς τὰ νέας χώρας, εἰς τὰς ἀποικίας, τὸ ζήτημα τῆς ἐξευρέσεως τῶν ἀναγκαίων ἐργατικῶν χειρῶν εἶναι ἐπίσης πάρα πολὺ ἀγωνιώδες διὰ τοὺς ἀποίκους, ὡς παρτηρεῖται λ. χ. ἐν Τόνιδι. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τί ἐκάραν οἱ πρωτόγονοι ἰδιοκτῆται διὰ νὰ προμηθευθοῦν ἐργάτας; Ἐφεῦρον τὴν δουλείαν. Ἐπρομηθεύθησαν διὰ τῆς κατακτήσεως τοὺς βραχίονας δούλων, τῶν ὁποίων εἶχον ἀνάγκην διὰ τὴν καλλιέργειαν

της γῆς των. Ἴδου γεγονὸς παμμέγιστον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐπανελήφθη δὲ τοῦτο ἐκ τῶν αὐτῶν λόγων εἰς τὰς ἀποικίας. Ἐν Ἀμερικῇ ὅταν οἱ ἰδιοκτῆται τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἠθέλησαν νὰ καλλιεργήσουν τοὺς ἀγρούς των, μετέβησαν νὰ ζητήσουν δούλους εἰς τὴν Ἀφρικὴν· τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ δευτέρα φάσις τῆς δουλείας, ἡ δουλεία τῶν μαύρων. Μάλιστα δ' ὅταν βραδυτέρον ἡ δουλεία κατηργήθη εἰς τὰς ἀποικίας, τότε ἀντικατεστάθη αὕτη εἰς πλείστας ἀποικίας διὰ τῆς μισθώσεως τῶν Ἰνδῶν ἢ Κινέζων ἐργατῶν (Coolies), ἣτις ἀπειτέλεσε τὴν κυρίαν δουλείαν. Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὴν ἀναγέννησιν αὐτὴν τῆς δουλείας εἰς τὸ ἀποικιακὸν σύστημα καὶ ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ παλαιὰ δουλεία διελύετο ὁμοῦ μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ ἐργάτης κατέστη τότε ἐλεύθερος; Εἰς τοὺς ἀγρούς ὅχι, ὅπου ἔμεινεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλοπαικίας, ἡ ὁποία δὲν ἦτο παρὰ δουλεία ἐλαφροτέρα. Εἰς τὰς πόλεις ὅμως ἐγνώρισε μίαν περίοδον σχετικῶς εὐτυχῇ, ἀλλὰ βραχεῖαν, ἕνα εὐτυχὲς ἐνδιάμεσον, δύναται τις νὰ εἴπῃ, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐργασίας, καίτοι ὁμιλοῦν πάντοτε περὶ τοῦ σκότους τοῦ μεσαίωνος, τὴν περίοδον τοῦ ἐργάτου «τεχνίτου», ὅτε οὗτος ἔχων τὰ ἐργαλεῖα τῆς τέχνης του δὲν εἶχεν ἀνάγκην οὔτε νὰ προσλάβῃ μισθωτοὺς οὔτε νὰ καταστῇ ὁ ἴδιος μισθωτός. Ἡ περίοδος ὅμως αὕτη δὲν διήρκασε πολὺ, μόνον πέντε ἢ ἕξ αἰῶνας, ἵσως διότι ἀφ' ἐγὸς μὲν οἱ δουλοπάροικοι χειραφετηθέντες ἢ καταφυγάντες εἰς τὰς

πόλεις κατώρθωσαν νὰ δημιουργήσουν ἓνα νέον προ-
 λεταριᾶτον, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὰ ἀναγκαῖα κεφάλαια πρὸς
 παραγωγὴν ἔλαβον τοιαύτας διαστάσεις, ὥστε κατέ-
 στησαν ἀπρόσιτα εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον ἤδη
 ἀποκτήσει περιουσίαν. Οὕτω δὲ συνέβη, ὥστε ἡ κτῆσις
 τοῦ κεφαλαίου ἐγένετο, ἐν τινι μέτρῳ, μονοπώλιον
 διὰ τοὺς κατέχοντας καὶ ἠδυνήθησαν οὗτοι νὰ ὑπα-
 γορεύουν τοὺς ὅρους αὐτῶν. Τί δύναται πράγματι νὰ
 κάμῃ εἰς προλετᾶριος, — εἶναι τὸ ὄνομα, ὅπερ δίδεται
 εἰς ὅσους δὲν ἔχουν παρὰ τοὺς βραχίονάς των — ὅταν
 θέλῃ νὰ ἐργασθῇ, ἐὼν δὲν ἔχῃ ἐν τῶν μέσων ἐκεί-
 νων τῆς παραγωγῆς, ὅποια εἶναι ἡ γῆ καὶ τὸ κεφά-
 λαιον; Τί δύναται νὰ κάμῃ ἐκεῖνος, ὅστις δὲν εὐρίσκει
 σήμερον ἐργασίαν; Νὰ ὑπάγῃ νὰ ψαρεύῃ μὲ τὸ κα-
 λάμι; Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτο ἀκόμη χρειάζεται ἓνα
 καλάμι ψαρεύματος, τὸ ὅποῖον ἀποτελεῖ ἤδη μίαν ἀρ-
 χὴν κεφαλαίου. Νὰ ὑπάγῃ νὰ συλλέξῃ ἄνθη διὰ νὰ
 τὰ πωλήσῃ, ἢ νὰ περιμένῃ τοὺς ταξιδευιώτας εἰς τὸν
 σταθμὸν διὰ νὰ μεταφέρῃ τὰς ἀποσκευάς των, ἢ νὰ
 περιμένῃ τὰς ἀμάξας πλησίον τῆς θύρας τοῦ θεάτρου
 διὰ νὰ ἀνοίγῃ τὰς θυρίδας; Τοῦτο δὲν εἶναι πλέον ἐρ-
 γασία, εἶναι ἐπαιτεία. Ἄρα μόνον ὁ κεφαλαιοῦχος δύ-
 νεται νὰ δώσῃ ἐργασίαν.

Ὑπολογίζετε τὴν ἰδιαιτέραν σηµασίαν τῶν λέξεων
 «δίδειν ἐργασίαν»; Σηµειώσατε ὅτι εἶναι ἡ διατύπω-
 σις, τὴν ὁποίαν τοσάκις ἠκούσατε προφερομένην ἀπὸ
 τόσους δυστυχοῦντας: Δὲν ζητῶ ἐλεημοσύνην, δός
 μου ἐργασίαν. Ὡστε ἡ ἐργασία, ἡ ὁποία εἶναι φαίνε-

ται οὐ μόνον δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ καθήκον διὰ πάντα ἄνθρωπον, ἐξερετάται λοιπὸν ἀπὸ τὴν συγκατάθεσιν τῶν ἄλλων ; Δὲν δύναται τις νὰ ἐργασθῇ παρὰ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ εὗρῃ ἓνα γαιοκτῆμονα ἢ ἓνα κεφαλαιοῦχον, ὃ ὁποῖος θὰ τοῦ παράσχη τὰ μέσα νὰ ἐργασθῇ, εἰδεμὴ ὁ ἐργάτης καθίσταται ἀργός.

Ἐν τοῦτοις ἡ κατάστασις ἦτο ἀνεκτὴ ἐφ' ὅσον αἱ ἐπιχειρήσεις παρέμειναν μέτριαι, ἐφ' ὅσον, ὅπως ἔλεγα πρὸ μικροῦ, ὁ προλετᾶριος ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι θὰ καταστῇ καὶ αὐτὸς κεφαλαιοῦχος, ἐργοδότης—ὥς συνέβαινε καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ μεσαίωνος, καθ' ἣν πάντες σχεδὸν οἱ ἐργάται ἐιργάζοντο κατ' ἀρχὰς ὥς μαθητευόμενοι, εἴτα ὥς σύντροφοι, τέλος ὥς κύριοι, καὶ καθ' ἣν ὅ,τι ἀποτελεῖ σήμερον τὴν αἰτίαν τοῦ χωρισμοῦ τῶν τάξεων δὲν ἦτο παρὰ διακρίσεις ἐπαγγελματικοῦ βαθμοῦ, ἀφ' οὗ ἠδύνατό τις νὰ φθάσῃ πάντοτε εἰς ἓνα ἀνώτερον βαθμόν. Διὰ τοῦτο ἡ αὐθάδης αὕτη φράσις «δίδειν ἐργασίαν» ἐπὶ αἰῶνας δὲν προσέβαλε κανένα, οὐδ' αὐτοὺς τοὺς ἐργάτας. Τὴν ἀπεδέχοντο ὥς τὴν ἔκφρασιν μιᾶς ἀληθείας· ἐκεῖνος ὃ ὁποῖος ἔδιδε τὴν ἐργασίαν ἦτο ὁ «κύριος», ὄνομα ὅπερ καὶ σήμερον ἀποτελεῖ παράδοσιν παρὰ τοῖς χωρικοῖς καὶ προφέρεται χωρὶς οἰονδήποτε ἐρεθισμόν. Ὁ κύριος εἶναι ταυτοχρόνως ὁ εὐεργέτης, διότι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις προμηθεύει εἰς αὐτὸν τὰ μέσα νὰ ἐργάζεται, νὰ κερδίζῃ τὸν ἄρτον του. Ἡ εὐγενεστέρα μορφή τῆς περιθάλψεως, τὴν ὁποίαν ὁ πλούσιος δύναται νὰ παράσχη εἰς τὸν πτωχόν, ἐκεῖνη τὴν ὁποίαν συνιστοῦν εἰς

αὐτὸν καὶ οἰκονομολόγοι καὶ ἠθικολόγοι, δὲν εἶναι αὐτὴ αὕτη ; — κατὰ πόσον δὲ δὲν εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἐλεημοσύνης ; Ναί, ἔφθασεν ὅμως ἡ ὥρα, ὥρα τραγική, καθ' ἣν ἐν τῷ πνεύματι τῶν λαϊκῶν μαζῶν ἐγεννήθη μία ὑπόνοια· καὶ ἡ ὑπόνοια αὕτη ἐκφράζεται οὕτως : Εἶναι ἄρα γε ἀληθὲς ὅτι ὁ κύριος συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ζῶμεν ἡμεῖς ; ἢ μήπως εἶναι ἀκριβέστερον τὸ ἀντίθετον, ὅτι ἡμεῖς συντελοῦμεν εἰς τὸ νὰ ζῇ αὐτός ; Τότε δὲ ἀντὶ νὰ θεωρῇται ὡς εὐεργέτης, δὲν πρέπει μᾶλλον νὰ θεωρῇται ὡς ἐκμεταλλευτής ; Τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἡ σκέψις αὕτη διήλθε διὰ τοῦ νοῦ τῶν λαϊκῶν ὁμάδων, ἐγεννήθη ὁ σοσιαλισμός.

Ἐάν πράγματι ὁ κεφαλαιούχος δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι δίδει ἐργασίαν εἰς τὸν ἐργάτην, οὗτος ἄρα γε δὲν δύναται ν' ἀπαντήσῃ ὅτι αὐτὸς δίδει εἰς τὸν κεφαλαιούχον τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας του καὶ ὅτι δὲν θὰ λάβῃ ἐκ τοῦ προϊόντος αὐτοῦ παρὰ μόνον ἓν μέρος, πιθανὸν τὸ μικρότερον, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἡμερομισθίου ; Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ εἰς τὸν ἐργάτην καταβαλλόμενον χρῆμα προκαταβάλλεται ἐκ τοῦ κεφαλαίου τοῦ ἤδη κεκτημένου, ἀλλὰ δὲν εἶναι παρὰ προαφαίσεις ἐκ τῆς τελικῆς παραγωγῆς, ἀποτελεῖ δὲ οὕτως εἰπεῖν τὸ τίμημα τῆς ἐκ τῶν προτέρων ἀποποιήσεως παντὸς δικαιώματος τοῦ ἐργάτου ἐπὶ τοῦ μέλλοντος εισοδήματος τῆς ἐργασίας του. Τοῦτο εἶναι χωρὶς ἀμφιβολίαν πλεονέκτημα δι' αὐτόν, ὅτι ὁ ἐργάτης λαμβάνει τοῖς μετρητοῖς τὸν μισθόν του, τὸν ὅποιον δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ περιμένῃ, εἶναι ὅμως φανερόν ὅτι εὐρίσκεται, ἀκριβῶς ἐκ τοῦ λό-

γου τούτου, εἰς δυσάρεστον θέσιν μετὰ τὸ νὰ μὴ γνωρίζῃ τὴν ἐπὶ τῆς παραγωγῆς ἀναλογίαν του. Δὲν γνωρίζει ποία θὰ εἶναι ἡ ἀξία τῆς παραγωγῆς αὐτῆς, πρὸ πάντων ὅταν πρόκειται περὶ προϊόντος ἐργασίας ὁμαδικῆς, ἐν ᾧ οὐδεὶς θὰ ἤξευρε ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν μερίδα του. Γνωστὸν τυγχάνει πράγματι ὅτι τὸ τίμημα τῆς μισθώσεως τῆς ἐργασίας, ὅπερ εἶναι τὸ ἡμερομίσθιον, δὲν ἀποτελεῖ καὶ τὸ θέμα διαπραγματεύσεως: εἶναι τίμημα ὠρισμένον ἄνευ συζητήσεως, παραδεκτὸν ἢ ἀπαράδεκτον, ὅπως εἰς τὰ μεγάλα καταστήματα, ἀλλὰ μετὰ τὴν διαφορὰν, ὅτι ὁ πελάτης τούτων ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ μὴ ἀγοράσῃ, καὶ ἐὰν μάλιστα εὕρισκῃ τὸ τίμημα χαμηλόν. Μόνον ἀπὸ τῆς ὁργανώσεως τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων κατέστη δυνατὴ ἡ ἐπὶ τοῦ ἡμερομισθίου συζητήσεις.

Ἔνεκα τούτου εἶδεν ὁ κόσμος τὸ ἡμερομίσθιον τῆς ἐργασίας νὰ κατέλθῃ εἰς ὅριον ἀπιστεύτως χαμηλόν, εἰς αὐτὸν τὸν ἐλάχιστον βαθμὸν, κάτω τοῦ ὁποίου ὁ ἐργάτης δὲν θὰ ἠδύνατο πλέον νὰ διατρέφῃται καὶ νὰ ζῇ, οὕτω δὲ τὸ ἀνθρώπινον ὕλικόν, οἱ ἐργάται, θὰ ἐκινδύνευε νὰ ἐξαφανισθῇ. Χθὲς δ' ἀκόμη, μέχρι τοῦ πολέμου, συνέβαινε τοιοῦτόν τι εἰς τινὰς βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις, ὅπου ὁ ἐργάτης δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ συζητήσῃ, ἰδίως δὲ αἱ ἐργάτιδες τῆς κατ' οἶκον βιομηχανίας.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἐτροποποιήθη εὐτυχῶς, οὐ μόνον διότι ὁ ὁργανισμὸς τῶν συνδικάτων καὶ ἡ ἀπειλὴ τῶν ἀπεργιῶν ἐπενήργησαν ἐπὶ τοῦ ὁρίου τῶν

ήμερομισθίων, παρ' ὅσα καὶ ἂν λέγωνται ἀντιθέτως, ἄλλ' ἐπίσης—πρέπει δὲ νὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς παρατηροῦντες τοῦτο—διότι εἰς τοὺς μεγάλους βιομηχανικοὺς τόπους ἡδυνήθησαν ν' ἀναγνωρίσουν ὅτι δὲν ἡδύναντο νὰ ἐπιτύχουν μεγάλην ἀπόδοσιν μὲ ἐργάτας κακῶς πληρωομένους καὶ ὅτι ἡ μερὶς τοῦ ἀκαθαρίστου προϊόντος τοῦ παρεχομένου διὰ τὴν ἐργασίαν τίτλω ἡμερομισθίου ἡδύνατο ν' αὐξήσῃ ἡμέρα τῇ ἡμέρα περισσότερο, χωρὶς ἂφ' ἑτέρου ἡ μερὶς ἡ ὑπὸ τοῦ κυρίου προαφαιρεθεῖσα τίτλω κέρδους νὰ μειωθῇ. Ἀντιθέτως, ἐκαλύπτετο οὗτος διὰ τῆς μεγαλυτέρας ποσότητος τῆς παραγωγῆς.

Τὸ κέρδος. Ἐὰν εἶναι εὐχερὲς νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ ἡμερομισθίων, ἡ ἐξήγησις ὅμως τοῦ κέρδους ἀποβαίνει δυσκολωτέρα. Τί εἶναι τῷ ὄντι κέρδος; Ὁ μικρότερος πωλησιμὸς θὰ σᾶς ἀπαντήσῃ: εἶναι τὸ περίσσευμα ὅπερ ἀφήνει ἡ τιμὴ τῆς πωλήσεως ἐπὶ τῆς τιμῆς τῆς ἀγορᾶς. Παρ' ὅλην τὴν φαινομενικὴν ταύτην ἀπλότητα ἐν τούτοις τοῦτο δὲν ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ παραμένῃ ὁ ἀκριβὴς ὁρισμὸς τοῦ κέρδους ἐν τῶν δυσχερεστάτων προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Οἱ οἰκονομολόγοι ὀρίζοντες τὸ κέρδος λέγουν ὅτι τοῦτο εἶναι ἡ πληρωμὴ τῆς ἐργασίας τῆς διευθύνσεως, ὁ τόκος τοῦ διατεθειμένου κεφαλαίου καὶ τὸ ἀσφάλιστρον ἐναντίον τῶν κινδύνων τῆς ἀπωλείας. Ἰσχυρίζομεθα ὅμως ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν τριῶν τούτων στοιχείων ἀποτελεῖ τὸ κέρδος, διότι εἰς ἓνα λογαριασμὸν καλὰ καμωμένον πρέπει νὰ φαίνωνται καὶ

τὰ τρία αὐτὰ κονδύλια εἰς τὴν τιμὴν τοῦ κόστους. Μήπως δὲν συμβαίνει τοῦτο εἰς ὅλας τὰς ὑπὸ μορφὴν μετοχικῶν ἐταιρειῶν ἐπιχειρήσεις; Δὲν ἀναγράφουν εἰς τὰ ἔξοδα: 1) τὸν μισθὸν τοῦ διευθυντοῦ, 2) τὸν τόκον τοῦ κεφαλαίου (οὐ μόνον τῶν ὁμολογιῶν ἀλλὰ καὶ τῶν μετοχῶν), 3) τὸ ποσὸν τὸ προσωρισμένον διὰ τὸ ἀποθεματικόν, ὅπερ ἀντικρύζει τοὺς κινδύνους; Ἀσφαλῶς! Τότε λοιπὸν τὸ μέρισμα—ὅπερ δὲν διανέμεται παρὰ ἀφ' οὗ ὅλα ταῦτα τὰ ἔξοδα καλυφθῶσι—τί εἶναι; Εἶναι ἀκριβῶς τὸ κέρδος εἰς κατὰστασιν καθαρὰν, ἀνεξάρτητον, οὕτως εἰπεῖν, τῶν παραγόντων τῶν κατονομασθέντων ἀνωτέρω· ἐὰν δὲν ὑπάρξῃ τοιοῦτον, δὲν θὰ παραλείψουν νὰ εἰποῦν, δικαίως, ὅτι ἡ ἐπιχειρήσις δὲν ἐπραγματοποίησε ποσῶς κέρδος, καὶ θὰ σημειωθῇ τὸ ἔτος τοῦτο μὲ μαῦρον σταυρόν.

Ἐὰν ὅμως τὸ κέρδος δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ δι' οὐδενὸς ἐκ τῶν τριῶν τούτων λόγων—ἐργασίας διευθύνσεως, τόκου, κινδύνων—τότε πῶς θὰ ἐξηγηθῇ; Πόθεν γεννᾶται; Οἱ μὲν, οἱ σοσιαλισταί, λέγουν: Τὸ κέρδος ἀπλούστατα προαφαιρεῖται ἐκ τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας τοῦ ἐργάτου, τοῦ μισθοδοτουμένου, εἰς ὃν ὁ ἐργοδότης δὲν ἐπλήρωσε τὸν δίκαιον μισθόν. Οἱ δὲ, οἱ συνεργατικοί, λέγουν: Τὸ κέρδος προαφαιρεῖται ἐκ τῶν δαπανῶν τοῦ καταναλωτοῦ, τὸν ὅποιον ὑποχρεώθουν νὰ πληρώσῃ τὸ προϊόν ὑπεράνω τοῦ δικαίου τιμήματος. Ἄλλοι δέ, μᾶλλον ἐπιεικεῖς, λέγουν: Τὸ κέρδος εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα εὐτυχῆς περιστάσεων, αἵτινες ἐπέτρεψαν εἰς τὸν παραγωγὸν ἢ τὸν ἔμπορον νὰ κα-

τασκευάσῃ ἢ νὰ πωλήσῃ ὑπὸ καλυτέρους ὄρους ἀπὸ τὸν συναγωνιστὴν του, σχεδὸν ὅπως συμβαίνει εἰς τὸν ἰδιοκτήτην ἐνὸς ἀγροῦ εὐφορωτέρου ἢ μιᾶς οἰκίας ἐδ-
ρισκομένης εἰς καλυτέραν θέσιν· τὸ κέρδος εἶναι ἡ καλὴ τύχη, ἀπὸ τῆς τύχης τοῦ μικροπωλητοῦ ἐφημερί-
δων, ὅταν συμβαίῃ καταστροφή τις, μέχρις τῆς τύ-
χης τῆς ἐταιρείας μεταλλείων, ὅταν ἀνακαλύπτεται νέον τι «κοίτασμα». «Υπάρχει, λέγει ὁ Σαίκσπηρ, εἰς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα μία παλίρροια, ἡ ὁποία τὸν προφθάνοντα τὴν πλημμυρίδα ὀδηγεῖ εἰς τὴν τύχην». Οὐδεὶς οἰκονομολόγος καθώρισε τόσον καλὰ τὸ κέρδος. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πρέπει τις καὶ νὰ γνωρίζῃ νὰ ἐπω-
φεληθῇ ἐκ τοῦ ἀνερχομένου κύματος· τοῦτο ὅμως δὲν ἔχει δοθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ἄλλ' οἵαδῇποτε ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἐξηγήσεων καὶ ἂν εἶναι ἡ προτιμότερα, βλέπει τις ὅτι εἰς οὐδε-
μίαν ἐξ αὐτῶν ἐμφανίζεται τὸ κέρδος, τὸ τοκομερί-
διον, ὡς ὁ καρπὸς ἐργασίας ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ἀλλ' ὅπως τὸ ὀνομάζουσιν οἱ Ἕλληες, ὡς ὑπερτί-
μημα μὴ κερδηθὲν (unearned increment). Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς κλοπή, διότι τὸ νὰ ἐπωφεληθῇ τις ἐκ μιᾶς εὐκαιρίας δὲν εἶναι κλοπή. Ἡ ζωὴ θὰ καθίστατο πολὺ ἀνούσις, ἐὰν κάθε καλὴ τύχη—καὶ ἡ κακὴ ἀκόμη—ἀπεκλείετο ἐξ αὐτῆς.

Ἄλλ' ἐὰν δεχθῇ τις τὴν θέσιν τῆς τύχης ἐν τῇ ζωῇ, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ ἴση δι' ὅλους. Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι δὲν δικαιοῦνται νὰ ζητοῦν τὴν ἰσότητά τῆς κατανομῆς, ἔχουν ὅμως τὸ δικαίωμα νὰ ζητοῦν τὴν

ισότητα τῶν εὐκαιριῶν: νὰ δύναται δῆλα δὴ ἕκαστος ἐν τῇ ζωῇ διὰ τῆς ἐργασίας του, διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως, τῆς πρωτοβουλίας, τῆς εὐφυΐας του νὰ φθάσῃ εἰς τὰς ἀνωτάτας κορυφάς, ὥς ἐπὶ παραδείγματι ἐν τῇ πολιτικῇ ζωῇ. Τὸ νὰ ἔχῃ τὴν τύχην τοῦλάχιστον μίαν φορὰν εἰς τὴν ζωὴν του, τοῦτο διεκδικεῖν οἱ Ἀμερικανοὶ διὰ πᾶν ἄτομον. Ἀνέγνωσα εἰς ἀμερικανικὸν βιβλίον ὅτι ἐντὸς πρᾶσις νεωστὶ σπαρείσης πάρκου τινὸς τῆς Νέας Ὑόρκης εὐρίσκετο ἐπὶ πινακίδος ἡ ἐπιγραφή: give the grass a chance (ἀφήσατε εἰς τὴν χλόην τὴν τύχην της), δηλαδή μὴ περιπατεῖτε ἐπ' αὐτῆς!

Εἶναι πράγμα περίεργον ὅτι ἡ δημοσία γνώμη, ἡ ὁποία δέχεται πολὺ δυσχερῶς τὴν ἀνισότητα, καὶ ὅταν ἔχῃ σεβαστοὺς λόγους, ὅπως προκειμένου περὶ πατρικῆς κληρονομίας ἢ περιουσίας κερδηθείσης ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, ἀποδέχεται μετ' ἐυμενείας τὸ νὰ κερδίσῃ ἄτομόν τι τὸν πρῶτον ἀριθμὸν τοῦ λαχείου. Ὅταν ἀναγγέλλουν εἰς τὰς ἐφημερίδας, ὅτι κύριός τις ἐκέρδισε τὸν πρῶτον ἀριθμὸν λαχείου, ἔστω καὶ 7 ἑκατομμυρίων, ὅπως συνέβη εἰς μίαν τελευταίαν κλήρωσιν ἐνὸς λαχείου ἰσπανικοῦ, οὐδεὶς διαμαρτύρεται διὰ τοῦτο, ἕκαστος σκέπτεται: Θὰ ἡδυνάμην νὰ εἶμαι ἐγὼ ὁ κερδίσας! Τοῦτο δ' ἀρκεῖ ὥς ἀπάντησις εἰς τὴν ἀπλοϊκὴν ιδέαν τῆς δικαιοσύνης, ἐξ ἧς ἡ δημοσία γνώμη σχηματίζει τὴν περὶ ἰσότητος ἀρχήν. Ἐκεῖνο ὅμως ἀκριβῶς, τὸ ὁποῖον κάμνει ἐντύπωσιν, εἶναι ὅτι αἱ εὐκαιρίαι δὲν εἶναι ἴσαι δι' ὅλους. Ὁ κόσμος δὲν

είναι λαχείον, μάλλον είναι ιπποδρόμιον, όπου διὰ νὰ παίξῃ τις μετ' ἐπιτυχίας πρέπει νὰ ἔχῃ ἀσφαλεῖς πληροφορίας. Μόνον δ' οἱ πλούσιοι, ἢ τοῦλάχιστον οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι, οἱ ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ἀναγινώσκουν τὰς οἰκονομολογικὰς ἐφημερίδας, οἵτινες ζοῦν εἰς τοὺς πολιτικοὺς κύκλους, οἵτινες συχνάζουν εἰς τοὺς ὑπουργικοὺς ἀντιθαλάμους, οἵτινες σχετίζονται μὲ τὰς Τραπεζάς, αὐτοὶ γνωρίζουν περίπου ποιοὶ θὰ εἶναι οἱ κερδίζοντες ἀριθμοὶ καὶ δύνανται νὰ παίξουν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς. Αἱ ἀξίαι, τὰς ὁποίας βλέπει τις ν' ἀνέρχωνται κατὰ ἑκατοντάδας φράγκων μεταξὺ δύο κλεισιμάτων τοῦ χρηματιστηρίου, δὲν εἶναι πραγματικοὶ ἀριθμοὶ λαχείου, διότι μόνον οἱ ἐπιτήδριοι τοὺς κερδίζουν. Βλέπομεν αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν ἀξίαν πετρελαίου, ἐπὶ παραδείγματι, νὰ διπλασιάζεται καὶ τριπλασιάζεται ἐντὸς μηνῶν τινῶν. Ἐχει τις ὅμως τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ ἀγαθὸς ἀστός, ὅστις θὰ ἔχῃ οἰκονομήσει μερικὰ χρήματα, θέλει πληροφορηθῇ ἐγκαίρως περὶ τούτου; Ἄλλως τε δὲ καὶ ἐὼν ἐγνώριζε τοῦτο, δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ ἐκτεθῇ εἰς τὸν χρηματιστηριακὸν κίνδυνον. Διὰ νὰ διατρέξῃ κανεὶς τὸν κίνδυνον αὐτόν, πρέπει νὰ ἔχῃ ἤδη πολλὰ χρήματα.

Ἄλλ' ἂν συνεχίσωμεν τὴν ἱστορίαν μας, διότι τὸ συμβόλαιον τῆς ἐργολαβίας καὶ ἡ ἐργασία ἐξηκολούθησαν τὴν ἐξέλιξίν των. Ὑπερέβησαν κατὰ πολὺ τὴν περίοδον τῆς μικρᾶς προσωπικῆς ἐργολαβίας καὶ τὴν τοῦ συστήματος τῆς οἰκογενειακῆς συνεργασίας τοῦ μεσαιῶνος. Λοιπόν, ὁ κεφαλαιῶχος, εἰὰ νὰ δυ-

νηθῇ νὰ θέσῃ εἰς ἐκμετάλλευσιν μεγάλα κτήματα καὶ μεγάλα κεφάλαια, ὑπεχρεώθῃ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ἐργασίαν ὅχι μόνον ἀνθρώπων τινῶν, ἀλλὰ ἑκατοντάδων καὶ χιλιάδων ἀνθρώπων. Εἶδομεν καὶ βλέπομεν ἑκάστην ἡμέραν νὰ προβάλουν ἐπιχειρήσεις κολοσσιαῖαι, αἱ ὁποῖαι συγκεντρώνουν χιλιάδας ἀνθρώπων, 15000 τὰ ἐργοστάσια Ῥενώ ἐν Παρισίοις, 100000 ἕως χθὲς τὰ καταστήματα Κρούπ, 170000 ὑπαλλήλους ἡ ἐταιρεία τῶν σιδηροδρόμων Παρισίων-Λυώνης-Μεσσογείου. Ἡ ἐπιχείρησις ὅμως δὲν σταματᾷ ἐδῶ. Προχωρεῖ ἀμόμῃ περισσότερον. Δὲν ἔχομεν πλέον ἐν μόνον κατάστημα, ἀλλὰ πολυάριθμα καταστήματα, τὰ ὁποῖα ἐνούμενα εἰς ὁμοσπονδίας λαμβάνουσι τὸ περίφημον ἀπὸ τινος χρόνου ὄνομα τῶν «τράστ». Εἶναι ταῦτα ἀληθεῖς βιομηχανικαὶ στρατιαί, ἀποτελούμεναι ἀπὸ σώματα στρατοῦ, ἐπὶ κεφαλῇς τῶν ὁποίων ἔχουν ταχθῇ ὡς εἶδος ἀρχιστρατῆγων πρόσωπα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν πλέον τὴν τεχνικὴν διεύθυνσιν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἀφήνοντα τὴν φροντίδα αὐτὴν εἰς ἀρχηγοὺς ὑποδεεστέρους, ἀλλ' ἀσχολοῦνται ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν οἰκονομικὴν διεύθυνσιν. Εἶναι οἱ πρόεδροι τῶν μεγάλων διοικητικῶν συμβουλίων, πολλάκις δὲ οἱ ἴδιοι εἶναι ταῦτοχρόνως πρόεδροι καὶ δέκα καὶ εἴκοσι τοιούτων διοικητικῶν συμβουλίων, τὰ ὁποῖα συγκεντρώνουν ὁλόκληρον τὴν βιομηχανίαν μιᾶς χώρας. Βλέπει τις τότε νὰ ἐμφανίζονται αἱ κολοσσιαῖαι αὐταὶ μορφαί, τὰς ὁποίας οἱ Ἀμερικανοὶ ὀνομάζουν πολὺ προσφυῶς Βασιλεῖς τῆς Βιομηχανίας : ὁ βασι-

λεὺς τοῦ πετρελαίου, ὁ βασιλεὺς τοῦ χάλυβος, ὁ βασιλεὺς τῶν σιδηροδρόμων. Ὁ ἐκατόνταρχος τοῦ Εὐαγγελίου ἔλεγε: «Κύριε, δὲν εἶμαι παρὰ μικρὸς ἀξιωματικὸς καὶ ἔχω ὀλίγους ἀνθρώπους ὑπὸ τὰς διαταγὰς μου. Ἐν τούτοις λέγω εἰς τοῦτον ἐδῶ: πῆγαινε! καὶ πηγαίνει· καὶ εἰς τὸν ἄλλον ἐκεῖ: ἔλθέ! καὶ ἔρχεται». Σήμερον οἱ κεφαλαιοῦχοι ἐκατόνταρχοι ἄρχουν χιλιάδων ἀνθρώπων καὶ ὅταν λέγουν: πῆγαινε! πηγαίνουν, καὶ ὅταν λέγουν: ἔλθέ! ἔρχονται.

Εἶναι εὐκόλον νὰ ἐννοήσῃ τις ὅτι εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀνθρώπων τούτων συγκεντροῦνται κέρδη παμμέγιστα, ὅπως ὅλαι αἱ σταγόνες ὕδατος, αἱ ὁποῖαι συνέρχονται ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κοίτης, σχηματίζουν τοὺς μεγάλους ποταμούς. Καὶ παρατηρεῖ τις νὰ ἐμφανίζονται, καὶ μέχρι πρὸ μικροῦ ἀκόμη, αἱ ἀφάνταστοι ἐκεῖναι περιουσίαι, αἱ ὁποῖαι ὑπολογίζονται κατὰ ἑκατοντάδας ἑκτομμυρίων εἰς εἰσόδημα καὶ κατὰ δισεκτομμύρια (τοῦλάχιστον ἐν Ἀμερικῇ) εἰς κεφάλαιον. Εἶναι ἀρκετὰ καταφανὲς ὅτι οὐδέποτε οὔτε ἡ προσωπικὴ ἐργασία οὔτε ἡ ἀποταμίευσις, καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ διαρκοῦσα ἐπὶ σειρὰν γενεῶν, θὰ ἠδύνατο νὰ δημιουργήσῃ τοιαύτας περιουσίας. Οἱ μαμονοὶ οὗτοι τῆς βιομηχανίας φαίνονται ὥσάν πρότυπα δημιουργήματα τῆς κεφαλαιοκρατικῆς περιόδου, ὅπως τὰ τερατώδη ἐκεῖνα πλάσματα μεταξὺ τῶν παλαιοντολογικῶν ζώων ἀνεπτύχθησαν ἐν τῇ θερμῇ λάσπῃ τῶν πρώτων περιόδων τῆς Γῆς.

Ἐν τούτοις δὲν εἶναι ποσῶς οὔτε τέρατα οὔτε καὶ

προαναγορασταὶ (accapareurs), ἐν τῇ συνήθει σημασίᾳ τῆς λέξεως ταύτης, ἀλλ' ἀκριβέστερον, ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ πράγματι σημασίᾳ τοῦ ὄρου, «συμπυκνῶται» πλούτου. Ἐὖν οὗτοι συγκεντρώνουν τὴν περιουσίαν, τοῦτο γίνεται διὰ τὰ τὴν διανείμουν. Οἱ κάτοχοι αὐτοὶ τοῦ μεγάλου πλούτου δὲν εἶναι παρὰ διαμοιρασταὶ αὐτοῦ. Παρομοιάζονται οἱ πλούσιοι μὲ τὰ δημόσια ὑδραγωγεῖα, τὰ ὅποια δέχονται τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ διὰ τὰ τὸ χύσουν ἐκ νέου ἐξω. Θὰ ἡδύνατό τις ἴσως νὰ τοὺς συγκρίνῃ ἀκριβέστερον πρὸς τὰς ὑψηλὰς ἐκείνας κορυφὰς τῶν ὄρεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων συγκεντρώνονται, συμπυκνώνονται αἱ χιόνες κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ χειμῶνος, αἱ ὅποια ὅμως δὲν τὰς διατηροῦν δι' ἑαυτάς, ἀλλὰ τὰς ἐξαποσιέλλουν εἰς τοὺς χαμηλοτέρους τόπους, εἴτε ὑπὸ μορφὴν καταρρακτῶν, διὰ τὰ κινήσουν τὸς δυναμομηχανὰς καὶ νὰ φωτίσουν τὰς πόλεις, εἴτε διὰ τὰ ποτίσουν τοὺς ἀγροὺς καὶ νὰ συντελέσουν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐσοδείας. Πράγματι, ὅφ' οὗ ἔφθασαν εἰς τὸν ἀνώτατον αὐτὸν βαθμὸν τοῦ πλούτου, εἶναι σπάνιον νὰ τὸν ἐκμεταλλεύωνται οἱ κάτοχοι αὐτοῦ διὰ τὴν συνήθη χυδαίαν χρῆσιν, ὅπως οἱ μικροὶ πλούσιοι ἢ οἱ νεόπλουτοι. Εἶναι σπάνιον νὰ διαθέσουν τὰς παμμεγίστας περιουσίας αὐτῶν διὰ προσωπικὰς ἀπολαύσεις. Δὲν συγκεντρώνουν τὰ δισεκατομμύρια αὐτὰ εἴτε δι' ἑαυτοὺς οὔτε διὰ τοὺς υἱοὺς των, διότι συχνὰ συμβαίνει νὰ τοὺς ἀποκληρώσουν. Ὁ Κάρνεζυ ἔλεγεν οὐ εἶναι ἔντροπὴ εἰς ἄνθρωπον πλούσιον νὰ καταλείπῃ τι μετὰ τὸν θάνατόν του. Καὶ δὲν διαθέσουν μόνον τὰ κεφάλαια

λαιά των διὰ βιομηχανικὰς χρήσεις, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργα φιλανθρωπικὰ ἢ ἐπιστημονικά. Ἑκατοντάδες ἑκατομμυρίων ἐδαπανήθησαν ὑπὸ τοῦ Ῥοκφέλλερ καὶ τοῦ Κάρνεξυ πρὸς δημιουργίαν βιβλιοθηκῶν, ἐπιστημονικῶν ἐργαστηρίων, φιλειρηνικῶν ἰδρυμάτων, ὅπως τὸ μέγαρον τοῦ Διεθνoῦς Δικαστηρίου τῆς Χάγης (φεῦ ! κενόν), σανατορίων ἀντιφυματικῶν κλ. Εἶναι δὲ ζήτημα, ἂν ὑπὸ σύστημα σοσιαλιστικόν—ἢ καὶ συνεργατικόν, ὅπως τὸ ὀνειρευόμεθα — θὰ εἶναι δυνατόν ν' ἀντικαταστήσωμεν τοὺς «συμπυκνωτάς» τούτους τοῦ πλούτου. Ἐὰν ἡ κεφαλαιοκρατία ἦτο μόνον θεσμός καθαρῶς παρασιτικός, θὰ εἶχεν ἤδη ἐκλίπει. Ἐὰν διήρκεσεν, ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὸ ὅτι προσέφερεν ὑπηρεσίας τινάς. Αἱ ὑπηρεσίαι δ' αὐταὶ δὲν εἶναι μικρὸν πρᾶγμα. Ἐδημιούργησεν ὅλον τὸν οἰκονομικὸν κόσμον τῆς σήμερον, ὅστις μὲ ὅλα τὰ ἀναμφίβολα ἐλαττώματα καὶ τὰς καταχρήσεις αὐτοῦ ἔδωσεν εἰς τὸν κόσμον τὴν ἀφθονίαν καὶ τὴν εὐθηνίαν. Δὲν καταλαμβάνομεν τοῦτο παρὰ μόνον ἀφ' οὗ ἔχασαμεν αὐτάς ! Ἄλλως τε δὲν πρέπει νὰ πιστεύωμεν ὅτι οἱ σοσιαλισταὶ εἶναι οἱ ἔσχατοι τῶν θαυμαστῶν τοῦ ἔργου τῶν κεφαλαιοκρατῶν ἐν τῇ οἰκονομικῇ τάξει—ἐννοῶ ἐκείνους τοὺλάχιστον, οἱ ὅποιοι εἶναι καλὰ πληροφορημένοι. Ἐν πρώτοις δὲν ἀγνοοῦν ὅτι ἄνευ τῆς κεφαλαιοκρατίας αὐτὸς οὗτος ὁ σοσιαλισμὸς δὲν θὰ ἐγεννᾶτο ποτέ· οὗτος εἶναι τέκνον ἐκείνης, ὁ Κάρλος Μάρξ τοῦ Ῥιχάρδου (Ricardo), τοῦτο δὲ θὰ ἦτο ἤδη ἀρκετόν, ὥστε ὁ σοσιαλισμὸς νὰ εὐγνω-

μονῇ ὀλίγον πρὸς τὴν κεφαλαιοκρατίαν. Δὲν εἶναι δὲ οἱ σοσιαλισταὶ διατεθειμένοι ν' ἀνατρέψουν τὸ κεφαλαιοκρατικὸν οἰκοδόμημα, ἀλλὰ θέλουν νὰ ἐγκαθιδρυθοῦν ἐν αὐτῷ ἀφ' οὗ ἐκδιώξουν ἐξ αὐτοῦ τοὺς μέχρι τοῦδε κεφαλαιοκράτας. Ἡ φράσις «βιομηχανικὴ ἐθνικοποίησις» (*nationalisation industrielle*) ἢ διατυπωθεῖσα παρὰ τῆς Γενικῆς Συνομοσπονδίας τῆς Ἑργασίας, ἐπαναλαμβανομένη δὲ τόσον συχνὰ κατὰ τὸν τελευταῖον καιρὸν, δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἄλλην σημασίαν. Θὰ διατηρήσουν ἢ μᾶλλον θὰ γενικεύσουν τὰ τρᾶστ μὲ ὅλας τὰς μεθόδους τῆς νεωτέρας βιομηχανίας—χρησιν μηχανῶν, παραγωγὴν κατὰ τύπους, ὁλοκλήρωσιν, συγκέντρωσιν, ἐντοπισμὸν κτλ. Μόνον εἰς τὰ νέα διοικητικὰ συμβούλια θ' ἀντικαθίστουν τοὺς κεφαλαιοκράτας - μετόχους διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐργασίας καὶ τῶν τῆς καταναλώσεως, ἐννοοῦντες διὰ τῶν τελευταίων τούτων ἐκείνους, διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ὁποίων λειτουργεῖ ἡ ἐπιχείρησις, τοὺς πελάτας, οἱ ὅποιοι ἔχουν συμφέρον ὅχι ν' ἀποφέρῃ ἡ ἐπιχείρησις ὠφελήματα, ἀλλὰ νὰ παράγῃ ὅσον τὸ δυνατόν οἰκονομικώτερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ὁ συναγωνισμὸς καὶ ἡ ἐργασία.

Ὁ οἰκονομικὸς κόσμος, τοῦ ὁποίου τοὺς κυριωτέρους χαρακτῆρας ἐξητάσαμεν ἀνωτέρω—μὲ τὸ προσωπικὸν συμφέρον ὡς ἐλαττήριον καὶ τὸ κέρδος ὡς σκοπὸν—μὲ τὴν διάστασιν μεταξὺ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία εἶναι γέννημα τῆς κληρονομίας, τοῦ ἐντόκου δανείου καὶ τοῦ εἰσοδήματος—μὲ τὴν διαίρεσιν τῶν τάξεων εἰς κεφαλαιούχους καὶ εἰς προλεταρίους, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ἡ ἐπὶ μισθῷ ἐργασία—δὲν φαίνεται νὰ εἶναι περιβάλλον εὐνοϊκὸν διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς κοινωνικῆς εἰρήνης.

Καὶ ὅμως ὁ κόσμος αὐτὸς προχωρεῖ παρ' ὅλα ταῦτα, κουτσὰ στραβὰ, οἱ δ' οἰκονομολόγοι, τοῦλάχιστον οἱ τῆς φιλελευθέρου σχολῆς, προσεπάθησαν νὰ καταδείξουν ὅτι ἐβιάδιζε καλύτερα παρ' ὅσον φαίνεται, διότι κυβερνᾶται ὑπὸ τινων νόμων, οὓς ὀνομάζουν φυσικούς, οἱ ὁποῖοι δὲ κυλῶς ἐφαρμοζόμενοι τείνουν ν' ἀσφαλίζουν τὸ γενικὸν συμφέρον. Ἡ αἰσιόδοξος αὕτη ἀντίληψις περὶ τῆς οἰκονομικῆς τάξεως, ἀντιπροσωπεύουσα τὴν ἱστορίαν ἑνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος, διατυπου-

μένη δ' εἰς ἑκατοντάδας τόμων πλήρων θεωριῶν, δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς αὐτὰς τὰς ὀλίγας γραμμάς :

1) Ὁ ἄνθρωπος ὁδηγεῖται ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος, τὸ ὁποῖον τὸν ὠθεῖ εἰς ὅλας τὰς πράξεις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς νὰ ζητῇ τὸ μέγιστον κέρδος· τοῦτο δ' ἀποτελεῖ τὸ ἀναντικατάστατον ἐλατήριο τῆς ἐνεργητικότητός του.

2) Ἡ ἐπιδίωξις ὅμως αὕτη τοῦ προσωπικοῦ κέρδους δὲν εἶναι ποσῶς εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον· τοῦναντίον, διότι ἐνισχύει αὕτη τὸν παραγωγὸν νὰ παράγῃ πᾶν ὅ,τι θὰ πωληθῇ καλύτερον καὶ εἰς ὑψηλοτέρας τιμὰς. Λοιπὸν, δεδομένου ὄντως τοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, τί ἄλλο πρᾶγμα πωλεῖται εἰς τὴν ὑψηλοτέραν τιμὴν, εἴτε ἐμπορεύμα εἴτε ὑπηρεσία, παρὰ ἐκεῖνο τὸ ζητούμενον περισσότερον, τὸ χρησιμώτερον ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως, τὸ περισσότερον ἐπιθυμητόν; Ἀκριβῶς ἄρα ἔνεκα τῆς ἐπιθυμίας τοῦ κέρδους αἱ ἀνάγκαι αἱ μᾶλλον ἐπείγουσαι ἐξυπηρετοῦνται πρὸ πάσης ἄλλης.

3) Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ αἰτομικὸν τοῦτο συμφέρον καὶ ἡ ἐπιδίωξις αὕτη τοῦ κέρδους θὰ ἡδύναντο νὰ ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὸ ὑπερβολικὸν κέρδος καὶ τὴν ὑφέμετρον ἐκμετάλλευσιν τοῦ καταναλωτοῦ, ἐὰν ὁ παραγωγὸς ἢ ὁ ἔμπορος ἦτο μόνος, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἐὰν ἦτο περιβεβλημένος δι' ἑνὸς μονοπωλίου· ὁ κίνδυνος ὅμως αὐτὸς ἐκλείπει ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦ «ἐλευθέ-

ρου συναγωνισμού». Πράγματι όταν ὁ συναγωνισμὸς εἶναι ἐλεύθερος, πᾶς παραγωγὸς ἢ ἔμπορος εὐρίσκειται ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀπέναντι ἄλλων παραγωγῶν, οἱ ὅποιοι ἐπιθυμοῦν οὐχὶ ὀλιγώτερον αὐτοῦ νὰ πωλήσουν καὶ πρὸς τοῦτο φροντίζουν διὰ προσφορᾶς μᾶλλον συγκαταβατικῆς νὰ προσελκύσουν πελάτας. Ἡ ἐνέργεια αὕτη κατ' ἀνάγκην ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὸν ὑποβιβασμὸν τῶν τιμῶν καὶ τὸν περιορισμὸν τῶν κερδῶν, ἐπέρχεται δὲ τοῦτο διὰ πίεσεως, ἡ ὁποία ἀσκεῖται μέχρῃς οὗ αἱ τιμαὶ τῆς πωλήσεως φθάσουν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ κόστους—ὅτε πλέον τὸ κέρδος περιορίζεται εἰς τὸ μηδέν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀξία ἐκάστου προϊόντος τείνει νὰ κανονισθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐργασίας καὶ τῶν δαπανῶν, τὰς ὁποίας ἐστοίχισεν, ὅπερ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἰδ. ὧδες τῆς δικαιοσύνης, τὸ ὁποῖον οἱ σοσιαλισταὶ καὶ οἱ συνεργατικοὶ προσπαθοῦν νὰ ἐπιτύχουν διὰ συστημάτων πολὺ περισσότερον περιπλόκων καὶ ἀπραγματοποιήτων.

Ἴδου πῶς ἐξ αἰτίας τοῦ συναγωνισμοῦ τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα εὐρίσκονται ἐκτεθειμένα εἰς ἀποτυχίαν τὰ μὲν διὰ τῶν δέ, αἱ τιμαὶ κατέρχονται εἰς τὸ ὀρθὸν τίμημα καὶ τὰ κέρδη εἰς τὸ ἐλάχιστον ὄριον, ἡ εὐθηνία δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη πραγματοποιοῦνται ταυτοχρόνως—καὶ τὸ «ἕκαστος δι' ἑαυτὸν» μεταβάλλεται ἀκουσίως εἰς τὸ «ἕκαστος δι' ὅλους».

Ὑπάρχει ἓνα μέρος ἀληθείας εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην, τὴν ὁποίαν εὐρίσκει τις ζωγραφισμένην μὲ χρώματα περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ῥόδινα εἰς ὅλα τὰ

κλασσικά βιβλία τῶν οἰκονομολόγων (1). Πράγματι δέ, πῶς αἱ κοινωνίαι θὰ ὑφίσταντο μὲ τοὺς χαρακτηρᾶς των, οἱ ὅποιοι σχεδὸν δὲν ἀλλάσσουν, ἐὰν δὲν θὰ ὑπῆρχεν εἰς κανὼν φυσικὸς ῥυθμίζων τὴν τύχην αὐτῶν; Περιέχεται ὅμως ἐν αὐτῇ προφανῶς καὶ ποσὸν τι φαντασιοκοπίας, ἀφ' οὗ ἡ δυσαρέσκεια τῶν μαζῶν ὀσημέραι αὐξάνει καὶ ἀπειλεῖ τὴν Εὐρώπην δι' ἐπαναστάσεως. Ἄς ἐπιδιώξωμεν λοιπὸν νὰ ἀποχωρίσωμεν ὅ,τι πρέπει νὰ διατηρηθῇ ἐκ τῆς σημερινῆς οἰκονομικῆς τάξεως ἀπὸ ὅ,τι πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθῇ.

Κατ' ἀρχὴν ἄς φυλαχθῶμεν ἀπὸ τὸ γελοῖον σύστημα τοῦ νὰ περιφρονήσωμεν τὸ ἀτομικὸν συμφέρον, τοῦ νὰ τὸ καταδικάσωμεν ἀποκαλοῦντες αὐτὸ ἐγωϊσμόν καὶ τοῦ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι θὰ ἡδύνατό τις ν' ἀντικαταστήσῃ εὐκόλως τὸ ἐλατήριον τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος δι' ἄλλου τινὸς ἐλατηρίου. Εἶναι φυσικὸν νὰ σκεπτόμεθα διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας· καὶ αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον δὲν μᾶς τὸ ὑπαγορεύει; ἀφ' οὗ περιορίζεται νὰ εἴπῃ: Ἀγάπα τὸν πλησίον του ὡς σεαυτόν. Ἀντὶ νὰ τὸ ὀνομάσωμεν ἐγωϊσμόν, δυνάμεθα ἄριστα νὰ τὸ ἀποκαλέσωμεν, ὅπως οἱ Ἀγγλοι, δι' ἐνὸς ὠραιότερου ὀνόματος, «αὐτοβοήθειαν» (self-help). Ἡ ἀτομικὴ προσπάθεια εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τὸ ἀτο-

(1) Ὑποδείξωμεν μόνον τὰς «Οἰκονομικὰς ἀρμονίας» τοῦ Μπαστιά, τοὺς «Φυσικοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας» τοῦ Μολινῶρι καὶ τὸ νεώτερον ἔργον τοῦ Γκυγιῶ «Ἡ ἡθικὴ τοῦ συναγωνισμοῦ».

μικὸν συμφέρον. Δὲν πρέπει νὰ περιφρονῇ τις τὸν «ἐγωϊσμὸν» τοῦ νὰ βοηθῇ τὸν ἑαυτὸν του ! Γερμανὸς τις σατυρικός, ὁ Ἑρρίκος Ἀϊνε, γράφει εἰς μίαν ὀραίαν περικοπὴν προκειμένου περὶ τῶν φίλων του : «Μὲ ὑπερεπλήρωσαν μὲ περιποιήσεις καὶ μοῦ εἶπαν ὅτι θὰ μ' ἐπροστάτευαν, ἀλλὰ μ' ὅλην τὴν προσπάθειάν των θ' ἀπέθνησκον ἐκ τῆς πείνης, ἐὰν ἕνας καλὸς ἄνθρωπος δὲν ἀνεμινύετο εἰς τὴν ὑπόθεσίν μου. Ἀ! ὁ καλὸς ἄνθρωπος ! Μοῦ ἔδωσε τροφήν, διὰ τοῦτο δὲ θὰ τοῦ γνωρίζω πάντοτε χάριτας· τί κρῖμα ὅτι δὲν ἠδυνήθην νὰ τὸν φιλήσω ! Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην, διότι ὁ καλὸς αὐτὸς ἄνθρωπος — ἤμουν ἐγώ ».

Αὐτοὶ οὗτοι οἱ σοσιαλισταὶ δὲν θέλουν ποσῶς, ὅπως θὰ ἠδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ, ν' ἀντικαταστήσουν τὸ προσωπικὸν συμφέρον διὰ τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος· θέλουν μόνον νὰ ἐμποδίσουν τὴν θυσίαν τῶν συμφερόντων τῆς μάξης εἰς τὰ συμφέροντα μικροῦ τινος ἀριθμοῦ, καὶ ἐπαιδῇ φρονοῦσιν ὅτι ἡ προσωπικὴ ἰδιοκτησία ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ἀκριβῶς τὴν παρεμπόδισιν τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀτόμων, τοῦλάχιστον ὅταν ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου καὶ διατηρεῖται διὰ τοῦ ἡμερομισθοῦ ἐργασίας, διὰ τοῦτο ζητοῦν τὴν κατάργησιν αὐτῆς ἢ, ὅπως λέγεται, τὴν κοινωνικοποίησιν της.

Τοῦτου ὅμως δεκτοῦ γενομένου, δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ ἀτομικὸν συμφέρον συνεπάγεται ἀπαραιτήτως τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ κέρδους, οὐδὲ ὅτι ἡ ἐξαφάνισις τούτου θὰ προεκάλει ἀναγκαιῶς τὸν τερματισμὸν πάσης ἐνεργητικότητος καὶ πάσης πρωτοβου-

λίας. Τῷ ὄντι τὸ κέρδος, ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ἦν καθωρίσαμεν, δὲν εἶναι ἡ ἀποζημίωσις ἐργασίας ἀληθοῦς, ἀλλὰ μόνον τῆς ἐπιτηδειότητος· ἀκόμη ὀλιγώτερον εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα εὐτυχῶν περιστάσεων. Θὰ ἐθέτομεν πολὺ χαμηλὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀνθρώπου δεχόμενοι κατ' ἀρχὴν ὅτι αὕτη δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἄλλο ἐλατήριον ἢ τὸ θέλγητρον ἐνὸς μεγάλου λαχείου.

Θὰ ἦτο δὲ ἀκόμη μεγαλυτέρα πλάνη, ἐὰν παρεδεχόμεθα ὅτι ἡ ἐπιθυμία τοῦ κέρδους συμπίπτει ἀναγκαίως μὲ τὸ γενικὸν συμφέρον διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως ἀσφαλίζει τὰ μεγαλύτερα κέρδη εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐξυπηρετοῦν καλύτερα τὰς ἀνάγκας τοῦ καταναλωτοῦ. "Οχι, αἱ ὑψηλότεραι τιμαί—καὶ ἐκεῖναι κατὰ συνέπειαν, αἱ ὁποῖαι παρέχουν τὰ μεγαλύτερα κέρδη—δὲν εἶναι ἀναγκαίως καὶ αἱ ἀνταποκρινόμεναι εἰς τὰς μᾶλλον ἐπειγούσας ἀνάγκας, ἀλλ' αἱ ἱκανοποιοῦσαι τὰς ὀρέξεις καὶ ἰδιοτροπίας μικροῦ ἀριθμοῦ προνομιούχων, δυναμένων νὰ πληρώνουν χωρὶς νὰ λογαριάζουν τὴν τιμὴν. Ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως εἶναι, χωρὶς ἄλλο, ἀκαταμάχητος καὶ δὲν θὰ γίνῃ δυνατόν νὰ τεθῇ κατὰ μέρος, ὅπως καὶ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον, καὶ ἂν ἀκόμη περιφρονῇται πολὺ ἀπὸ τοὺς νεοοικονομολόγους· δὲν περιέχει ὅμως οὔτε ἠθικὴν τινα ἐννοιαν οὔτε τελεσιουργὸν αἰτίαν.

"Οσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τοῦ κέρδους, πόσων οὐσιωδῶν ἀναγκῶν, ἐκ τῶν πρωτίστων, ἡ ἐκπλήρωσις παρεμποδίζεται ὑπ' αὐτοῦ τούτου

τοῦ πόθου τοῦ κέρδους! Μᾶς χρειάζεται ἄρά γε παράδειγμα ἐντελῶς σημερινόν; Ποία εἶναι ἡ ἀνάγκη ἡ μᾶλλον ἐπείγουσα τῆς στιγμῆς; Εἶναι ἡ τῆς κατοικίας—ὅχι μόνον ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς, διότι δὲν ὑπάρχει δεινότερος πόνος εἰς ἓνα οἰκογενειάρχην, πρὸ πάντων ἐὰν ἔχη πολλὰ τέκνα, ἀπὸ τὸν τῆς ἐλλείψεως στέγης ἢ τῆς ὑπάρξεως τοιαύτης μόνον ὑπὸ ὄρους καταστρεπτικούς—ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κοινωνικῆς ἀκόμη ἀπόψεως, διότι ἡ συγκέντρωσις ἐντὸς ῥυπαρῶν κατοικιῶν δημιουργεῖ κίνδυνον διαρκῇ μολύνσεως ὁλοκλήρου τῆς κοινωνίας.

Πρὸ τοῦ πολέμου ἤδη δὲν εἶχον προβλέψει ἀρκετὰ διὰ τὴν ἀνάγκην αὐτήν, σήμερον δὲ ποσῶς. Μία πολυάριθμος οἰκογένεια δὲν εὐρίσκει πλέον ποῦ νὰ κατοικήσῃ. Ἐν τούτῳ ὑπάρχει κακὸν τόσον τραγικόν, ὥστε θὰ ἐδικαιολόγῃ σχεδὸν μίαν ἐπανάστασιν.

Τί ἔκαμαν λοιπὸν τὸ προσωπικὸν συμφέρον καὶ ὁ συναγωνισμὸς διὰ νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα τοῦτο; Διατί οἱ ἐπιχειρηματίαι δὲν κατεσκεύασαν οἰκήματα ἀρκετά, καθ' ἣν ὥραν παρῆχον ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὰς ἀγορὰς ὅλα τὰ προϊόντα τῆς πολυτελείας; Τοῦτο προέρεται ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἐπιχειρηματίαι δὲν εὐρῆκαν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν οἰκιῶν, καὶ ἰδίως τὴν τῶν εὐθηνῶν οἰκιῶν, ἱκανοποιητικὸν κέρδος. Τοῦτο εἶναι τόσον ἀληθές, ὥστε ἐχρειάσθη—πρὸ τοῦ πολέμου ἀκόμη—εἰς ὅλας τὰς χώρας, ὅπως αὐτὰ ταῦτα τὰ Κράτη ἢ φιλανθρωπικαὶ ἐταιρεῖαι ἢ συνεργατικαὶ ἐνώσεις ἀναλάβουν τὸ βάρος τῆς οἰκοδομῆς οἰκιῶν ἢ ἀνεπαρκῆς

των ὅμως προσπάθεια δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν τελείως δημοσίαν αὐτὴν ἀνάγκην. Ἀκόμη δὲ ὀλιγώτερον κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμήν!

Πόσα ἄλλα παραδείγματα δὲν θὰ ἡδύνατό τις ν' ἀναφέρει! Εἰς πρόσφατον ἔφημερίδα ἀναγινώσκομεν ὅτι ἐπὶ τῆς Corniche (περιφήμου διὰ τὰς καλλονάς της ὁδοῦ ἀπὸ Νικαίας εἰς Γένουαν κατὰ μῆκος τῆς Μεσογείου) ἐξεργίζωσαν τὰς ἐλαίας διὰ νὰ τὰς ἀντικαταστήσουν μὲ φυτείας ἀπὸ μιμόζας, ῥόδα ἢ γαρύφαλλα, διότι τὰ ἄνθη ἀπέδιδον κέρδος πολὺ μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ ἔλαιον. Τὸ μετανοῦν σήμερον, διότι ἀπὸ τοῦ πολέμου λόγῳ τῆς γενικῆς ἐλλείψεως ἢ τιμῇ τοῦ ἐλαίου ἡῤῥξησε περισσότερον τῆς τῶν ἀνθέων· ἀλλ' εἶναι πλέον ἄργά, διότι ἡ ἐλαία δὲν ἀναπτύσσεται τόσον γρήγορα ὅσον οἱ ῥοδῶνες.

Μήπως πρέπει νὰ ὀμιλήσωμεν καὶ περὶ τόσων ἄλλων βιομηχανιῶν ἐπιβλαβῶν, αἵτινες λειτουργοῦν ἀποκλειστικῶς διὰ τὸ κέρδος—οἷαι εἶναι ἡ τῆς παραγωγῆς τοῦ ἄλκοολ καὶ ἡ πορνογραφικῆ φιλολογία—χωρὶς ν' ἀνησυχοῦν ποσῶς διὰ τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τοῦ δημοσίου; Οἱ οἰκονομολόγοι θὰ εἰποῦν, ὅπως καὶ οἱ ἐπιχειρηματίαι τῶν θλιβερῶν τούτων βιομηχανιῶν, ὅτι δὲν εἶναι λάθος των, ὅτι δὲν εἶναι ἠθικολόγοι καὶ ὅτι πρέπει νὰ κατακρίνῃ τις τὸ κοινόν, τὸ ὁποῖον ζητεῖ τὰ προϊόντα των. Βεβαίως δὲν δύναται τις ν' ἀρνηθῇ ὅτι ὁ καταναλωτὴς ἔχει μέρος τῆς εὐθύνης, καὶ ζητοῦμεν ἀκριβῶς νὰ διαπαιδαγωγήσωμεν τὸν καταναλωτήν, ὥστε νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῶν ἀποφασισμάτων αὐτοῦ.

ὅτι οἱ παραγωγ-ῆς, παρασυρόμενοι ἐκ τοῦ θελήτηρου τοῦ κέρδους, ἔπαιξαν τὸν ῥόλον τοῦ Σατανᾶ. Προσέφεραν τὸ μῆλον εἰς τὴν Εὐάν καὶ εἰς τὸν Ἀδὰμ μαζί. Ποῖος δὲ λόγος ἐδημιούργησε τὴν ἱλιγγιώδη αὐτὴν ἐπιχείρησιν τοῦ ψεύδους, ἡ ὁποία ὑπὸ μορφὴν διαφημίσεως, δημοσιότητος καὶ τοιχοκολλήσεων, διὰ δαπάνης δὲ ἑκατομμυρίων (ἐν δισεκατομμύριον δολλαρίων ἐξοδεύεται οὕτως ἐν Ἀμερικῇ κατ' ἔτος, ὥς λέγεται) δὲν ἔχει ἄλλον σκοπὸν παρὰ νὰ γεννᾷ τεχνητὸς ἀνάγκας διὰ τὸν κατανάλωτὴν; Εἶναι ἡ ἐπιθυμία τοῦ κέρδους. Ἡ ἀγορά, ἡ ἐθνικὴ καὶ ἡ διεθνής, εἶναι πλήρης προϊόντων οὐ μόνον ἀχρήστων, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβῶν, τὰ ὁποῖα ἡ βιομηχανία συνεσώρευσε ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν οὐσιωδῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀκόμη δὲ καὶ ὅταν οἱ ἐπιχειρηματῆται φροντίζουν διὰ τὰς κανονικὰς ἡμῶν ἀνάγκας, καὶ τότε ἡ ὑπηρεσία των εἶναι διαρκῶς ἐλαττωματικὴ ὥς ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ κέρδους. Ἐκαστος ἐμπορὸς διὰ νὰ κερδίσῃ ταχύτερον, δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἐκλέξη: ἢ νὰ ὑψώσῃ τὰς τιμὰς τῶν ἐμπορευμάτων ἢ νὰ οἰκονομήσῃ ἐκ τῆς ποιότητος, μεταχειριζόμενος ὑλικά κατωτέρας ποιότητος, ὀλισθαίνων οὕτως εἰς τὴν κατωφέρειαν τῆς νοθεύσεως τῶν τροφίμων.

Ὡς πρὸς τὸν νόμον τοῦ συναγωνισμοῦ, τὸν ὁποῖον οἱ οἰκονομολόγοι θὰ ἦσαν διατεθειμένοι νὰ χαρακτηρίσουν (καθὼς λέγουν οἱ νομικοὶ ὁμιλοῦντες περὶ τῆς παραγραφῆς) ὥς τὴν «πάτρουνα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους»

νους», θὰ ἔπρεπε πρῶτα νὰ συνεννοηθοῦν περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως αὐτῆς, διότι περιέχει δύο ὅλως διαφόρους ἐννοίας.

Ἐφ' ὅσον ἐννοοῦν διὰ τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐργασίας, τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀνταλλαγῶν καὶ τῆς μετακομίσεως, τὴν θύραν ἀνοικτὴν ἐν τὰ δύο φύλλα μεταξὺ ὄλων τῶν χωρῶν, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα ἀποδίδουν εἰς τὸν συναγωνισμόν, δὲν εἶναι ὑπερβολικά. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τυγχάνει ἀληθὲς ὅτι εἶναι ὁ προ-στάτης τῶν συμφερόντων τῶν καταναλωτῶν καὶ ὅτι, ὅταν δὲν ἐνεργῇ, οἱ καταναλωταὶ τὸ αἰσθάνονται σκληρῶς, ὅπως συνέβη τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ πολέμου.

Ὁ συναγωνισμὸς ὅμως, ἐν τῇ κοινοτέρᾳ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως αὐτῆς, σημαίνει καὶ τὸν ἀγῶνα, τὸν πόλεμον ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ ἐδάφους, τὴν πάλην διὰ τὴν ζωὴν αὐτοῦ τοῦ εἵδους τὸν συναγωνισμόν οὐδένα λόγον ἔχομεν νὰ διατηρήσωμεν ἐν καλῶς ὀργανωμένῃ, κανονικῇ κοινωνίᾳ, ἐλπίζομεν δὲ πολὺ νὰ τὸν ἴδωμεν ἀντικαθιστάμενον διὰ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ, τῆς συν-εργασίας. Ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην ὁ συναγωνισμὸς δὲν δημιουργεῖ παρὰ σπατάλην δυνάμεων καὶ πλούτου, ἐὰν δὲ ὁ καταναλωτὴς ἐπιτυγχάνῃ ἐνίοτε νὰ ὠφελη-ται ἐκ τῶν κτυπημάτων, ἅτινα καταφέρουν κατ' ἀλ-λήλων οἱ συναγωνιζόμενοι, τοῦτο συμβαίνει μόνον συμπτωματικῶς καὶ προσωρινῶς, δὲν δύναται δὲ ὁ κα-ταναλωτὴς ἀληθῶς νὰ διαφύγῃ ἀπὸ τὸ ἐν ἧ τὸ ἄλλο τῶν δύο τούτων ἐνδεχομένων: Ἡ οἱ συναγωνιζόμενοι,

κουρασμένοι ἐκ τοῦ πολέμου, θὰ συνδιαλλαχθοῦν εἰς βάρος αὐτοῦ, τουτέστιν θὰ συνάψουν συμμαχίαν. Ἡ συμμαχία αὕτη, ἥ ὁποία ὀνομάζεται τράστ ἢ καρτέλ ἢ καὶ δὲν φέρει διόλου τὰ ἡχηρὰ ταῦτα ὀνόματα, συνίσταται ἀπλούστατα ἐν τῇ σιωπηρᾷ συνεννοήσει τῇ ὑφισταμένη μεταξὺ ὅλων τῶν ἐμπορῶν μιᾶς πόλεως, τῶν κρεοπωλῶν ἢ τῶν ἀρτοποιῶν ἢ τῶν παντοπωλῶν, τῶν ἱατρῶν κλπ., νὰ πωλοῦν εἰς τὴν αὐτὴν τιμὴν. Τοῦτο δὲ συμβαίνει ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν συχνότερον, καθίσταται μάλιστα ὁ γενικὸς νόμος τοῦ ἐμπορίου. Ἐκεῖνος ἐκ τῶν ἐμπορῶν, ὅστις ἠθέλε πωλήσει εἰς τήνημα κατώτερον ἐκείνου, εἰς τὸ ὁποῖον πωλοῦν οἱ συναγωνισταί του, θὰ ἐθωρεῖτο ἄτιμος ὑπὸ τούτων, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ἦτο τυπικῶς δεδεμένος, ὅπως εἰς τὰ καρτέλ, δι' ἐγγράφου συμφωνίας καὶ διὰ ῥήτρας χρηματικῆς.

Ἡ, ἐὰν δὲν συμβῇ τὸ τοιοῦτο, ἐὰν δὴλα δὴ συνεχισθῇ ὁ πόλεμος ἀσπλάγχως χωρὶς συνεννόησιν, τότε ὁ συναγωνισμὸς θὰ καταλήξῃ εἰς τὴν συντριβὴν καὶ εἰς τὸν ἔξαφανισμὸν τῶν μικρῶν καὶ εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῶν μεγάλων ἢ καὶ ἐνὸς μόνου αὐτῶν, ὅστις θὰ καταστῇ μέγας καὶ παχὺς ὥς ὁ ποντικὸς εἰς τὴν παγίδα, ὁ ὁποῖος ἔφαγεν ὅλους τοὺς ἄλλους. Ὁ συναγωνισμὸς ἐδῶ δὲν παρουσιάζεται πλέον ὑπὸ τὴν εὐμενῇ μὲροφῇν, τὴν ὁποίαν ἐκφράζει ἡ γαλλικὴ παροιμία «ἕκαστος δι' ἑαυτὸν καὶ ὁ Θεὸς δι' ὅλους», ἀλλὰ ὑπὸ ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἐκφράζουν οἱ Ἀμερικανοὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ ἑξαφάνιστος ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ καὶ ὁ Θεὸς δι' ὅλους.

δι' ἑαυτὸν καὶ ὁ τελευταῖος διὰ τὸν διάβολον»!

Ὅθεν, καὶ ἐν τῇ μιᾷ καὶ ἐν τῇ ἐτέρᾳ περιπτώσει, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐξέλιξις, εἶναι καταφανὲς ὅτι ὁ συναγωνισμὸς ἐξαφανίζεται καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ προστασία, τὴν ὁποίαν θὰ ἡδύνατο ν' ἀναμείνῃ ἐξ αὐτοῦ ὁ καταναλωτής, ἀπωλέσθῃ μαζί. Αὐτὴ δ' εἶναι ἡ κατάστασις, ἣτις τείνει νὰ γενικευθῇ.

Οὐδὲ εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ συναγωνισμὸς τῶν παραγωγῶν προκαλεῖ τοῦλάχιστον τὴν ἀφθονίαν, διότι συχνάκις συμβαίνει αἱ συνεννοήσεις τῶν παραγωγῶν, κατὰ μείζονα δὲ λόγον τὰ μονοπώλια, νὰ περιορίζουν συστηματικῶς τὴν παραγωγὴν ἐπὶ τῇ προθέσει ν' ἀναβιάσουν τὰς τιμὰς ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἐμποδίσουν τὴν πτώσιν αὐτῶν.

Χωρὶς νὰ ἀξιώσωμεν τὴν κατάργησιν τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν, μὴ δὲν θὰ ὑπῆρχεν εἰς τὰς ἀνθρωπίνους κοινωνίας δύναμις τις λανθάνουσα, ἡ ὁποία θὰ ἡδύνατο, χωρὶς νὰ ἀφαιρέσῃ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ, νὰ τὸ ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ συντελῇ εἰς τὴν ἀποτυχίαν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος.

Ἡ δύναμις αὕτη ὑφίσταται καὶ πρὸς τούτοις δὲν εἶναι χθεσινή, ἀλλ' ὑφίσταται ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων. Δύναται τις μάλιστα νὰ εἰπῇ ὅτι ἐν τῇ βιολογικῇ ἐξελίξει ὑπῆρξε πρὸ αὐτῆς ταύτης τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ ατόμου· ἡ δύναμις αὕτη εἶναι ἡ συνεργασία (cooperation), ἡ ἀλληλεγγύη, ἡ ἀμοιβαία βοήθεια. Ἐπανελέ-

θωμεν τώρα ἐπὶ τοῦ σημείου, ἐξ οὗ ἀνεχωρήσαμεν, ὅταν
 ἐξητάζομεν τὰ κοινὰ σημεία μεταξὺ τῆς ἀνθρωπίνης
 πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς οἰκονομίας τῶν ζώων.
 Ἀνεύρομεν ἐν αὐτῇ τὴν ἀπαρχὴν ὅλων τῶν μεγάλων
 οἰκονομικῶν γνώσεων, ἀλλ' ἦσαν μόνον αἱ ἀρχαὶ τῆς
 ἀτομικῆς οἰκονομίας, ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ συνετα-
 ρισμοῦ. Οὐδεὶς ἄγνοεῖ ὅτι εἶδη τινὰ ζώων μᾶς δίδουν
 ἐν τούτῳ θαυμάσια παραδείγματα· δὲν θέλω νὰ ὀμι-
 λήσω μόνον περὶ τῶν μελισσῶν καὶ τῶν μυρμηκῶν,
 ἐντόμων τὰ ὅποια θὰ μένουν αἰώνιον θέμα μελέτης,
 ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ ἄλλα τοιαῦτα ζῶα ἀποτελοῦντα ἀντι-
 κείμενον τῶν βιολογικῶν σπουδῶν, πρὸ πάντων ἐν τῷ
 ζωικῷ βασιλείῳ τῶν θαλασσῶν. Ἐνταῦθα ὑπάρχει μυ-
 στήριόν τι, συνιστάμενον εἰς τὸ ὅτι ὁ συνεταρισμὸς συν-
 ἀντᾶται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ κατώτερα εἶδη
 ἢ ἀκριβέστερον εἰς ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ὀνομάζομεν κατώ-
 τερα. Μικρὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον καθ' ὅσον ἀνέρχεται
 τις εἰς τὰ εἶδη, ἅτινα ἴστανται πλησιέστερον τοῦ ἀν-
 θρωπίνου γένους, ὁ συνεταρισμὸς ἐξαφανίζεται. Ἐν
 τούτοις πᾶν ζῶον εἶναι κοινωνικὸν μὲ τὰ ὁμοιά του.
 Ποῖος γνωρίζει, ἂν ὁ συνεταρισμὸς δὲν ὑπῆρξεν ἐπί-
 σης εἰς τὰ μαστοφόρα καὶ ἄλλα ζῶα πρὸ τῆς ἐμφανί-
 σεως τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ποῖος γνωρίζει ἂν ταῦτα
 δὲν ἐξηφανίσθησαν ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς ἐλεύσεως τοῦ
 του εἰς τὸν κόσμον; Θὰ ἡδύνατό τις ἴσως νὰ ἐξηγήσῃ
 τοῦτο διὰ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐγγύτερον ἡμῶν εὐρι-
 σκόμενα ἐγένοντο θῦμα ἀδελφοκτόνου συναγωνι-
 σμοῦ, κατὰ συνέπειαν τοῦ ὁποίου κατεσφάγησαν ἢ

ὑπεβλήθησαν εἰς δουλείαν ἢ δίεσκορπίσθησαν καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν κατ' ἄτομον ζωὴν, ὅπως αἱ φυλαὶ τῶν Ἐρυθροδέρμων ἢ τῶν Κανακῶν, ἢ ὅπως οἱ κάστορες, οἵτινες ἔχουν ἤδη ἐξαφανισθῇ ἐξ ὀλοκλήρου ;

Πάντως αἱ κοινωνίαι τῶν ζώων, αἱ ὁποῖαι ἐφ' στανται ἀκόμη, μᾶς παρέχουν θαυμάσιον παράδειγμα τοῦ ῥητοῦ «ἐκαστος δι' ὅλους», περὶ οὗ ἔλεγον πρὸ μικροῦ. Ποῦ ἐπρωγματοποιήθη τοῦτο καλύτερον παρὰ εἰς τὴν κυψέλην τῆς μελίσης; Δύναται τις μάλιστα νὰ εἴπῃ ὅτι εἰς αὐτὴν ἢ ἐν λόγῳ ἀρχὴ ἔχει προχωρήσει ὀλίγον τι μακρὰν καὶ ὑπερέβῃ τὸ ἀναγκαῖον μέτρον· ἢ κυψέλη οὐ μόνον ζῇ διὰ τὴν μέλισσαν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ μέλισσα δὲν ἔχει ἄλλον λόγον ὑπάρξεως παρὰ τὴν κυψέλην αὐτῆς. Δὲν θὰ ἠθέλामεν μίαν ἀνθρωπίνην κυψέλην, ἐν ἣ ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐξῇ μόνον διὰ τὴν κυψέλην. Πρέπει τοῦναντίον ἡ κοινωνία νὰ εἶναι μέσον πρὸς μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς δημιουργίαν προσωπικότητων ἰσχυροτέρων, καὶ πλουσιωτέρων δέ, ἐν ὅλῃ τῇ οἰκονομικῇ καὶ ἠθικῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Ἀναμφιβόλως αἱ πρωτοπικότητες αὗται τίθενται καθ' ἡμέραν περισσότερον εἰς ἀμοιβαίαν ἐξάρτησιν, ἐξάρτησις ὅμως δὲν σημαίνει ἐξασθένεισιν, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀμοιβαία καὶ ἕκαστος καλεῖται νὰ λαμβάνῃ παρὰ τοῦ ἑτέρου τόσα, ὅσα δίδει εἰς αὐτόν, καὶ περισσότερα ἀκόμη. Ἴσως ἐπειδὴ ἐν τῇ κυψέλῃ ἢ μέλισσᾳ εἶναι ἀπολύτως καὶ ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὴν κυψέλην, διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἡ κυψέλη οὐδέποτε προώδευεν, ἔμεινε δὲ ἀμετάβλητος ἀφ' οὔτου τὴν γνωρίζο ἐν.

Τὸ ἔθνος καὶ ἡ κοινότης εἶναι βέβαια συνεταιρισμοί, ἐπίσης φυσικοὶ καὶ ὑποχρεωτικοὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ὅτι προέρχονται ἐξ ἐνὸς ἀπλοῦ γεγονότος, τῆς διαρκοῦς κοινῆς διαμονῆς ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ τόπῳ, ὅπως συμβαίνει καὶ διὰ τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα φαίνεται νὰ μὴ γνωρίζουν ἄλλους. Παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ὅμως ὑπάρχουν καὶ συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι εἶναι προῖον ἐλευθέρως ἐκλογῆς, δὲν συγκεντρώνουν δὲ παρὰ μόνον ἐκόντας. Ἐκ τοῦ λόγου ὅμως τούτου δὲν ἔπεται ὅτι εἶναι οὗτοι ὀλιγώτερον οἱ ἀντιπρόσωποι καὶ τὰ ὄργανα συμφερόντων ἀνωτέρων τῶν ἀτομικῶν τοιούτων. Εἰς αὐτοὺς συμβαίνει ἀναμφιβόλως πολὺ συχνά, ὅπως π.χ. εἰς τὰς βιομηχανικὰς συνεννοήσεις καὶ εἰς τοὺς ἐργατικοὺς συνεταιρισμούς, νὰ ὑποκαθιστῶσιν εἰς τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα τὰ ἐπαγγελματικὰ συμφέροντα ἢ ἀκόμη τὰ συμφέροντα τῆς τάξεως, ἐν δὲ τῇ περιπτώσει ταύτῃ εὐρίσκονται καὶ οὗτοι ἐν ἀντιθέσει μὲ τὸ δημόσιον συμφέρον. Ἐν τούτοις, χωρὶς νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ ἐκείνων τῶν συνεταιρισμῶν, τῶν ὁποίων ἡ δρᾶσις κεῖται ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας—περὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀντιπροσωπεύουν τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἐπιστήμην, τὰς τέχνας, τὴν θρησκείαν, πᾶσαν τὴν ἀφιλοκερδῆ ἐργασίαν, οἱ ὁποῖοι ἐν τῇ νομικῇ φρασιολογίᾳ φέρουν τὸ ὠραῖον τοῦτο ὄνομα τῶν συνεταιρισμῶν «ἀνευσκοποῦ πλουτισμοῦ»—περιοριζόμενοι δὲ εἰς τοὺς τρεῖς μεγάλους τύπους τοῦ συνεταιρισμοῦ τῆς οἰκονομικῆς τάξεως, τὸ σενδικᾶτον, τὸν συνεργατικὸν συνεταιρισμὸν καὶ τὴν ἀλληλοβοήθειαν, βλέπομεν ὅτι ἕκαστος τούτων

ἔχει ὥς σκοπὸν νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς καταχρήσεως, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἐγκυμονῇ ἢ ἐπέκτασις τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος, ἐντεῦθεν δὲ καθίσταται τὸ ὄργανον τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος, ἕξ ἴσου ἐπιτυχῶς ὅσον καὶ τὸ Κράτος, καὶ κατὰ γενικὸν κανόνα μὲ πλεόν ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν. Ὁ συνεργατικὸς συνεταιρισμός, ὑπὸ μορφὴν συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως, πιστώσεως ἢ οἰκοδομῆς, ἀφορᾷ εἰς τὴν κατάργησιν οὐχὶ τοῦ τόκου, ἀλλὰ τῆς τοκογλυφίας, οὐχὶ εἰς τὴν κατάργησιν τῆς δικαίας ἱκανοποιήσεως τῆς ἐργασίας τῆς διευθύνσεως, ἀλλὰ τὴν τοῦ κέρδους ἐφ' ὅσον τοῦτο δὲν εἶναι παρὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἐνὸς μονοπωλίου ἢ τῆς τύχης, οὕτω δὲ τείνει ν' ἀπομακρύνῃ τὸν παρασιτισμὸν καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν δικαίαν, τὴν ὀρθὴν τιμὴν.

Τὸ συνδικαῖον ἐπιδιώκει τὴν κατάργησιν τῆς ἡμερομισθίου ἐργασίας ἥτοι τοῦ συστήματος, ὅπερ θέτει τὴν ἐργασίαν ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τοῦ κεφαλαίου, διὰ νὰ μεταβάλλῃ τοῦτο εἰς ἀπλοῦν ὄργανον παραγωγῆς ἄνευ ἀπ' εὐθείας συμμετοχῆς εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐπιχειρήσεων, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ὁποίων ἔχει στρατολογηθῇ, οὐδὲ εἰς τὰ κέρδη αὐτῶν.

Ὁ συνεταιρισμὸς τῆς ἀλληλοβοηθείας, περισσότερον μετριοφρων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν προορισμὸν του, ἐπιζητεῖ μόνον νὰ μετριάσῃ τὰς σκληρότητας τοῦ σημερινοῦ οἰκονομικοῦ καθεστῶτος ἀπέναντι ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δὲν ἔσχον τὴν τύχην νὰ εὕρουν ἐκ γενετῆς κεφάλαια ἢ δὲν ὑπῆρξαν ἱκανοὶ νὰ τὰ κερδίσουν, διὰ

τῆς ἀντὶ τούτου παροχῆς εἰς αὐτοὺς ἐγγυήσεως ὁμαδικῆς ἀσφαλείας.

Ἡ ἀφύπνισις, ἡ εὐρυνομένη ἀνάπτυξις τῆς κοινωνικῆς ταύτης συνειδήσεως παραπλεύρως τοῦ ἀτομικοῦ ἐγωϊσμοῦ, τὸν ὁποῖον κατὰ μικρὸν κυριεύει, εἶναι ἐκ τῶν ὠραιότερων θεαμάτων τῆς ἱστορίας. Δὲν ἐκδηλοῦται μόνον διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Κράτους, ὅπερ ἀνακράζει πρὸς τὸ ἀτομικὸν συμφέρον «Ἀλτ'», ὅταν τοῦτο ἀπειλῇ νὰ θίξῃ τὸ γενικὸν συμφέρον, — περὶ τούτου ἀνεφέραμεν παραδείγματα τινὰ σχετικὰ μὲ τὴν προσωπικὴν ἰδιοκτησίαν, — ἀλλ' ἐκδηλοῦται καὶ δι' ὅλων τῶν ἰδιωτικῶν ἐνεργειῶν τῶν ὀργανωμένων πρὸς τὸ καλὸν ὅλων.

Τὸ νὰ ἐκθέσωμεν ὅμως τοὺς χαρακτηῖρας καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν θεσμῶν τούτων θὰ μᾶς ἡγάγαζε νὰ ἐξέλθωμεν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως, διὰ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸν κύκλον τῆς Κοινωνικῆς Οἰκονομίας, ἡ ὁποία ἔχει ὥς σκοπὸν ν' ἀντιδράσῃ ἐναντίον τοῦ μοιραίου τῶν φυσικῶν νόμων τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ ἄλλην τάξιν γεγονότων (1). Ἄς σταματήσωμεν λοιπὸν ἐδῶ,

(1) Βλέπε τὸ βιβλίον τοῦ κ. C. Gide «Les Institutions du Progrès Social» (Οἱ θεσμοὶ τῆς κοινωνικῆς προόδου).

ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Αἱ ἀνάγκαι καὶ ἡ ἐργασία.

Αἱ παγαὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων εἰς τὸν βίον τῶν παιδίων καὶ τῶν ζώων	9
Αἱ πρῶται ἀνάγκαι : Αἱ πρῶται ἐργασίαι.— Ἡ ἄκοπος ἐργασία	9—18
Τὸ πρῶτον κεφάλαιον : Ἡ ἰδιοποίησις.— Ἡ ἀποταμίευσις.— Τὰ ἐργαλεῖα.— Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ πυρός	19—27

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ἀνταλλαγή καὶ ἡ ἀξία.

Πῶς μορφοῦται ἡ ἀνταλλαγή : Ἡ κλοπή.— Δυσχέρειαι τῶν πρώτων συναλλαγῶν.— Συνθῆ- καὶ διευκολύνουσαι αὐτάς.— Τὸ ἀμοιβαῖον δῶρον	28—38
Ἡ ἀξία : Σημασία αὐτῆς	39—42
Ἀρχαὶ τοῦ ἐμπορίου : Καταγωγὴ τῶν ἐπαγγελ- μάτων.— Ἀρχὴ τοῦ ἐμπορίου	42—46

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Τὸ νόμισμα.

- Ανυπόχρεται τοῦ «τρόκ»:** Ἡ βασιλεία τοῦ χρυσοῦ.—Κατάργησις τοῦ τρόκ καὶ ἀντικατάστασις αὐτοῦ διὰ πωλήσεως καὶ ἀγορᾶς 47—50
- Μαγικὴ δύναμις τοῦ νομίσματος:** Συγκέντρωσις ἀξίας: ὁ θησαυρός.— Ἐξαγορὰ τῆς ἐργασίας.— Ὁργανον τῆς δικαιοσύνης.— Ἡ ὀρθὴ ἀξία 51—64
- Τί εἶναι τὸ δίδον ἀξίαν εἰς τὸ νόμισμα;** 64—70

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ἡ κυριότης καὶ ἡ κληρονομία.

- Ἐξέλιξις τῆς κληρονομίας.** Προοδεύονσα ἑκταδὶς αὐτῆς 71
- Τα πρῶτα ἀντικείμενα τῆς κληρονομίας:** Ἡ ἰδιοκτησία τῆς οἰκίας, τῆς γῆς.— Ἡ «μεγάλῃ ἰδιοκτησίᾳ»: Γένεσις αὐτῆς. Ἡ κατάκτησις.— Ἡ ἄλλος ἰδιοκτησία: ἡ ἐν χρηματοφυλακίᾳ ἀξία, τὸ βιβλιάριον ἐπιταγῶν 71—79
- Μεταβιβαδὶς τῆς ἰδιοκτησίας:** Ἡ κληρονομία.— Ἡ ἰδιοκτησία θαπτομένη μετὰ τοῦ ἰδιοκτήτου.— Τὸ δικαίωμα τῆς διαθήκης.— Ἡ οἰκογενειακὴ διαδοχὴ 79—87
- Κοινωνικοποιήσις τῆς ἰδιοκτησίας:** Ὡς ἦτο κατ' ἀρχὰς κοινωνικὴ, πρέπει νὰ εἶναι καὶ εἰς

τὸ τέλος τοιαύτη. — Τὰ καθήκοντα τοῦ ιδιοκτή-
του. — Ἡ ἀπαλλοτριώσεις. — Ὁ περιορισμὸς
τῆς ἀτομικῆς κυριότητος. — Ἡ ιδιοκτησία
ὡς λειτούργημα τῆς κοινωνίας 87—95

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Μισθώσεις τῶν γαιῶν καὶ ἔντοκον δάνειον.

- Ἡ μίσθωσις τῶν γαιῶν : Τὰ ἀμοιβαῖα πλεονε-
κτήματα αὐτῆς. — Τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα. — Διατί
ἐξαλαρώθη σήμερον; 95—102
- Τὸ ἐπὶ τόκῳ δάνειον : Τὰ ἀμοιβαῖα πλεονεκτή-
ματα αὐτοῦ. — Διατί θεωρεῖται πλέον ἀπεχθές
τῆς μισθώσεως γῆς; Διατί ἡ ἱστορία του
εἶναι τόσον τραγική; Διατί αἱ θέσεις τοῦ δα-
νειστοῦ καὶ τοῦ ὀφειλέτου εἶναι σήμερον ἀνε-
στραμμέναι; 102—113
- Τὸ μίσθωμα τῶν οἰκιῶν 113—114
- Ὁ εἰσοδηματίας καὶ τὸ λαμπρόν του πα-
ρελθόν. 115
- Τὸ λαμπρόν του μέλλον. 116

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ἡ ἐργασία καὶ τὸ κέρδος.

- Ἡ ἐκμετάλλευσις 117
- Ἡ ἀναγκαία συνεργασία τοῦ κεφαλαίου
καὶ τῆς ἐργασίας: Ἡ δουλεία, ἡ δουλοπα-

- ροικία, αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐπὶ μισθῷ ἐργασίας.—
 Ζητεῖται ἂν ὁ κεφαλαιούχος τρέφῃ τὸν ἐργά-
 την.— Ἡ αὔξησις τοῦ μισθοῦ 117—128
- Τὸ κέρδος : Ὁρισμός, ἐρμηνεία.— Ἡ μερίς τῆς
 τύχης ἐν τῷ κέρδει.— Περὶ τῆς ἀνισότητος
 τῶν εὐκαιριῶν 128—132
- Ἡ μεγάλη βιομηχανία : Τὰ τρώσκει.— Οἱ συμ-
 πικνωταὶ τοῦ πλούτου 132—135
- Ἡ βιομηχανικὴ ἐθνικοποίησις 136—137

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ὁ συναγωνισμὸς καὶ ἡ συνεργασία.

- Πῶς κατὰ τοὺς οἰκονομολόγους βαδίζει ὁ
 κόσμος : Τὸ προσωπικὸν συμφέρον, ὁ νόμος
 τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, ὁ ἐξισωτικὸς
 συναγωνισμὸς, προστατεύων τὸν καταναλω-
 τήν.— Ἐκτίμησις τοῦ προσωπικοῦ συμφέ-
 ροντος. 138—143
- Πλάναι περὶ τῶν εὐεργετημάτων τοῦ δυνα-
 γωνισμοῦ : Ζημίαι αὐτοῦ.— Αἱ δύο σημασίαι
 τῆς λέξεως συναγωνισμὸς : ἐλευθερία τῆς ἐργα-
 σίας ἢ ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως.— Πῶς τείνει νὰ κα-
 ταργήσῃ ὁ συναγωνισμὸς ἑαυτὸν 144—149
- Ἀνάγκη καταφυγῆς εἰς ἄλλαν δύναμιν
 πρὸς προστάδιαν τοῦ κοινωνικοῦ συμ-
 φέροντος : Αἱ ἐταιρεῖαι τῶν ἰσχύων.— Ὁ ἐλευ-
 θερος συνεταιρισμὸς ὑπὸ τριπλῇ μορφῇ . . . 149—154

Ψηφιοποιημένο από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

024000025193

